YAZIN

AYLIK
SANAT
EDEBİYAT
DERGİSİ
nisan '84
32
150 TL

PSİKANALİZ FREUDCULUK ÖZEL BÖLÜMÜ

Albert Einstein
Sigmund Freud
Yazışması

BARIŞ ve SAVAŞ SORUNU ÜZERİNE

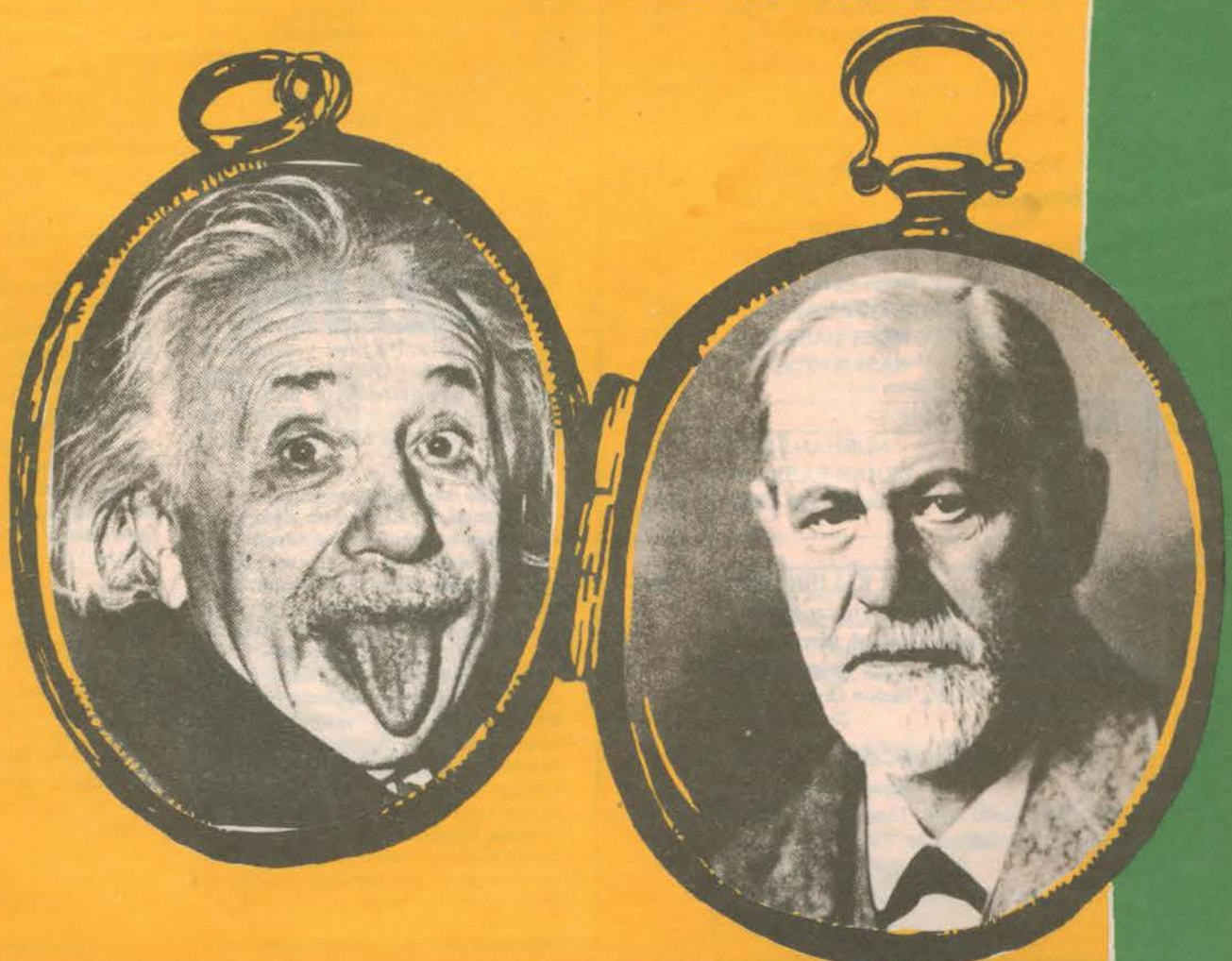

"Genel güvenlik, asayiş ya da kamu düzeni açısından sakıncalı görülen ya da hizmetleri yararlı olmayan"lar:

YÖK KALDIRILSIN!

AÇIKLAMAYA ÇAĞIRIYORUZ!

Bu heykelleri kim eritti?

Bu filmler nerede?

Gerçekçiliğin Kesintisiz Evrimi ya da Şolohov

PSİKANALİZ/FREUDCULUK ÖZEL BÖLÜMÜ

YARIN/Neden Psikanaliz/Freudculuk 4
ATAMAN TANGÖR/Ruhbilimin Bilimselliği Üzerine 5
FIRAT GÜREL/Babalar ve Oğullar 7
BUKET TEGİN/Psikoanalitik Kuramı Hazırlayan Etkenler 8
SERDAR SAYAN/Sinemada Psikanaliz ve Ortodoks Freudçuluk Eleştirisi : Yükseklik Korkusu 10
SEROL TEBER/Barış ve Savaş Sorunu Üzerine 12
NEDEN YAYINLIYORLAR/Kemal Gözütok (Yurdanur Salman, Say Yayınları, Payel Yayınevi Bozak Yayınları, Bertan Onaran) 15

EDEBİYAT

KOÇA RAÇİN'den Şiirler (Türkçesi: Necati Zekeriya) 3
AYDIN ALP/Şiir 6
OKTAY AKINCI/Şiir 7
T.ASİ BALKAR/Şiir 9
MUAMMER KARADAŞ/Şiir 11
JULİO CORTAZAR (Türkçesi : Kerem Kurtgözü) 17
A.MÜMTAZ İDİL/Şolohov İçin 20
FAHRİ ÖZER/Gerçekçiliğin Kesintisiz Evrimi ya da Şolohov 21
ŞOLOHOV'UN YAŞAMI (Türkçesi: Yarın Çeviri Kurulu) 23
KEMAL DURMAZ/Şiirler 29
İ. MERT BAŞAT/Şiir 30
HASAN HÜSEYİN 35

KARİKATÜR

NURHAN SERİN 5
ERHAN BAŞKURT 33
İBRAHİM USLU 33

BİLİM-KÜLTÜR

YÖK KALDIRILSIN! (Erdem Aksoy, Özgönül Aksoy, Tuncer Bulutay, Korkut Boratav, İbrahim Demirel, Cem Eroğul, Kurthan Fişek, Cevat Geray, Haluk Gerger, Güney Gönenç, Alpaslan Işıklı, Baskın Oran, M.Tali Öngören) 18
MAHMUT TALİ ÖNGÖREN ile söyleşi (Konuşan: Nezih Tavlaş) 24
Musa Öğün, Melih Aşık, Teoman Erel, Yavuz Gökmen, Jülide Gülizar ile, TRT'de yokedilen filmler üzerine konuşmalar 24
VARLIK ÖZMENEK/17 Nisan'lar: Kaybolmayanlar... 27

SİNEMA

İBRAHİM KARAMEMET/Dersu Uzala'nın Önemi 23
SEFA EMET/Paris'e, Beyoğlu'na, Kimi Ünlülerimize, Truffaut'ya, Gavras'a, Güzel Olana Dair 28

PLASTİK SANATLAR

ZEKAİ SEZER/Açıklamaya Çağırıyoruz: Bu Heykelleri Kim Eritti? 25
REMZİ SAVAŞ: Genç Bir Heykelci (Konuşan : Zekai Sezer) 26

OKURDAN 33

YARIN'dan...

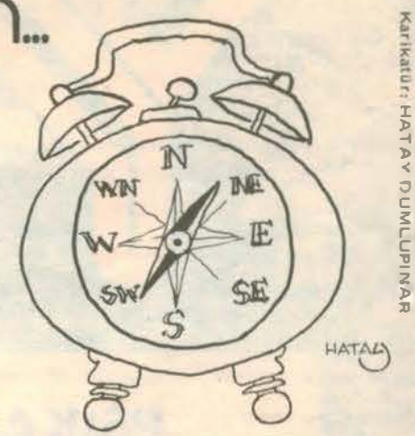

Karikatür: HATAY DUMLUPINAR

yeniden sorumluluklarımız için

Demokrasiyi vazgeçilmez bir ideal olarak görmek, demokrasi kavramının zedelenmesini önlemek, onurunu her koşulda korumayı bilenlerin işidir. Yaşamımızın sıradan akışı içinde önemsiz birer ayrıntı gibi gelen(ya da kimi zaman öyle görülmesi işimize gelen) kimi demokratik haklar, birer birer elimizden alınmaya başlandığında, çok geçmeden elimizde avucumuzda bir şey kalmadığını, yaşamımızın birdenbire yoksullaştığını görürüz. İş işten geçtikten sonra anlaşılır ki, ancak o küçücük demokratik haklar için verilen küçük savaşımlar, bizi daha büyük savaşımlara, daha büyük ideallere hazırlar. Özgürlüklerimize, yaşamımızı feda edebilecek denli sahip çıkabiliyor muyuz? Kişisel yaşantılarımızı, demokrasi ve özgürlük için bir yaşam biçimine dönüştürebiliyor muyuz? 25 Mart yerel seçimleri bir kez daha, dünden daha da yakıcı biçimde bu soruları önümüze getiriyor.

İçtenlikle kendimize dönüp şu soruları sormalıyız: Birer birer değiştirilen ve çağdışı bir niteliğe büründürülen tüm yasaları olduğu gibi kabullenecek miyiz? Cezaevlerinde yaşam koşullarının iyileştirilmesi gibi bir sorun karşımızda dururken, kollarımız bağlı duracak mıyız? Sık sık dile getirilen genel bir affın sınırsız biçimde çıkartılması için hangi girişimlerde bulunuyoruz? İşkence iddialarını sinemize çekmekle yetinecek miyiz? İnsanca yaşama, barınma, örgütlenme, haberleşme, düşüncelerimizi özgürce dile getirme haklarımızın yeniden kazanılması için kıpırdanacak mıyız? Yaşadığımız günlerin her dakikasının hesabını en ince ayrıntısına dek vermeye hazır mıyız: alnımız açık, yüreğimiz ferah mı; gerçekten namuslu birer aydın mıyız?...

Yarın, yaşadığımız günlerin olumsuzluklarını belki de en çok yaşayan gençliğin sorunlarını kapsamlı biçimde ele almaya ve yansıtmaya hazırlanıyor. Bu hazırlığımız epeydir sürüyor. Bir özel sayı kapsamında ele almayı düşündüğümüz *Gençlik Sorunları*, *Yarın*'ın gençlerin dergisi olma savını geniş bir temelde tartıştığı bir sayı da olacak. "Gençlik dergisi" olduklarını savlayan yeni dergilerin birbiri ardına ortaya çıkmaya başladığı günlerde, gençliğin sorunlarını kucaklayacak bir dergi olmanın sanıldığı denli kolay olmadığını da göstermeye çalışacağız. Bu sayımız için bir duyurumuzu da bu arada iletmek istiyoruz: Gençliğin bir bölümünün çok farklı koşullarda yaşadığı cezaevlerindeki okurlarımızdan, sorunlarını anlatan mektuplar bekliyoruz. Cezaevlerinde, özgürlüklerinden yoksun durumda bulunan pekçok okuyucumuzun, sorunlarını topluca yansıtma olanağını bize verecekleriine inanıyoruz. Bu arada, üniversiteli okurlarımızdan, okullarındaki YÖK uygulamalarını anlatan mektuplarını beklediğimizi de bir kez daha anımsatıyoruz.

Bildiğiniz gibi, 1 Ocak - 1 Mayıs tarihleri arasındaki dönemi, *Yarın Abone Kampanyası '84* olarak belirledik. Abone kampanyamızın ilk üç ayı tamamlandı ve son aya girdik. Başlangıçta önümüze koyduğumuz hedefin *yüzde 79*'unun ilk üç ayda tamamlandığını da duyurmak isteriz. *Abone Kampanyası '84*'ün son ayında *Yarın*'la daha güçlü kenetlenelim.

Umutsuzluğu çoğaltan nedenlere karşı sürekli savaşalım. Sevgiyle, dostlukla.

□SAHİBİ
Sami Alptekin

□SORUMLU YAZI İŞLERİ YÖNETMENİ
Semih Gümüş Acar

□TEMSİLCİLİKLER
İsveç: Gurhon Uçkan, Box 38045, 100 64 Stockholm

□ABONE KOŞULLARI
Yurtiçi/Yıllık 1500 TL.
Altı aylık 800 TL.
Yurtdışı/Yıllık 30 DM
Altı aylık 16 DM
Yurtdışı tek fiyatı 3 OM

□İLAN FİYATLARI
Kapak/
Tam sayfa: 50.000.- TL.
Yarım sayfa: 25.000.- TL.
Çeyrek sayfa: 12.000.- TL.
İç sayfalar/
Tam sayfa: 30.000.- TL.
Yarım sayfa: 15.000.- TL.
Çeyrek sayfa: 8.000.- TL.

□TEKNİK İŞLER
Dizgi: : Norm Dizgi
Film : Barok Ofset
Baskı : Sistem Ofset
Grafik düzenleme: Yarın

□YÖNETİM ADRESİ
Hanımeli Sok., 15/15
Sıhhiye - Ankara

□YAZIŞMA VE HAVALE ADRESİ
Yarın, P.K.: 723 Kızılay - Ankara

YARIN

KOÇO RAÇİN

Lenka

"Yıkar ak bez Bilyana..."

Lenka bıraktı tezgâhı
gömlek kaldı yarıda
ayağında nalınlar
Monopol'a yol aldı;
orda tütün dizerken
yüzü soldu sarardı
dudakları kanadı
gözünde nur kalmadı.

Tütün işi Lenka'nın
gelmez asla elinden
tütün sarı zehirdir
kemirir hep göğsünden.

bir yıl geçti aradan
Lenka düştü yatağa
ikinci yıl geçince
kalkmaz oldu yerinden
üçüncü yıl basınca
Lenka girdi toprağa.

Ayışığı çıkınca
ipek dokur gömüte
yel esince oradan
ağıt söyler Lenka'ya:
"Neden gömlek bitmedi
neden kaldı yarıda?
Çeyizlikti bu gömlek
giymek nasip olmadı."

Günler

Kolye diye boynuna
soğuk taşlar takmışlar,
ağır günler sırtında
demir gibi kalmışlar.

Bunlar gün mü ne dersin
ırgat derdi, neylersin!

Kalkacaksın çok erken
yatacaksın geç vakit,
sabah götür neşeni
akşam getir kaygını;

köpeksi bu yaşamak
olmaz ola, yok ola!

İnsanca doğ-köle ol
insanca doğ-itçe öl,
itçe çalış tüm yaşam
toprağında ellerin.

Yabancıya saray yap
kazı gömüt kendine!

Çile dert çek durmadan
acı derle onlardan
derle bir bir günleri
zincirleri düşün hep,

şimdi kolye yerine
tak onları boynuna!

Köy Dertleri

Ovalarda, çayırlarda
kuma çarpan kıyılarda
su akmada, taşmada su,
yıkamada, silmede hep
göz yaşını, acıları
dolup taşan kaygıları.

Kaynacıktan su çağıldar
sular bitek ovaları
ekin basar tarlaları.

Veba mıydı tünle gelen
bir götürdü buğdayları
bomboş bıraktı ambarları.

Dolu güneş ışırdı hep
yeşerirdi tüm ovalar
şen öterdi dağda bülbül.

Başıma bir taş mı bastı
vücuduma dert mi düştü
köy yüreği dert dolu hep.

Buğday dolu ovaları
üzüm dolu şu bağları
kim getirdi bu duruma
kim onlara kıydı böyle?

Ekinler bak hiç yeşermez
bağ da şimdi üzüm vermez,
koydeki şu acılardan
hiçbir zaman hayır gelmez.

Tütün Toplayanlar

Bir kantara vurmuşlar
tunçla tartmak isterler,
acep tartmak mümkün mü
şu bizim dertlerimizi
şu bizim tütünlerimizi
şu bizim terlerimizi?

Yaz günleri sabah erken kalkacaksın
yatacaksın kışın en geç vakit ancak
oysa tütün emer bizim kanımızı
durmadan hep içer bizim gücümüzü
her gün daha yüzümüzü soldurur
sarı verem göksümüzü doldurur.

Yaz günleri sabah erken kalkacaksın
yorgun argın akşam evi bulacaksın:
belin eğik akşama dek durmaksızın
dert içinde tütünleri kıracaksın:
Açacaksın yaprak yaprak
yaprak yaprak kıracaksın
belin bükük ter dökerek
ona düzen vereceksin,
kanayacak iki gözün
gücünden hep düşeceksin,
acı dolu yaşamdan
lânet edip bezeceksin.

Sen ne dersin buna kardeş?

Gün gelende kalkacaklar tartmaya.

tartmak acep mümkün mü?
Tartı ona güç bulunur
dertlerini kimse bilmez
İki gözün duman olur
beklemeden bütün gücün
bir toz olur, bir hiç olur.

Kantar alır tütünleri götürür
göksümüzde yara kanar içerden,
üzüntümüz gözümüzde okunur
sarı kaygı, kalır sarı tütünden.

Türkçesi: NECATİ ZEKERİYA

Koça (Kosta) Raçin, 1980-1943 yıllarında yaşamış en büyük Makedon ozanlarından biridir. Makedon dilinin yasaklandığı bir dönemde, şiirlerini kendi ana dilinde, Makedonca yazmış ve birlik "Beli Mugri" (Ak Safaklar) adlı şiir kitabını 1939'da, Samobor'da (Zagreb yakınından) yayınlamıştır. Kitap çıkar çıkmaz krallık yönetimi tarafından yasaklanmış, ama şiirleri ulusal mars olarak dilden dile dolaşmıştır. K. Raçin, Halk Kurtuluş Savaşına katılmış, 1943'te ölmüştür. Şiirlerinde emekçilerin, işçilerin, ırgatların, tütüncülerin acılarını dile getirmiş, ulusunun ve tüm insanların özgürlüğü için türkü söylemiştir. "Ak Safaklar" adlı kitabı bugün, öteküler arasında İngilizce'ye, Almanca'ya, Fransızca'ya, Rusça'ya, Yunanca'ya, İtalyanca'ya, Çince'ye, Türkçe'ye ve başka dillere de çevrilmiştir.

PSİKANALİZ/FREUDCULUK

Neden Yarın Psikanaliz/Freudculuk?

Psikanaliz ve Freudculuk, son üç yıllık yaşantımıza en çok giren sözcükler arasında bulunuyor. Psikanalizle ilgili kitaplar kitapçı vitrinlerinin başköşesine kurulurken, kitap okurlarının ve yaygın olarak da gençlerin elinde Freud'un, Fromm'un, Reich'ın kitapları dolaşıyor. Freud, Fromm ve Reich, ülkemizin kültür yaşamının son birkaç yıllık dönemi içinde birer "bestseller"a dönüştü. Bilimsel bilginin, bilimselliğin gerektirdiği açıklıkta ele alınamadığı koşullarda, Freudculuğun ve Yeni Freudculuğun ortalığı kasıp kavurmasına şaşmamak gerekir. Düşünce özgürlüğünün kilit altına alındığı, demokratik ve siyasal hakların kısıtlandığı, günlük yaşamımızın baskı ve yasaklarla çevrildiği dönemlerde, artık batıda bile dikkate alınmayan düşünceler hemen ön plana, piyasaya sürülmeye başlar.

> "Egemen ideoloji, kendi temeline yönelen bilimsel bulguları her zaman gözardı edip çarpıtarak, engellerken, bilimi sistemin kâr mekanizmasının motoruna dönüştürmeye çalışır. Bu nedenle de somut/tarihsel insan anlayışı yerine, soyut/tarih dışı, biyolojik dürtülere bağlı bir insan anlayışı geçirilmeye çalışılır."

Freud'u ve ardılı Yeni Freudcuları gençler okuyor! İşte önemli olan da bu. Gençler okuyor ve yaygın bir deyişle, bu kitaplarda "kendini buluyor". Bu nedenle Freudculuk ve Yeni Freudculuk bir süredir Yarın'ın dikkat merkezinde. Bir özel bölüm olarak, Yarın'ın yazılışleri programındaki yerini de yaklaşık altı ay önce aldı. İlkin şunu düşündük: Bilimsel psikolojinin Freudculuğun yerini çoktan aldığı günümüzde, Freudculuğu bir kalemde silip atmak çok kolay olurdu. Sorunu ele alış biçimlerinden biri buydu ama, bu yoldan neyi çözümleyebilirdik? Bu yolla, bu eskimiş kuramda "kendini bulan" genç insanları ikna edebilir miydik? Demokratik ve siyasal yaşamın en kıyısına itilmiş, marjinal bir gençlik kesiminin ilgisini bilimsel psikolojiye yöneltebilir miydik? Biz başka bir yolu, psikanaliz ve Freudculuğun eleştirisini yaparken, konunun kendisini de anlatmayı seçtik. Böylece, sorunu tartışma temelimizi de geniş tutmayı amaçladık. Bu arada, bu konudaki kitapları yayınlayan yayınevleri ve bu kitapların çevirmenleriyle yaptığımız görüşmelerde, kendilerine bu kitapları "neden yayınladıklarını" sorduk. Bu soruşturmanın da sorunun nasıl birdenbire büyüdüğüne ışık tutmasını istedik.

Yarın çoğu kez olduğu gibi, önemsediği bir sorunu gene bir özel bölüm kapsamı içinde ele alıyor. "Neden Psikanaliz/Freudculuk?" sorusuna yanıt arıyor. Biz, bilimi toplumsal ilerlemenin bir parçası olarak görüyor ve onun devrimci niteliğine yeniden dikkat çekmek istiyoruz. Egemen ideoloji ise, kendi temeline yönelen bilimsel bulguları her zaman gözardı edip çarpıtarak, engellerken, bilimi sistemin kâr mekanizmasının motoruna dönüştürmeye çalışır. Bu nedenle de somut/tarihsel insan anlayışı yerine, soyut/tarih dışı, biyolojik dürtülere bağlı bir insan anlayışı geçirilmeye çalışılır. Tarihin itici gücünü yüzyılların savaşımı değil de, cinsel güdüler olarak saptayan Freudçuluk bu nedenle iyi bir işlev görmektedir. Toplumsal olayları tarihin yasaları yerine cinsel güdülerle açıklamaya çalışan Freud ve ardılları, işte insanı ve tarihi böyle tanımladıkları için egemen ideoloji tarafından ödüllendiriliyorlar.

Biz burada Freud'u yeniden irdelemeyeceğiz. İlerleyen sayfalarımızda, psikanalizi ve Freudculuğu nasıl değerlendirdiğimizi okuyacaksınız. Ruhbilimsel çözümlemede Freudçuların marksizmle buluşma çabaları da onları kurtaramadı. Ne var ki, toplumbilimsel bir kuram olarak yaygınlaştırılma çabaları, Freudçuluğu ve Yeni Freudçuluğu ister istemez dikkat merkezimize getiriyor. Tüm sanat dalları içine yaygın biçimde sindirilmeye çalışılan Freudçuluk, bir türlü kurtulunamayan "çocukluk günlerine dönme merakı" ile gelişip yaygınlaşmış, böylelikle de yayıncılar çok satan kitaplara kavuşmuşlardır. Üniversitelerin psikoloji bölümleri ise, Freudçuluğun eleştirisini öğretmek yerine, onda bilimsel öneriler bulmuşlar, bir toplum felsefesi olarak Freudçuluğu, eğitim programlarının en başına koymuşlardır. Bilimsel psikolojinin taşıyıcısı olacak binlerce üniversiteli genç de, ayrımında olmadan, bilimsellikten uzak bir eğitimin parçasına dönüşüyor. Genç insanlar, bilimin en yüksek düzeyde öğretilmesi gereken üniversitelerde, toplumsal ilerlemenin tarihinin savaşımların yüzlerce yıllık biçimiyle oluştuğunun yanlışlığını, bastırılmış içtepilerin ise, tarihin itici gücü olduğunu öğreniyorlar. Geleceğe karşı kötümserlikle eğitiliyor, korku ve umutsuzluğu bir yaşam biçimine dönüştürüyorlar. Oysa Freud'un bulguları, tartışılır olmaktan bile çıktı.

Kendi sınıfı ve kapalı çevresinin özelinden çıkarak, genel/bilimsel önermeler getiren Freud'un bulguları, psikoloji alanında heyecanla karşılanıp tedavide kullanılmaya başlandıktan sonra, bir türlü umulan yararları gösteremedi. Bu eksiklik, bir yenilenme gereksinimi ile, toplumsal ilişkilere daha çok değer veren Yeni Freudçuluğu yarattıysa da, bu da marksizmin sulandırılmasının burjuva ideolojisine eklemlenmesinden başka bir şey değildi. Yeni Freudçular, birey-toplum ilişkisini kurma konusunda ne denli çaba gösterseler de, sınıflarüstü bir toplum içinde gördükleri bireyi "koruma" güdüsünden kurtulamadılar. Bu yaklaşımlarıyla, marksizmin bireyi "atladığı" savıyla yola çıkan küçük burjuva aydınının kendisini koruma tavrında karşılıklarını kolayca buldular. Yeni Freudçuluk, kendi sınıfsal konumuna kıskançlıkla sahip çıkmaya çalışan küçük burjuva aydınına denk düşen bir düşüncedir. Gelecek korkusu, küçük burjuva aydınını psikanalize sarılmaya iter. Son yıllarda yaşadığımız gelişme, baskı dönemlerinde kültürel-bilimsel boşlukların idealist düşüncelerle doldurulmasının bir örneğini oluşturuyor. Bilimsel bilgiyle donatılmamış kafalar, doldurulmayı bekler. Freudçuluk ve Yeni Freudçuluk şimdi bu işlevi üstlenmiş durumda.

Ruhbilimin Bilimselliği Üzerine

Ataman Tangör

Düşünüyorum, o halde varım" mı, yoksa "Varolduğum için düşünüyorum" mu? Kanımca ruhbilimsel inceleme ve araştırmaları günümüze dek bu iki tümce arasında gidip gelmiş. Nevar ki, bilimsel yöntemi yerine oturtmadınız mı elde edeceğiniz sonuçlar ne denli büyüleyici ve etkileyici olursa olsunlar bilimsel olamazlar. Her dalda olduğu gibi ruhbilim alanında da her düşünür ve araştırıcı kendi elde ettiği sonucu "benimki daha bilimsel" ya da "en bilimseli benimki" diyor. Burada önemli olan araştırmacının hangi bilimsel yöntemi kullandığı ve bu yöntemle elde ettiği bilimsel bilginin bilim yasalarına uygun olup olmadığıdır. Örneğin, ruhçözümlemede (psikanaliz) elde edilen sonuçlara göre "bilinç dışı" insan davranışlarını yönlendiren ve "bilinç dışını" belirleyen maddi öge ise insanın -cinsellik başta olmak üzere- içgüdüleridir. Şimdi, bu elde edilen sonuç bilimsel midir? Yani insan etkinliğinin (faaliyet) belirleyicisi onun cinsel etkinliğinin içinde mi yer alır? Eğer bu sav aklınıza yatmadıysa sürdürelim: Fizik, kimya, biyoloji, astronomi gibi bilim dallarında isteseniz istemeseniz diyalektik maddeci yasaları uygulayacaksınız ve bu alandaki ilerlemeyi gelişmeyi bu yasalarla sağlayacaksınız ve iş ruhbilime geldi mi metafiziği, idealizmi kendinize bayrak yapacaksınız; olmaz böyle şey. Ruhbilimin ele alınmasında ve araştırılmasında -yukardaki tümcelerde de belirtmeye çalıştığım gibi idealizm ve maddecilik sarkacının salınımlarını görüyoruz. Bu sarkaç toplumsal gelişmeye koşut olarak bir bu yana bir öbür yana gidip geliyor.

Ruhbilim konusundaki tartışmaların MÖ 7. yüzyılda eski yunanda başladığını görüyoruz[1]. Heraklit ve Demokrit gibi kendiliğinden (spontan) maddeciler ruhun ve maddi dünyanın birbirlerinden ayrılamıyacağını söylerken, Eflatun ruhun bir "düşünce" (İdea), evrensel ve değişmez bir varlık olduğunu iddia ediyordu. Ve böylece ruh ile bedeni birbirinde ayıran ikili (düalist) görüşü ilk kez ortaya atmış oluyordu. Daha sonra Aristo ruh ile bedeni birleştirdi. "Ruh üzerine" adlı yapıtında ruhsal yapıyı bitkisel, hayvansal ve ussal olmak üzere üç basamağa ayırdı. Aristo'nun bu idealist ruh anlayışı orta çağda da benimsendi. Rönesansla birlikte feodalizmin dinsel mistik karanlığının yıkılması insana olan ilgiyi artırdı. İnsanın üretimdeki gözle görünür etkinliği "hümanist" akımların doğmasına yol açtı. Böylece 17. yüzyılda ruhbilim bir "bilim" niteliğini kazanmaya başladı. İdealizm-maddecilik sarkacı daha hızlı bir git-gel sürecine girdi. Descartes eski yunan düalizmini yeniden hortlattı; beden maddi ve düşünmeyen, ruh ise maddi olmayan ve düşünen iki varlık olarak insanda ayrı ayrı yer alıyorlardı. Ve böylece ilk kez Descartes tarafından "bilinç" kavramı ortaya atıldı. Descartes bilinci şöyle tanımlıyordu: "Bizim dolaysız olarak kendimizde algıladığımız, bizde (içimizde) oluşan, sürüp giden her şey". İşte böylece günümüzün idealist ruhbilim anlayışının temelleri atılmış oluyordu. Daha sonra Leibniz "bilinç dışı" kavramını ortaya attı; "bilincimizin yanında algılanan son derece küçük parçacıklar". Bu arada, ilerde davranışçılık (behaviorism) okuluna temel oluşturacak olan kaba maddeciler, Lamettrie ve Locke ruhsal yapıda bilincin varlığını yadsıdılar, "makina insan" (L'homme machine) kavramını geliştirdiler. Daha sonra Hume "çağrışımsal ruhbilim" (Assotiationpsychologie)'i ortaya atarak, bilincin dıştan bize yansıyan nesnelerin fizyolojik algılanmasından başka bir şey olmadığını söyledi. Böylece ruhsal yapı fizyolojik süreçlere indirgenmiş oluyordu. Kısaca, orta çağın feodal, mistik karanlığına bir tepki olarak öznelin yerine nesnel, ruhun yerine doğa, mistisizmin yerine maddecilik geçmeye başladı. Nevar ki bu kez de "bilinç" yitirildi. 19. yüzyıl duyumsalcılık (sensualism) mi, usçuluk (rationalism) mu tartışmaları içinde sarkacı sallarken, içgüdü ve dürtülerin ruhun derinliklerinde sinsice yatarak bilincin dışında, bilinci etkisi altına alan bir "bilinç dışı" kavramı yeniden gündeme geldi (Freud'un ruhçözümlemesi). Bu arada Bergson, Diltheys, Ebbinghaus, Ribot gibilerinin çalışmaları da bu us dışı, mistik oluşumu, yerini tarih öncesi ilkel "derinlikler ruhbilimi"ne bıraktı[2]. Bilincin yerini içgüdüler ve bilinç dışı aldı; insan davranışlarında etkin olan bilinç değil, bilinç dışı dürtülerdi. Bu görüş görünüşte insanın ruh bilimi tarihsel gelişimi içinde bilincin birincil oluşunu bile yadsıyan daha geri ve ilkel bir konuma götürüyordu. Bu arada bu idealist görüşe tepki olarak doğan davranışçılık ise bilinci tümüyle yadsıyarak insan davranışlarını basit uyaran-tepki işleyişine indirgiyerek bir başka yönden "bilinç dışı" ilkelliğini savunuyordu. Davranışçılık kaş yapayım derken göz çıkardı ve ruhbilim alanındaki açmazı daha karmaşık bir sorun haline getirdi.

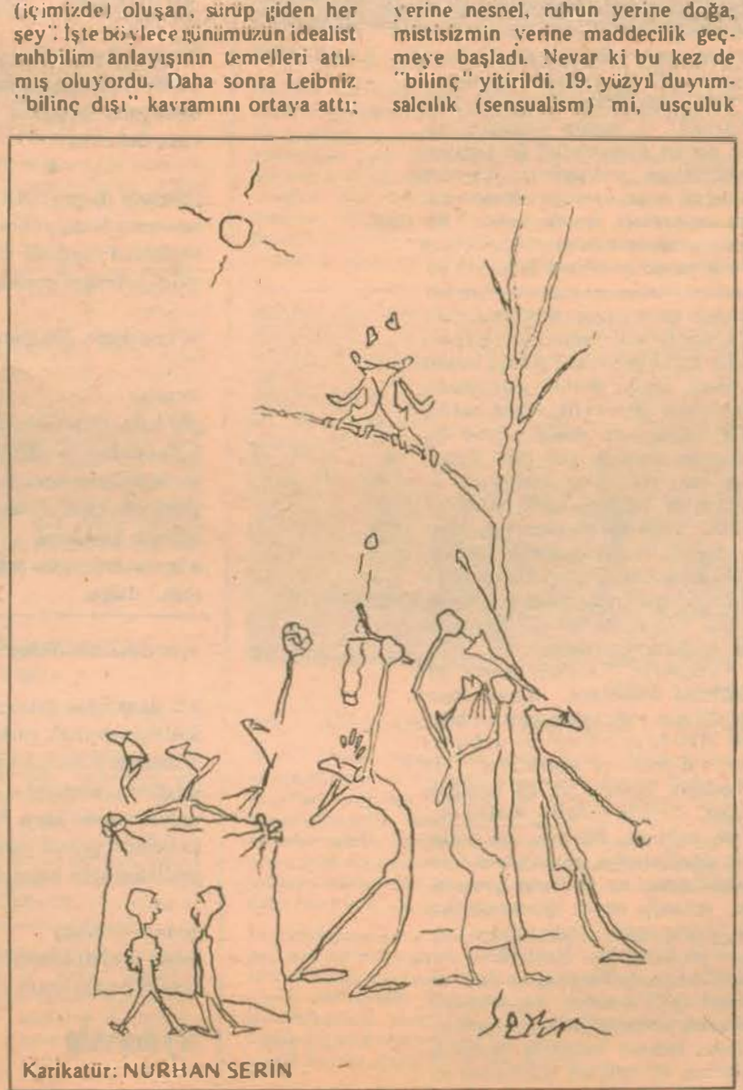

Karikatür: NURHAN SERİN

Sonuçta 19. ve 20. yüzyıl burjuvazisi Freud'cu ruhçözümleme öğretisine öyle bir dört elle sarılıverdi ki, başlangıçta Freud'un hasta materyalinden elde ettiği öznel değerlendirmeler ruhbilim alanında tapınılası bir mutlakiyet kazandı. Freud'un müridlerinden Fenichel "Nevrozların Psikoanalitik Teorisi" adlı kitabının girişinde şöyle diyor: "'Psikanalize inanmayan' kimseler bu kitabı okumakla inandırılmış olmayacaklar; yalnız psikanaliz öğrenimin gerçekte ne olduğu hakkında bilgi sahibi olacaklardır"[3]. Ve sürdürüyor: "'Psikanalize inanmayan' bir çok eleştirici, psikanalizin ne olduğunu bilmiyor ve hiç bir zaman söylemediği veya yazmadığı şeyleri Freud'a mal etme alışkanlığını gösteriyor". Gerçekten, "psikanalize inanlar" arasında bu görüşe karşı çıkılması kılıçsız İsa'ya küfretme değerinde tepki alır ve ilk aldığınız yanıt şu olur: "Sen Freud'u yeterince okumamışsın, bilgisizliğinden böyle konuşuyorsun, hele şu 5-10 kitabını daha oku sonra konuş". Artık ağzınızla kuş tutsanız yaranamazsınız, çünkü bir kez afaroz edilmişsinizdir. Burada en önemli sorun, eleştirdiğiniz görüşü savunan kitlenin "din değiştirmeye" niyetli olup olmadığıdır. Yani başka bir deyişle, insanı idealist açıdan mı yoksa maddeci açıdan mı ele almak eğilimindedir. Maddeciliği savunduğu halde sizin eleştirilerinize karşı çıkıyorsa, durun hele ve bu kişinin yaşamındaki etkinliklerine şöyle uzaktan bir göz atın, sözüyle özünün bir olmadığını göreceksiniz. Çünkü kişinin ruhsal yapılanmasının en şaşmaz göstergesi onun yaşam içindeki etkinliklerinin tümüdür ve bu etkinlikleriyle kimden yana olduğunu sergiler. Bir bakıyorsunuz üniversite hocamızın elinde en ilerici gazeteler, dergiler, şöyle çevreye göstere göstere okuyor, ağzını her açtığında mangalda kül bırakmıyor, fakir dostu, işçinin, çalışanın yanında, ezilen asistanın "babası". Adamımıza bir de üniversite yönetim kurullarında bakıyoruz; en tutucu, demokratlıkla ilgisi olmayan

kişiler safında oy kullanıyor. Sorduğunuzda, "ben kasıtlı öyle davrandım, onlardan yana imişim gibi yapıp safımı belli temek istemiyorum," gibilerinden yanıtlar alıyorsunuz. Bana bir kitap dolusu bilgi aktaran bir atasözü vardır: "Ayinesi iştir kişinin, lafa bakılmaz". Sözü şuraya getirmek istiyorum; insanın davranışları, yani etkinliği (faaliyet) onun bilinci tarafından belirlenir, bilincini belirleyen ise etkinliğidir. Kanımca işin özü budur. Eğer ruhçözümeleme konusunda bir araba kitap okuyor ve de içinde bu özü bulamıyorsam, artık bir ikinci araba kitabı alıp okumama gerek yok. Çünkü öğretinin özünde, felsefesinde idealizm var.

İdealist ruhbilim yöntem olarak temelde içgözlem (introspektion) i alır. Yani, ruh = bilinç. İnsanın etkinliği salt bilinçle belirlenir, etkinlik bilinçten ayrı ve ikincildir. İşte bu yöntem Descartes ve Locke'den günümüze yüzyıllar boyu ruhbilimin açmazını oluşturmuştur. Rubinstein şöyle diyor: "Bilincin nesnel, pratik etkinlikten ayrılması, aynı zamanda insan ile dünya arasındaki etken bağı da koparmıştır. Sonuçta, bilincin nesnel-duyumsal içeriği, insana tümden yabancı olan mistik bir 'ruh' biçimine dönüşmüştür"[4] Şimdi burada bilinç kavramı üzerinde biraz duralım ve şu soruyu soralım: Bilincin maddesi nerede? Ya da, bilinç maddi bir şey midir? Öyle ya, bilincin öncülüğünü kendilerine ilke edinenlere göre insan davranışlarını bilinç yaratır. O halde bu görüşe göre bilincin maddi bir şey olması gerekir. Benzini olmayan bir otomobilin yürüyemiyeceği gibi, bilinci olmayan bir insan da etkinlik gösteremez. Peki bu bilinç denen şey nasıl bir madde? Sözlük maddeyi şöyle tanıtlıyor: "İnsan bilincinden bağımsız, onun dışında varolan, duyumlarla algılanabilen, ve bilinç tarafında imgeleştirilip yansıtılan nesnel gerçeği ifade eden felsefe kategorisi"[5]. Bilinç ise: "Nesnel gerçeğin merkez sinir sistemi aracılığıyla salt insana özgü şekilde fikirsel yansıması, salt insana özgü fikirsel faaliyetin bütünü: Yansımanın duyumsal rasyonel biçimleri ve bu biçimlere bağlı olan duygular, heyecanlar ve iradeli edimler. Bilinç her nekadar maddenin gelişiminin bir ürünü ise ve ancak maddeyle arasındaki kopmaz bağlılık sayesinde ve maddi bir temele dayanarak varlığını sürdürürse de kendisi maddi değildir.... Bilinç maddi dünyanın fikirleşmiş yansısıdır, bu nedenle bağımsız içeriğe sahip olamaz.... Bilinç hiçbir zaman varlığının bilincine varmış varlıktan başka bir şey olamaz". Gördüğümüz gibi, bilincin kendisi maddi değildir, maddi dış dünyanın bir ürünüdür, yansımasıdır. İşte bu nedenle idealist ruh bilimin en önemli yöntemsel hatası, inceleme alanı olarak kendine yalnızca içgözlemi almış olmasıdır. İçgözlem bize o bireyin bilinç materyalini verir. Ancak bu veriler hiç bir zaman mutlak gerçeği yansıtmaz, yansıtamaz; yalnızca kişinin içinde bulunduğu toplumun ve o toplum içindeki etkinliğinin özelliklerini yansıtan fikirsel bir görüntü verir. "Toplumsal önem ve anlam taşıyan şeyler o toplumun bireyinde de anlam taşır olurlar"[6]. Ve nesnel dış dünyanın algılanan bilince ulaşan diğer "önenemsiz-anlamsız" yan ögeleri "bilincin dışı"na yansıtır. Bakıyoruz, birey için toplumsal önem ve anlam taşıyan şeylerin farklılaşması kafa ve kol emeğinin ayrışması süreciyle, yani iş bölümüyle birlikte giderek yoğunlaşan bir şekilde günümüze dek geliyor. Fikir üretenlerin nesnel üretim sürecinden giderek uzaklaşmaları idealist düşünce ürünlerinin gelişmesine yol açıyor ve bu görüşlermutlak gerçekmişçesine benimsetilmeye çalışılıyor. Şöyle bir soru sorsak: Gecekondudan gelme asgari ücretle çalışan temizlikçi Ayşe hanımla, tüccar Mehmet beyin hanımı Fatma hanımın toplumsal anlam ve önem taşıyan gereksinimleri aynı mıdır? Gerçek amacı malına mal katmak olan doktor Ahmet beyle, halkına, insanına biraz daha yardım elini uzatabilmek için didinen Doktor Mehmet beyin yaşamdaki beklendileri ve itici güçleri aynı mıdır? Cüller, kadınlar ve raks üzerine şiir döktüren şair A beyle, halkının acılarını dile getirmeye çalışan şair B beyin beklentileri, yaşamdan anladıkları eşit midir? Bu kişiler bilinçlerini itmesiyle mi, yoksa bilinç dışı gizli güçlerin etkisiyle mi, yoksa toplum içindeki konumları nedeniyle mi bu yolları seçmişlerdir? Bu kişilerin bilincine yansıyan, bilinçlerini oluşturan ve bilincin dışına atılan nesnel gerçekler aynı mıdır? Romalı senatör Antonius ile köle Spartakus'un bilinçleri ya da Fransa Kralı ile Robespier'in bilinçleri ve yaşam motivleri, bilinç dışları aynı mıdır? Bu soruları olabildiğince artırabiliriz. Varmak istediğim orta soru şu: İnsanı yaşam ve toplum içinde belirli bir amaca götüren, iten şey nedir? Onun içinde yaşadığı nesnel gerçeğin etkileri mi, yoksa evrensel, tarihte her kişi için geçerli olan, değişmez olan gizli, kendinin de bilemediği gizemli güçler mi? Eğer ikinci görüşü benimsiyorsak, tarihi, tarihin oluşumunu yadsıyoruz demektir. Yani tarihi, tarih yapan şey maddi-nesnel dış dünyanın dışında yer alan insana özgü bazı etkiler ve dürtülerdir ve dolayısıyla insanlık tarihi rastlantısal bir biçimde oluşmuştur. Eğer bu görüşü benimsiyorsanız hiç çabalamayın, bazı şeyleri değiştirmek için de çaba harcamayın, çünkü nasıl olsa "olacağına varır", "alın yazısını" değiştiremezsiniz.

Rubinstein, "Kişinin kendi etkinliğinin bilincinde olması onun etkinliğinin gidişi değiştirir ve böylece etkinliğin niteliği de değişmiş olur," diyor.[7] ve sürdürüyor: "Bir davranışın bilinçli ya da bilinçsiz olması, etkinlik süreci içindeki ilişkilere bağlıdır. Böylece, bu ilişkilerin özelliklerine göre (yürütülmesindeki amaç ve yönteme göre) bilinç, etkinlik süreci içinde oluşurken, önem sırası içinde bilince yansır ya da bastırılır. "Yani bilinç dışı Freud'un ya da Bergson'un ileri sürdükleri gibi insanın varolmasıyla başlayan, cinsel içgüdülerin egemenliğinde, insanın bilincine ve davranışlarına, etkinliğine hükmeden evrensel bir güç olamaz. Bu sav bilim dışıdır, tarih ve insan gerçeğine aykırıdır. Hançerlioğlu "Felsefe Ansiklopedisi"nde bilinç dışı için şöyle yazıyor: "... daha açık bir deyişle, düşünüre göre (Schopenhauer) bilinci bu bilinmesi olanaksızlar yönetmektedir. Oysa bilinç dışının bilinmeyecek bir yanı yoktur. Her hangi bir olguyu algıladığımızda, onunla birlikte ve onunla ilişkili olarak bir takım yan olguları da algılarız, ama ne onların üstünde durur ne de dile getiririz. Bu yan olgular, temelolguyla ilişkili olduklarından, temel olgu üstündeki faaliyetlerimizde kimi zaman etken olurlar, ya da önceden bildiğimiz, ama şu anda düşünemediğimiz öyle şeyler vardır ki, bu andaki temel düşüncemizi, onunla ilişkili oldukları için etkilerler. İşte bilinç dışının bütün esrarı bundan ibarettir"[8]. Son olarak Bertrand Russell'dan bir iki tümce: "Psikanaliz bir ruhbilim kuramı olarak, genellikle bilinç dışı kimi isteklerin açığa vurulmasından ibarettir. Bu isteklerözellikle düşlerde, akılcı olmayan kurıntılarda, hatta sözde akılcı olan iş hayatımızın az ussal yanlarının hepsinde bir takım inançlar meydana getirirler. Bir sağaltım yöntemi olarak göz önüne alınan psikanaliz, inanç kaynağı olarak kişisel istekler onlardan esinlenen kimseyi toplumsal ve genel istekle çatıştıracak kadar egemen olursa. 'Topluma uyma aklı başında olmayan bir alamet ise, bizzat Freud'u aklı başında saymamak gerekiyor"[9].

Sonuç olarak; idealist ruhbilim anlayışının da gerisinde kalan Freud'cu ruhçözümleme -ne denli yeni freudculuk adı altında "Marksçı" payandalarla desteklenirse desteklensin- çökmeye mahkumdur. Çünkü bilim dışıdır. İlerki yazıda Yenifreudcu payandalardan söz edeceğim. ●

1. Rubinstein, S.L. Grundlagen der Allgemeinnen Psychologie. Volk und Wissen, Volkseigener Verlag. Berlin, 1978, 69.
2. A.g.e.: s. 86.
3. Fenichel, O.: Nevrozların Psikoanalitik Teorisi. Ege Üniversitesi Matbaası, İzmir, 1974, 6.
4. Rubinstein, S.L. : A.g.e. s. 89.
5. Buhr, M., Kosing, A.: Felsefe Sözlüğü. Konuk Yayınları, 1978.
6. Rubinstein, S.L.: A.g.e. S, 28.
7. A.g.e.: S, 29.
8. Hançerlioğlu, O.: Felsefe Ansiklopedisi. Remzi Kitabevi, 1976, 1.Cilt, s. 174.
9. A.g.e.: 2. Cilt, s, 182.

Sırılsıklam Yaşayanlar

bunca sokulmuşken yitirdiğimiz uyumdu
geride hıçkırıklarla sarsılan biz
onca garip sevdalılar
onca dolu can

renginde durmayan kaypak gökyüzü
sınanmış belalı yollarda
sağlaması yapılmış
yüreklerimizin maviliğini hiç görmedin mi

-içimdekileri dökmeliyim-

ey sabır
göz kamaştırıcı büyüklük
hızlı çekimli çocukluğumuz
kahkahalarımızın sekerek uçuştuğu bahçelerde
yanaryüreklerimiz sevginin şiirini püskürtürdü
öfkenin keskinini
o sırılsıklam yaşayanlardan biriyim
acılı... dalgın

-içimdekileri dökmeliyim-

onu anmaktan alıkonan
dudakları tutsak yüreğimin çığlığına
uzaklarda yankılanır boğumlanmış sesim
sevgilim... sevgilim
suyun akışına karşı yürüyenler
çarpılarak gerisin geriye
geldiklerinden beter döner

derin... coşkulu
sulara verdim kendimi
günleri demliyorum

Aydın Alp

Babalar ve Oğullar

Fırat Gürel

Aman ha denmiş, oğullar, babalarına el kaldırmasın. Kutsal kitaplarda bile yeri vardır, kıyamet kopar ha. Yüzlerce yıl oğullar, kıyamet korkusu ile suspus oturup kalmışlar. Babalar parmak oynatsa, kan ağlaya ağlaya kıyameti önlemek için oğullarını çiğnemişler. Yine de kıyamet korkusunun kördüğümünü parçalayan, kimi hayırsız evlatlar çıkıp toplumları alt üst etmişler. Yaşamı bildikleri gibi kurmuşlar. Ondan sonra da kutsal kitapların düzeltilmiş baskılarına, gün gelecek oğullar babalara el kaldıracaktır, el kaldırışın rüzgarı ortalığı birbirine katıp kıyamet olacaktır, iç çekmesi eklenmiştir.

Ne bu uyarı ne de kuşaklar boyu baba-oğul ilişkisine yönelik çözümleyici yaklaşımlar, öneriler, üstadımız Freud'u doyurnamıştır. Her an inceleyecek bir şeyler arayan gözleri Sophokles'in yapıtıyla karşılaşınca bir parça olsun doygunluğa ulaşmıştır. Üstadımız aradığı hammaddeyi, şiş ayaklı çocuğun yaşamında bulmuştur, Thebai kralı Laios, karısının yüklü karnını okşarken, cam küreler içinde geleceği okuyan büyücüsünü de dinlemektedir. Büyücünün son sözleri kanını dondurmuştur. Bugular arasında cam küreye bakan büyücü, erkek çocukları olursa, kralı öldürüp, kraliçe ile evlenecek, demektedir. Artık doğumu korkularla beklemektedirler. Bebenin ilk çığlığı duyulduğunda, büyücünün sözleri canlanmış üzerlerine gelmektedir. Kral ve kraliçe karayazgılarına boyun eğip bebelerini çobana verirler. Çoban, ayaklarını bağladığı bebeyi, dağlara bırakır. Dağlarda hayvan otlatmakta olan Korint kralının çobanı, ayakları bağlı bebeyi bulur ve kralına götürür. Bağlı ayakları şişen bebeye, ayaklarından dolayı Oidipus derler. Bir kraldan, diğer krala evlat olan Oidipus Korint'te büyür. Ama alnına yazılan, kentin büyücüsünün gözünden kaçmaz. Oidipus'a, büyücü, kralı öldürüp kraliçe ile evleneceğini söyler. Oldipus kentten kaçar. Gezgincilikle geçen günlerinin birinde yolda birtakım adamlarla kavgaya tutuşur ve yaşlı bir adamı öldürür. Ölen Thebai kralı Laios'tur. Oidipus gerçek babasını öldürdüğünü bilmez. Yolu Thebai kentine düşer. Kentte insanlar telaş içinde düşünmektedirler. Kısa bir süre sonra kentin genç insanları kalmayacaktır. Çünkü kentin ortasına haşmetle kurulan, insan başlı aslan, önce dört, sonra iki, sonra üç ayağı ile yürüyen şeyin ne olduğunu bilemeyen gençleri yemektedir. Kentliler bu sorunu çözüm bulan kişiyle Kraliçe İokesta'nın evleneceğini duyurmuşlardır. Genç insanların kıyımına boyun eğmiyen Oidipus'un zekası sorunun yanıtını bulur. İnsan, der, ilkin dört ayak üzerinde yürür, çünkü emekler; sonra iki ayak üzerinde yürür, çünkü gençtir; sonra üç ayak üzerinde yürür çünkü yaşlanmıştır, asası vardır. Sfenks kederinden ölür ve kent huzura kavuşur. Kraliçe İokesta kavillendiği gibi kurtarıcı Oidipus'la evlenir. Göz açıp kapayıncaya dek geçen mutlu günlerin ardından, bir veba salgını ve kıtlık baş gösterir. Oidipus her çareye baş vurur bir çözüm bulamaz. Sonunda kentin büyücüsüne gider. Büyücü ilkin konuşmak istemez, sonra da, suçlu olan sensin Oidipus, der; ikili bir suç işledin, önce babanı öldürdün sonra annenle evlendin. Oidipus gözlerine mil çeker ve kaçar gider. İşte üstadımız bu trajediden baba-oğul arasındaki ilişkiyi çözümler. Erkeklerin kara yazgısıdır Oidipus karmaşası. Kaçış ve kurtuluş yoktur ondan. Dört beş yaşlarına doğru uyanan cinsel arzularını erkek çocuk annesine yöneltmektedir. Ama anneyi kendisinden alan en büyük rakip babadır. Kimileyin erkek çocuklar, "anne, baba ölsün biz senle yaşayalım" demektedirler. Bu da olayın kanıtıdır. O andan başlıyarak, baba, erkek çocuk için bir düşman, bir rakiptir. Babadan güçlü olmak için okunur, babanın yerine geçen kurumlara baş kaldırılır, sanatla uğraşılır, ağızla kuş tutulur ama, bu duygudan kurtulunamaz.

Yirmi, otuz yıldır, Oidipus karmaşasını yorumlamada bir ayrışım ortaya çıkmış, giderek de berraklaşmış. Erkek çocuğun anneye olan arzularına ilişkin bölümünü romancılar, şairler, ressamlar ilgi alanı olarak seçmişler, yapıtlarını bu karabasana dayanan örneklemeler olarak sunmaya başlamışlar. Siyaset bilimciler ve sosyologlar ise, babanın yerine konan kurumları arayıp bulmaya kendilerini adamışlar. Kuşkusuz her özverili çaba, ürününü verecektir ve vermiş de. Görülmüş ki, yüksek bir Odipal karmaşaya düşen erkekler ve aynı yükseklikte Elektra karmaşasına düşen kadınlar, içlerindeki zehirleri devleti, toplumu yıkarak akıtmaya çalışmaktadırlar. Otorite gördükleri herşeyin yerine babalarını ve annelerini koymakta ve onu yıkmaya çalışmaktadırlar. Ayrıca böyle çabalar içinde olanların iktidarsız oldukları da saptanmıştır. Bu noktada bugüne dek örtük kalmış bir gerçeğin üstü açılmış olmaktadır. Tarih kitaplarında adı geçen tüm kahramanlar bir otoriteye baş kaldırmış, yüksek Odipal karmaşasına tutulmuş ve iktidarsız insanlardır. Ama bunların içinde mi vardır ki, onun nasıl bir karmaşada olduğunu çözmek hem sanatçılar, hem de bilim adamları için oldukça zordur. Bu adam Nazaretli İsa'dır. Hele hele ingiliz feministleri, İsa'nın yazdırdıklarını değiştirmeden, bu sorun acilen çözülmelidir. İngiliz feministleri, kutsal kitaptaki söylemin erkek egemen söylem olduğunu vurgulayarak, bunun cinsiyetsiz bir söyleme dönüşmesi gerektiği üzerinde ısrarla durmaktadırlar. O zaman gelecek nesillere İsa'nın babasının kimliğini açıklamak olduça karmaşık olacaktır ve İsa'nın çabaları boşa gidecektir. İsa'nın babasını kendisine rakip görüp görmediğini söylemek çok güçtür. Çünkü İsa hep babasının ağzından konuşmuş ve onun yolunda çarmıha gerilmiştir. Ama baş kaldırdığı otorite, Roma'nın otoritesidir. Çözümlemeyi karıştıran da bu ikili durumdur. Bilim adamlarının bu sorunu çözmesi beklenmektedir. Bilim adamları İsa'nın babasının cinsiyetini kurtarma çalışmalarına dalarken, bilimsel bilgilerin ışığında birkaç sorunu şöylece bir irdelemekle kendimizi sınayalım. Otoriteye karşı durmak, ruhsal derinliklerde gizli kalmış baba düşmanlığı ise, ülkemizde gençlerin babalarına karşı olan öfkelerinin nasıl dönüşüme uğratıldığına bakalım. Kimi Odipal karmaşasına tutulmuş çevreler, Yök'ü Thebai kentinin ortasına çöreklenen insan başlı aslana benzetmektedirler. Bu yerli Sfenks onlara göre, genç insanlara, yüzlerde, dönem sonu sınavlarda, delik kovalarla kaf dağının ardından su taşıtmaktadır. Taşıyamayanları da yemektedir. Öğretim üyelerinde bu güne dek örtük kalmış otoriteye karşı koyma duygularını ortaya çıkarak, daha büyük otoritelerin, kurumların yıkılmasını önlemektedir. Yök bu açıdan baba-oğul arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmakla ayrıca toplumumuzun ruh sağlığının derecesini de gözler önüne sermiştir. Devleti ve toplumu yıkmak isteyenlerdeki babaya duyulan öfkeyi gelin artık siz düşünün. İşte bu noktada da tehlikeli olan bir durum ortaya çıkmıştır; kimi evlatlar otoriteye karşı durmayı babalarından öğrenmektedirler, ikili ve karmaşık bir yapıya ulaşan bu Odipal karmaşayı çözmenin de bir yolunu bulmak gerekmektedir, yoksa kurumlar yıkılıverir. Üstadımız Freud'un bulgularını geliştiren insanlığı ve toplumu düşünenlerin çabaları boşa gider.

Çiçek Tozları

Üç ki üç mide
karım ben ayşe
-birimiz garantiledi doymayı-

Üç ki üç konak
harbiye salmiye mamak
-erenköy'deki köşkü saymazsak-

Beş ki beş kelle
hoca demiryolcu aktör ve tedirginle
-ingiliz ipi çekemez bizi-

Yedi ki yedi yıl
yaşanmış simgü ucunda
tam yedi bahar
-çiçek tozları devriye mi dinler-
rüzgar önünde...

Oktay Akıncı

Psikoanalitik Kuramı Hazırlayan Etkenler

Buket Tegin

Bir bilim dalı içinde yer alan herhangi bir kuram, kendi ve kendinden önceki çağların toplumsal ve kültürel özelliklerinden, diğer bilim dallarındaki gelişmelerden etkilenmektedir. Kuramcının ortaya koydukları bir anlamda bunların (kendi) sezgisel düşün gücüyle birleşerek bütünleşmesi, kaynaşımıdır. Kuramı ve kuramcıyı değerlendirirken daha önceki dönemlerin birikimini, bunların kuramcı üzerindeki etkilerini dikkate almamak yanlış olur. Çağımızın psikiyatri ve psikolojisini etkilemiş olan psikoanalitik kurama kuramcısı Freud'a da bu görüş doğrultusunda (yeniden) bakmayı denemekte daha nesnel bir değerlendirme yapabilme açısından yarar vardır.

Sigmund Freud (1856-1939), Moravia'da doğmuş ve İngiltere'de ölmüştür. Yaşamı tümüyle Avrupa kültüründe geçmiştir. Freud öncesi ve Freud dönemi, Avrupa'da, ilginç yeniliklerin ve kültürel değişimlerin yer aldığı bir dönemdir. Çeşitli toplumsal kurumlardan sanat faaliyet ve ürünlerine kadar hemen her alanda bir *bireye doğru ve bireyselleşme* eğilimi göze çarpmaktadır. Bu hareket genellikle geleneksellığe ve otoriteye karşı bireyselliğin başatlık kazanması şeklinde yorumlanabilir. Örneğin, sanat anlayış ve faaliyetlerine yansıyan bireyci tutum, "Romantik" yaklaşımın doğmasını ve gelişmesini hazırlamıştır (Wold, M; Cykler, E.1965). Böylece sanat artık kilise ve saraya değil, halka açılarak hizmet vermeye başlamıştır. Bu dönemin sanatında Freud'un da işlediği bireysel duygular, heyecanlar ve diğer özellikler daha çok işlenmektedir. (Staffor-Clark, 1965)

Freud'un cocukluğuna rastlayan yıllarda Alman bilim adamı Gustav Fechner, psikolojinin de diğer doğa bilimlerinin yanında yer alabileceğini ileri sürüyor, bu yönde çalışmalar yapıyordu. Bazı yazarlar Freud'un kuramsal yaklaşımlarını değerlendirirken, birçok düşünce ve görüşünde Fechner'den fazlasıyla etkilendiğine dair belirtiler olduğunu ileri sürerler. (Hilgard, 1962)

Ondokuzuncu yüzyılda Pasteur ve Koch hastalıklarda mikrop kuramını geliştirmişti. Böylece o zamana dek tümüyle açıklanamayan bazı hastalıklar, nedensellik bağlantısı içinde açıklanabilmeye başlanmıştı. Yine bu dönemde Mendel, "Mendel Genetik Yasa"larını geliştirerek kurulmakta olan determinizm ilke ve yaklaşımına önemli bir katkıda bulunmaktaydı (Dampier, 1959). O halde, görüldüğü gibi yaşam ve insanla ilgili birçok bilim alanında önemli adımlar atılmaktaydı. Psikolojide de aynı gelişmelerin yer alması kaçınılmazdı.

Alman fizikçi Helmholtz, *enerjinin korunumu ilkesini* öne sürmüş; enerjinin de herhangi bir kitle gibi bir nicelik olduğunu, biçim değiştirdiğini; ancak, hiçbir zaman ortadan kalkmadığını, bir sistemde yok olurken bir başkasında yeniden ortaya çıktığını belirtiyordu. Aynı şekilde, soğuyan bir nesnenin de bu süreç sırasında ısısını başka bir nesneye vennekte olduğunu da ekliyordu (Schultz, 1975).

Freud'un kuramında da bu fiziksel süreçten etkiler açıkça görülür. Örneğin, içgüdüsel enerji tıpkı fizik enerjide olduğu gibi yok olmamakta, biçim değiştirmektedir. Bir içgüdü, bastırmaya (represyon) ya da yüceltmeye (sublimasyon) uğrayarak farklı bir davranışsal anlatım biçimine dönüşebilir. Bunun gibi, düşleri oluşturan semboller, çeşitli sanat verileri ya da mazohizme (kendine acı vermekten zevk duyma) dönüşen sadizm (başkalarına eziyet etmekten, acı vermekten zevk alma) türü belirtiler de psişik enerjinin geçirdiği değişimlere örnek olarak verilebilir.

Fizikteki enerjinin korunumu ilkesi, psikonalitik kurama, sanki "içgüdüsel ya da psişik enerjinin korunumu ilkesi" olarak uyarlanmıştır. Psikoanalitik kuramda, kişilik yapısını oluşturan sistemler -id, ego ve süperego- arasındaki, kişiliğin dinamizmini sağlayan etkileşim ve özellikle savunma mekanizmalarının oluşumunda içgüdüsel enerjinin ortadan kalkmaksızın sistemden sisteme, bir savunma mekanizmasından diğerine dönüşümü bunu örnekleridir. (Stafford-Clark, 1965).

Aynı yıllarda biyoloji alanında da Darwin'in görüşleri etkileyici olmaya başlamıştı. Darwin'e göre insan, hayvan türünden gelmekteydi. Hayvan davranışını yöneten içgüdüler hayvandan insana geçişin gerçekleştiği evrim sürecinde farklılaşma olurken acaba ne olmuşlardı? Freud'a göre, "içgüdüler insanda da etkinliklerini sürdürüyorlardı". Darwin, 1859'da yayınladığı "Türlerin Kökeni" adlı yapıtında, yaşamda var olan tüm canlıların basit ve ilkel olanlardan "doğal seçim ya da ayıklanma yolu ile farklılaşarak oluştuklarını" belirtiyordu. Buna göre, ancak güçlü ve dayanıklı olanlar yaşayabiliyor; kendi türlerine özgü sürdürebildikleri özelliklerini de kalıtım yolu ile sonraki nesillere aktarıyorlardı. Böylece evrim sürecinde giderek farklılaşan türler oluşuyordu. Darwin, belli bir türün yaşamının oluşumunda başlıca iki unsurun önemini belirtiyordu: "Organizmanın niteliği" ile "yaşam ya da çevre koşullarının niteliği"... Birincisinin ikinciden daha baskın ve önemli olduğunu ileri sürerken ikisi arasındaki etkileşimin evrim sürecinde gerekliliğini de vurguluyordu (Schultz, 1975; Farrington, 1969).

Darwin, *Türlerin Kökeni* adlı kitabının bir bölümünde "içgüdüler" konusunu işlerken, çok çeşitli ve farklı zihinsel aktivitenin bu kavram altında toplandığı dikkati çeker. Bu görüş, Freud'un içgüdü konusundaki görüşlerine benzer özellikler taşımaktadır. Eğer insan çeşitli değişmeler ve farklılaşmalar sonucu hayvandan gelişmiş ise, içgüdülere sahip olması da doğaldır. Eğer içgüdüler hayvan organizmasını yöneltiyorsa, insanın hiç değilse birçok davranışını yönelten güçlerin de içgüdüler olduğu düşünülmesi gerekir. Ancak, Freud'un da belirttiği gibi, insan, toplumsal yapısı ve bağlamı açısından hayvanlarda olduğu gibi bu içgüdülerin serbestçe ortaya konmasına uygun bir varlık değildir. Uygarlığın gelişmesiyle birlikte bu içgüdüler de engellenecek; çoğu biçim değiştirerek insan toplumunun yaşam biçimine ve doğasına uygun olarak gözükecektir. Buna göre, Freud'un, "uygarlığın, içgüdülerin engellenmesi ile geliştiği" görüşü daha açıklık ve anlam kazanmaktadır (Marcuse, 1968; Pervin, 1975).

> “Darwin'e göre bir hayvanda en önemli şey içgüdüdür. Freud ise, içgüdülerin bir insanda en önemli güdü kaynağı olduklarını savunur.”

Darwin'e göre bir hayvanda en önemli şey içgüdüdür. Freud ise, içgüdülerin bir insanda önemli güdü kaynağı olduklarını savunur. Kuramında kişiliği ve anormal davranışları açıklarken, "içgüdüler ve değişimleri"ne çok önem verdiği bilinmektedir. Biyolojide etkinlik kazanmış olan bu görüşün, o çağın en önemli psikoloji kuramını da oldukça etkilediği görülmektedir.

İçgüdü kavramı ile birlikte giden bir diğer kavram da "enerji" kavramıdır. Ondokuzuncu yüzyıl fizik biliminde maddenin enerji ile harekete geçtiği görüşü baskındı. Fizikçilere göre, enerji, yapılan iş ile ölçülebilirdi. İzole sistemlerde toplam enerji sabit kalmakta; herhangi bir fiziksel devinim sırasında kaybolan enerji ısıya dönüşmekteydi (Dampier, 1959). O halde insanı da harekete geçiren bir enerji olmalıydı. Tıpkı fizikte olduğu gibi bu enerji kaybolmayarak yalnız yönünü ve biçimini değiştirecekti. İşte psikoanalitik kuramında Freud, *libido* kavramı ile bu görüşü vurguluyordu. Libido, fizikteki enerji ve kullanımının birçok özelliklerini taşımaktadır. İçgüdüsel enerji ya da cinsel içgüdüsel enerji olarak da tanımlanan bu kavram, Freud'un kuramsal görüşlerinin önemli özelliklerinden olan dinamizme ve determinizme temel oluşturmaktadır (Stafford-Clark, 1965).

Freud'un aldığı tıp eğitiminden de etkilenmemesi olası değildi. Özellikle nöroloji alanında çalışmış olması nedeniyle sinir sistemi ve işlevleri ile çok ilgilenmiştir. Bunun yanısıra tıbbın temel konularından birisi ola fizyolojide de örneğin yaşayan organizmaların başlıca yaşam fonksiyonunun içsel çevrenin sabit ve dengede tutulması olduğu görüşünün açıklanması gibi önemli gelişmeler olduğu görülür. Bu beden fizyolojisine ilişkin açıklama Freud'un kuramında, iç dengenin sabit tutulması ve bunun kişilik sistemleri arasındaki etkileşime dayanması biçiminde (dile getirilmektedir.) Freud'a göre, bu iç dengenin bozulması, başka bir deyişle kişilik sistemlerinden biri ve psişik enerji ya da libidonun depolandığı yapı olan İd'in uyarımlarının aşırı artışı ve diğer kişilik sistemlerini zorlaması organizma tarafından "nahoş bir durum" olarak hissedilecektir. (Dampier, 1959). Bedende olduğu gibi zihinde de içsel çevreyi dengede tutma eğilimleri olmalıydı. Freud'un bu denge görüşünü zihinsel işleyişe uyarladığı görülmektedir.

Bu dönemde bazı biyolog ve fizyologlar tarafından, *bedenin fonksiyon görebilmesi için olgunlaşmasını -büyüme ve gelişmesini- tamamlamış olması gerektiği* ileri sürülmekteydi. Freud'da fizyoloji ve biyoloji alanında çağının öneri ve açıklamalarını, kuramının çeşitli bölümlerinde değerlendirmiş gibidir: Örneğin, yukarıdaki anlayışın, kişilik gelişmesi ve psikopatoloji konusundaki görüşlerine yansıdığı açıkça saptanabilir. Gelişim dönemlerini (oral, anal, fallik, latens ve genital) ele alırken, her bir dönemde belirli organların olgunlaşmasını tamamlamış olması gerektiğini belirtir. Dönemlerle ilgili açıklamalarında, belirli bir dönemin özelliklerinin o dönemde gelişmesini tamamlamış, olgunlaşmış bir organın doğal işlevi ile bağlantılı olduğunu söyler. Örneğin, gelişim dönemlerinin ilki olan oral dönemde bebekte dişlerin çıkmasından sonra ısırma ve acıtma, koparına gibi ağız ve diş organlarının işlevleri kapsamındaki davranışlar ortaya çıkar. Psikopatolojik yönden bakıldığında da sadistik iç tepilerin, dişlerin olgunlaşmasına bağlandığı görülür. Oral dönemi izleyen anal dönemde ise barsaklar işlevsel yönden istemli kontrol uygulanabilecek düzeye kadar gelişirler. Bu olgunlaşmanın tamamlanmasından sonra uygun zamanlama ile girişilen çocuğun tuvalet eğitimi sağlıklı bir biçimde gerçekleşebilir. Çocuğun bu süreçte aldığı haz boşaltım işlevi yönünden gelişmektedir (Brenner, 1966).

Daha önce de belirtildiği gibi Freud tıp eğitimi görmüştü. Bu eğitimi alırken derslerinde merkezi sinir sisteminin en üstünde bir kortikal tabaka olduğunu, bu tabakanın da istemli hareketleri yönetmek ve daha alt tabakalardan gelen uyaranları kontrol etmek olduğunu öğrenmişti. Üstteki kortikal tabakanın altındaki merkezler daha ilkel nitelikte olup, istemsiz hareketlerden sorumluydular. Bu sıralanmaya karşın merkezler arasında bağlantılar vardı. Merkezi sinir sistemindeki bu sıralanma psikoanalitik kuramdaki id, ego ve superego kişilik yapılarının sıralanmasına benzemektedir. Korteks en yeni ve üst tabakadır. Diğer tabaklar ise eski ve alttadırlar. Buna benzer olarak kişilik yapıları arasında da bir sıralanma vardır. İd, en eski, ilkel yapı olup içgüdüsel

faaliyetlerin güdüleyicisi rolündedir. Ego ise, id'in üzerine gelişen daha yeni yapıdır. Merkezi sinir sistemindeki yapılaşma ve sıralamada nasıl alt ve eski merkezler, istemsiz ve birincil yaşam işlevlerinden olan solunum ve dolaşım, üreme ve kendini korıma gibi işlevlerden sorumluysa, psikoanalitik kuramda da bu sorumluluk id'dedir. Freud'a göre "id'in gücü, organizmanın en çok haz ve doyuma yönelik faaliyetlerinde etkendir. İd'in başlıca amacı, doğuştan gelen gereksinimlerin doyumu yani organizmanın, bu gereksinimlerin -id'in baskısı- yarattığı gerilimden -pahoş durumdan- kurtularak hazza ulaşmasıdır." İd'in yarattığı gereksinimlerin içeriğinde içgüdüler vardır. Bunlar aslında somatik-bedensel ya da organizmik-gereksinimlerin z hinsel yaşantıdaki yansımalarıdır (Lazarus ve Opton, 1967). Görüldüğü gibi Freud'un kişilik yapısı hipotezinin biçimlenmesinde fizyoloji ve nöroloji eğitiminin büyük etkileri olmuştur.

Freud'un öğrencilik yıllarında felsefeyle de ilgilendiği bilinir. Kuramını geliştirirken çağının felsefi görüşlerinin önemli etkileri hissedilir. Freud'un yaşadığı dönemde Avrupa'da Alman İdealizmi oldukça yaygındı. Ondokuzuncu yüzyıl Alman düşünürlerinden Hegel, Schopenhauer Freud'un en çok etkilendiği kişiler olarak tanınır. Bu kişiler ve daha başkaları, felsefi sistemlere adını verenlerdir. Bu düşünürlerin amacı, evreni *"ruhçu* bir sistemle" anlamaktır. Nitekim Hegel, Ruhçuluğun başını çekenlerdendir (Hançerlioğlu, 1967).

Yukarıdaki, "Ruhçu bir sistem" deyimini, Freud'un "Psişik bir sistem" olarak özetlenebilecek olan kuramsal anlayışına çevirirsek, anılan felsefi yaklaşımın Freud için de oldukça geçerli olduğu görülür. Hegel'in felsefesinin en önemli özelliklerinden birisi de, evrende varolan her şeyi tek bir nedene bağlama eğilimidir (Weber, 1964). Aynı sistemleşme eğilimini, Freud'un insandaki tüm davranışları ve hatta toplumsal kurumları, insan zihnini yöneten dinamik kurallara bağlamasına, determinizmi anlayışına benzetebiliriz. Hegel'in sisteminde bu "yöneten" *İde* (ruh) adını alırken, Freud'da, *İd* adını alır. Anlaşılacağı gibi bu iki yöneten arasında isim benzerliğinin yanısıra işlev benzerliği de vardır!

İde ve İd, etki alanları yönünden birbirlerine çok benzemektedirler. Freud'a göre ruh ve şeytanlar, insanın kendi içtepilerinin yansıtılması sonucu ortaya çıkarlar. Büyü, omnipotan (her şeye yetisi olan) düşüncedir. Totem hayvanı, baba sembolüdür. Totem hayvanının öldürülmesi, kurban edilmesi ve arkasından yas tutulmasında, Freud'a göre Odipal çatışmanın kararsızlığı vardır. Totem dini, suçluluk duygusundan doğar. Aynı tema, Hristiyanlık dininde de bulunmaktadır. Oğul dini, baba dininin yerini almaktadır. İsa kendini kurban eder. Freud, "Totem ve Tabu" adlı kitabında: "Din, ahlak, toplum ve sanatın başlangıcı Odipal çatışmanın yansıması ile olmaktadır" der. Freud bu görüşünde de oldukça ısrarlıdır.

Freud'un "id, yüceltme-sublimasyon- ve düşler" ile ilgili görüşlerine benzer görüşlerin içinde yaşadığı çağın felsefesinde de bulunduğu görülmektedir. Ancak Freud yalnız belirli bir filozofik yaklaşımı almakla kalmamış, çağının fizik, kimya ve fizyolojisini de öğrenmiştir. Bir hekim olan Freud'un düşüncesinde çeşitli psikopatolojik durumlar doğaldır ki bir "hastalık" olarak nitelendirilecek ve her bir durum için, sınıflandırına ve hastalık adlandırılması eğilimleri başgösterecekti. Mikrobiyolojinin dev adımlar attığı bir dönemde, ruhsal hastalıkların da belirli nedenlere bağlı olduğunu ortaya atmak, beklenir bir sonuçtur denebilir.

Freud'de diğer filozoflar gibi "İnsan nedir? Evren nedir? Ahlak nedir?" gibi toplum ve toplumun varoluşuna yönelik felsefi sorularla ilgilenmiştir. Aynı şekilde, kendisinden önceki çağın etkin görüşlerinden, bazı yaklaşımlardan etkilendiğini daha önce de belirtmiştik. Yeniden Schopenhaver'e dönersek: "Karakter babadan, entellekt anneden kalıtım yolu ile geçer... Bilinç, yalnız zihnimizin yüzeysel kısmıdır, bunun içindekileri bilmiyoruz.. Duygular ve bedenin içindeki değişiklikler, karmaşıktır. Nedensellik nedir? Yanıtlayalım: Arzudur... Uykuda, arzunun bütün gücü organizmanın idamesi ve düzeltilmesi amacına yönelmiştir" (Durant, W.1938)

> "Hegel'in felsefesinin en önemli özelliklerinden birisi de, evrende var olan her şeyi tek bir nedene bağlama eğilimidir. Aynı sistemleşme eğilimi, Freud'un insandaki tüm davranışları ve hatta toplumsal kurumları, insan zihnini yöneten dinamik kurallara bağlamasına, determinizm anlayışına benzetebiliriz"

Schopenhaver'in bu paragrafını, Freud'un kendi sözleri ile sürdürürsek, aradaki benzerlik açık olarak görülecektir: "Düş işleminin asıl amacı, isteği doyurmaktır." Bilincin, zihnimizin yüzeysel kısmı olduğu görüşü, Freud'un bilinçdışı kavramının özünü oluşturmaktadır. Çocuk kişiliğinin anne ve baba kişiliği tarafından belirlendiği ve bunda kalıtımın da etkili olduğu görüşü Freud'un kuramında çok belirgindir.

Psikoanalitik kuramın başlıca özelliklerinden birisi de gelişmeler yönünden oldukça zengin olmasıdır denebilir. Kuramın çeşitli yönlerine bakıldığında, birçok kavramın, kendi karşıtı ile birlikte ele alındığı açıkça farkedilir. Örneğin, "Kateksis-Antika teksis" gibi. Ancak, o çağın hem felsefesinde hem de fiziğinde oldukça egemen olan özelliklerden birisi de, karşıtların birarada ele alınmasıydı. Mekanik yasalar, etki-tepki ilkeleri en canlı günlerini yaşamaktaydı. Hegel'e dönersek: "Mutlak varlık, İde, yalnız varolmak demek değil, bir değişme, ilerleme ve gelişmedir de. İde, farklılıkların ve karşıtlıkların ortaya konulmasıdır. Her kavramın, kendine özel bir antitezi vardır. Her kavram, kendi olumsuzunu içinde taşır. Sentez, tez ile antitezin gerçek yanlarını daha zengin bir biçimde ortaya koyar. Zihin, kendini bilip tanıyan bir varlık olmak için doğadan giderek sıyrılır. İde, doğadan tam olarak ayrılmamışsa duyum vardır. Bu duyum, bir cins kendini duymadır. Zihin ancak daha sonra kendisi dışındaki başka 'Ben' leri de tanır. Böylece, ahlak ve devlet ortaya çıkar. Ben, kendi içine hapsolmaktan kurtulur... Sanat, İde'nin sevgi yoluyla ya da doğrudan doğruya tanınıp bilinerek ortaya konmasıdır. Din, İde'nin tüm varlıklardan üstün olması nedeni ile ortaya çıkmaktadır." Hegel, tüm varlıkların temelinde İde (zihin, ruh) diye adlandırdığı mutlak bir gerçek bulunduğuna inanıyordu. Bu mutlak varlık, farklılaşma ve karşıtlıklar yoluyla tek tek varlıklara dönüşüyordu. İde, evreni, toplumu, tarihi, sanatı, kısaca insanoğlunun tüm ürünlerini ortaya çıkartıcı oluyor; bu ürünler ya da yapıtlarla çeşitli görünüşlere bürünüyordu (Hilâv, 1970). Hegel'in "İde" kavramı yerine, Freud'un "İd", "Bilinçdışı" ya da "psyche" kavramlarını koyduğumuz zaman, bu görüşlerin psikoanalitik bir nitelik kazandığı açıktır. Başka bir deyişle, Freud'un görüşlerinde Hegel felsefesine benzer birçok yönler bulunduğu düşünülebilir.

Ondokuzuncu yüzyılın bir başka özelliği de deneysel araştırmaların yapılmaya başlanmış ve hızlanmış olmasıdır. Bu çağda psikoloji de ayrı bir bilimsel disiplin olarak gelişmekte, araştırılmaktadır. Freud'un psikolojiye ve psikolojik araştırmalara büyük bir hayranlık duyduğu bilinmektedir. Birçok psikoloğa göre, Freud, psikoanalizi yalnız anormal psikolojinin ya da psikiyatrinin bir dalı olarak değil, bir psikoloji sistemi olarak da kabul eder. Dolayısıyla bu yeni gelişen alandan gelen etkiler de Freud kuramına çeşitli açılardan yansımıştır. Birçok yazıda psikoanalitik kuramın, özellikle psikolojide yapılan deneysel araştırmalar doğrultusunda araştırılıp incelenmeye pek yatkın olmadığı görüşü vurgulanır. Bunun belki de en önemli nedenlerinden birisi, kuramın kendi içinde oldukça bütüncü ve kendine özgü bir sistem ve kavramlar örüntüsü oluşturmasıdır. Bütünün herhangi bir parçasını anlam kazandığı bağlamından çıkarıp tek başına incelemek güçtür; çünkü, bütünü oluşturan hipotez ya da parçalar birbirlerini tamamlamaktadır.

Psikoanalitik kuramın içindeki çeşitlii kavramlar, hipotez türetmek için de pek elverişli sayılmazlar. Örneğin, "bastırma"; "odipal çatışma" "bilinçaltı"... gibi kavramlardan hipotez oluştumak için öncelikle bu kavramların *"işe-vuruk"* tanımlarının yapılabilmesi gerekir. Freud'un kullandığı kavramların çoğu için bu tür tanımlamaların yapılmasının zorluğu en sık sözü edilen güçlüklerdendir. Öte yandan Freud'un kendisi, yaşamı boyunca kuramını ve kavramlarını hep yeniden gözden geçirmiş ve bazen değiştirme gereğini duymuştur. Bu kavramların işe-vuruk tanımlarını yapmak isterken, psikoanalitik anlamlarının dışına çıkarak yeni ve farklı anlamlar içinde, araştırılandan çok farklı birşeyi sınamak tehlikesi bulunmaktadır. Ancak bu tehlike kuramdaki tüm kavramlara genellenmemelidir. Kuramın bazı yönleri araştırmaya daha açık ve deneysel çalışmalar için daha elverişli olabilir. Unutmamak gerekir ki hangi kuram için olursa olsun, tüm bir kuramı birkaç kavram üzerinde yapılan ve yapılacak olan araştırmalar ve sonuçlarına bağlı olarak nesnelliği açısından değerlendirmek ve yargılamak olanaksızdır.

Freud kuramının kendi kendine ortaya çıkmadığı, ondokuzuncu yüzyılın genel olarak bilim ve felsefesi gözden geçirildiği zaman, belirli bir gelişimin ve birikimin ürünü olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Bu nedenle, Freud'un kuramının eleştirisi yapılırken olumlu ya da olumsuz herşeyi kişi olarak kuramcıya yüklemek yanlış olur. Diyebiliriz ki Freud, ondokuzuncu ve yirminci yüzyıl Orta Avrupa'sının felsefi ve bilimsel verilerini, diğer toplumsal ve kültürel verilerle birleştirmiş; kendi yaratıcı gücünü de bunlara ekleyerek, psikoanalitik kuramını oluşturmuştur. Kuram, belirli bir gelişim sürecini yaşamış; Freud'un kendi değiştirmelerinden sonra da bıraktığı gibi kalmamıştır. Her bilimsel çalışmada olduğu gibi olumlu ve olumsuz birçok yönü vardır. Freud, davranış bilimlerinin tarihsel gelişiminde kuramı ve katkısıyla önemli bir yer tutmaktadır. ●

Görüntülenişler...

XI.

Erkenden lodosa kesti deniz.
Çardağın serinliğinde barbunları
Ayıkladığını anımsadı birden oğlunun.
Postacıyı bekledi, mektubun kapıyı çalmasını,
–Kış zorludur oralarda, bir başına üşümesin
Kalın bir hırka gerekli. Uykusuz. Ördüğü
Atkıya yeni bir ilmek geçirerek,
–Dersleri iyi gitse bari bu yıl.

Çalmadı postacı kapıyı
Geçti gün,
Lodos sürgit–

83-Ankara

T.Asi Balkar

Sinemada Psikanaliz ve Ortodoks Freudçuluk Eleştirisi: Yükseklik Korkusu

Serdar Sayan

Karikatür: NURHAN SERİN

Sinema ve psikanaliz... Üzerine yazı yazılacak konu bu iki sözcüğü bir arada içerdiğinde bir ayırım yapmak gerekiyor. Bu ayırımı da şu soruya dayanarak yapmak olanaklı: Ele alınacak olan, bir sanat olarak sinemada yaratıcılığı önceleyen bilinçaltı güdüler midir; yoksa bir konu olarak 'psikanaliz', daha doğrusu psikanalizin ilgi alanına giren nevroz ve psikozlar mı? Bu yazı açısından önemli olan sorunun ikinci kesimi olmakla birlikte, birinci kesime ilişkin birkaç açıklama yapmakta yarar var.

Sanatçının imgelemi, beğenisi, yaratıcılığı, yaratıcılığından yapıtlarına aktardığı yargıları, yaratma süreci içindeki ve öncesindeki psikolojik durumu, kuşkusuz, yapıtın biçim ve içeriğini etkilemektedir. O halde, sanatçının psiko-analizi, ortaya konan yapıtın yaratılma süreci konusunda ipuçları vermektedir. Aynı süreci açıklamaya yönelik olan ve daha sahibi sanatçının daima bir akıl hastası, bir nevrozlu olduğunu öne süren 'psikopatolojik' görüşten farklı olarak, 'psikanalitik' görüş psikanalizin, dehanın oluşumu dışında, sanat yapıtına ilişkin herşeyi açıklayabileceğini savunmaktadır. Freudçulara göre, her sanatçı, yaratma sürecinde şu diziyi izlemektedir: 1) bilinçsiz, kişisel ve ben-merkezci bir amaç, 2) bunun, aslında bencil gereksinimi izlemekten başka bir şey olmayan, toplumca kabul edilebilir, bir güdüye, amaca dönüştürüldüğü sanısı, 3) görünüşte bir artistik kavramı oluşturan, fakat içten içe, her edinimizin özünde bulunan aynı ben-merkezci (egocentric) gereksinimleri dile getiren gerçek artistik imge.[1] Psikanalizci görüşün önermelerinin, bireysel yaratıya dayalı sanatlar (resim, müzik, edebiyat gibi) konusunda bile çok tartışılabilir olması yanında -ki toplumcu/gerçekçi sanatçıların da, aslında, kendi bencil gereksinimlerine toplumca kabul edilebilir (hatta takdir edilmesi gereken) bir görüntü verdiklerini ileri süren bu görüş, yaratıcılığı etkileyen toplumsal koşulların rolünü de sıfıra indirgemektedir- sözkonusu olan sanat sinema olduğunda bir sorun daha ortaya çıkmaktadır. Sinema, doğası gereği, kollektif bir ürün olduğuna göre, kimin 'ben-merkezci gereksinimleri' ön plana alınacaktır: Senaristin mi? yönetmenin mi? yoksa filme emeği geçen bir başkasının mı? Yazımızın asıl ilgi alanı bu sorun olmadığından, konuya ilişkin birkaç sorunu ortaya attıktan sonra, işin bu yanına eğilen zengin bir yazın da olduğunu belirterek, bu uzun ayracı kapatıyoruz.

Sorunun diğer yanına, yani nevroz ve psikozların sinemaya konu olmasına döndüğümüzde, özellikle iki yönetmen ve bir film üzerinde durmak istiyoruz: Alfred Hitchkok, Mel Brooks ve Brooks'un filmi "Yükseklik Korkusu (High Anxiety)"

Freud'un kuramını ortaya atışından bu yana süregelen eleştirilerin 'popülarize' edilerek sinemalaştırılması olan 'Yükseklik Korkusu' bir yandan da ünlü yönetmen Hitchkok un sinemasına gülünçleştirerek yaklaşan bir film niteliğindedir. Gerek bir yöntem, gerekse bir kuram olarak psikanalizi, deyim yerindeyse, 'makaraya alan' 'Yükseklik Korkusu', eleştirisini özellikle Freud'un önermelerine yöneltmiş görünmektedir. Bu yüzden, yazımızın başlığında da filmin bir 'ortodoks Freud' çuluk' eleştirisi olduğunu belirtmeyi uygun gördük. Gerçekten de, yönetmen-senarist-baş oyuncu olarak Brooks, filminde, bilimsel temellere ya da karşıt-önermelere dayanarak karşı çıkma savında olmadığından, hicvini pop'larize ederek, Freud'un görüşlerinden az-çok haberdar olan herkesin anlayabileceği/gülebileceği ve 'varolanın eleştirisine yönelik' bir film yapmış... Freud'un cinselliğe gereğinden fazla önem verdiğini, bu ögenin O'nun sandığı kadar belirleyici olmadığını ileri süren ünlü İngiliz düşün adamı Bertrand Russel'in bir makalesinde, biraz da alayla, belirttiği "...modern insan (...) Freud'la birlikte, rakamların cebrik kuvvetleri teoremi veya Kızıl Deniz'deki direy dağılışı hakkındaki inancının temelinde herhangi bir cinsel gudunun yattığı kanısındadır."[2] sözleri Brooks'a da bir çıkış noktası olmuştur. Bu anlamda, Brooks'un, böyle 'ciddi' bir konuyu, böylesine alaylı bir biçimde, hicvederek ele almasının, psikanalizi, sinemada, ciddi kalıplar içinde kullanan Bergman, Altman, Antonioni, Fassbinder gibi yönetmenlerin sinemasına da bir eleştiri getirdiği; bu yönetmenlerin entellektüel işi çalışmalarına 'popülarize edilmiş' bir yanıt verdiği söylenebilir. Öte yandan, zaman zaman psikolojik ögeleri, yukarıdaki yöretmenler kadar entelektüel işi olmamakla birlikte, daha geniş kitlelerin anlayabileceği biçimde kullanmış olan Hitchkok'u ise daha saygı dolu bir üslupla hicvettiği görülmektedir-ki bunun göstergesi de filmin Hitchkok'a adanmış olmasıdır. Hitchkok'un, masum insanların, aksilikler sonucu, mahkum edildiği durumlar üzerinde Kafkavari bir üslupla yoğunlaştığı (ve ilk ikisini geçtiğimiz aylarda televizyonda da izlediğimiz) "İtiraf (I Confess, 1953)" "Yanlış Adam (The Wrong Man, 1957)", "Trende Yabancılar (Strangers on a Train, 1957)" gibi filmleri Brooks'un filminin esas düğümüne esin kaynağı olmuştur. Bir kiralık katil, ünlü psikolog Dr. Van Dycke'ın (Mel Brooks) kılığına girerek bir nayet işlemekte; herkesce katil olarak görülen doktor, binbir engel ve güçlükten sonra tıpkı Hitchkok'un benzer filmlerinde olduğu gibi, suçsuzluğunu kanıtlamaktadır. Hitchkok'un "Spellbound (1945)", "Rope (1948)", "Vertigo (1958)" ve "Marnie (1964)", gibi filmlerinde eğildiği psikolojik çözümlemelerden aldığı esin, Brooks'un, Freud'u eleştiren bir film yapmasını sağlamıştır. Hitchkok'un, Brooks'unkine yakın bir anlaşılırlık düzeyinde yaptığı ve psikolojik ögelerin ağır bastığı filmlerine en iyi bir örnek olan (ve birkaç ay önce televizyonda da izlediğimiz) "Marnie"de, 'kleptoman (hırsızlık hastası)' bir kadının, sevgilisi tarafından, psikanalizle çocukluğuna döndürülerek iyileştirilmesi ele alınmaktadır. Karmaşık, simgesel bir anlatıma yaslanmama açısından, biçim benzerliklerine karşın, Hitchkok ve Brooks'un yaklaşımlarındaki temel fark, Freud'un, çocukluk yaşantılarının kişiliğin belirlenmesindeki etkilerine ilişkin görüşlerine bakış açılarıdır. Hitchkok, Freud'un önermelerinin doğruluğundan yola çıkarken, Brooks Freud'un önermeleri ile alay etmektedir. Bu yüzden, Freudçu okula yönelen oldukça ilginç bir eleştiri olarak gördüğümüz "Yükseklik Korkusu"nun kısa bir özetini vermek, bir yandan sözünü ettiğimiz eleştirilerin belirginleşmesini sağlayacak; öte yandan da, filmi izleyemeyen okuyucuların bir fikir edinmesine yardım edecektir.

Film, yükseklik korkusu (akrofobi) olan Dr. Van Dycke'ın, uçakla, atandığı psikiyatri kliniğin bulunduğu kente gelişiyle başlar. Yükseklik korkusu olan bir kimsenin uçağa binmek zorunda kalışının yarattığı komik (hele bu satırların yazarında olduğu gibi, izleyicide de yükseklik korkusu olması durumunda traji-komik(!) hale gelen) durum; Dr. Van Dycke'ın havaalanında karşılaştığı eşcinsel/teşhirci ile olan serüveni film boyunca izleyeceğimiz psikolojik bozuklukların ilk örnekleridir. Kendisini karşılamak üzere havaalanına gelen fotoğraf meraklısı şoförle birlikte kliniğe giden doktor, yolda, kendinden önceki başhekimin garip ölümü ve şoförün diğer doktorlar ve özellikle başhemşire hakkındaki kuşkuları hakkında da bilgi lenir. İlk akşam yemeğinde, başhemşirenin (ki bu tam Hitchkok'un korku filmlerine yaraşacak tipte bir kadındır) doktorlar üzerindeki egemenliğini görür. Daha sonra hocası olan yaşlı bir profesörün de klinikte çalıştığını öğrenir. Profesör, Dr. Van Dycke'ta yükseklik korkusu olduğunu öğrenince onu tedavi etmeye çalışırsa da ilk seans çok fazla başarılı olmaz. Profesör'ün Dr. Van Dycke'ın yükseklik korkusunu çözümlemek üzere uyguladığı 'serbest çağrışım' seansı, bir anda, kendinden geçen doktorla profesör arasında bir boks maçına dönüşür. Aslında Freud'un hipnozla tedavi yerine kullanılmak üzere önerdiği 'serbest çağrışım' yöntemi, hasta-

nın (Amerikan filmlerinde ve karikatürlerde sık sık rastladığımız gibi) bir divana uzanarak, aklından geçen her şeyi psikanaliste anlatmasından ibarettir. Birçoklarına göre psikanalizin başlangıcı sayılan 'serbest çağrışım'a geçiş, Brooks'a bir espri ögesi kazandırmıştır. Psikoterapi sırasında Dr. Van Dycke ile hocası olan profesörün boks maçı yapmaları, Brooks'un bu yöntemle alay ettiğinin bir göstergesidir. Öte yandan, bu sahnede, psikanalistin divanına uzanan 'hasta'nın da dünyaca ünlü bir psikolog olması Brooks'un bu yönteme ne derece güvendiğini yansıtmakta, ayrıca ilerde de değineceğimiz bir soruyu ortaya koymaktadır: Psikanalistin kendisi 'normal' değilse, psikanaliz gibi, tümüyle analistin insiyatifine kalmış bir yöntemle hastanın sorunları nasıl çözümlenecektir. Hastanın bilinçaltı güdülerini açığa çıkartarak ona sorunlarının kaynağını göstermesi beklenen psikanalistin kendi bilinçaltı güdülerinin yorumunu etkilemesinden nasıl kaçınılacaktır? Aslında psikanalistlerin normal insanı tanımlamakta karşılaştıkları güçlükler de düşünülürse, filmdeki klinikte çalışan tüm psikologların ciddi rahatsızlıkları olan tipler olması bu soruyu daha da belirginleştirmektedir. Zaten Brooks'un yaptığı da bu sorunu abartılı boyutlar içine yerleştirerek, mizaha yaslanmak ve freudçuluğu bu yolla hicvetmektir.

Doktor Van Dycke, kliniğe yeni geldiği sıralarda, bir gece, garip sesler duyarak sesin geldiği odaya yönelir. Sesler başhemşirenin odasından gelmektedir; fakat hemşire seslerin radyodan geldiğini ileri sürerek Van Dycke'ı uzaklaştırır. Oysa içeride, hemşire klinikte görevli bir başka doktoru kollarından bağlamış, kırbaçlamaktadır. Klinikte dönen ve şoförünün uyarılarına karşın, Dr. Van Dycke'ın kavrayamadığı bir takım 'karanlık işleri' örgütleyen başhemşire, 'mazoşist' olan doktoru da, onu kırbaçlayarak veya kırbaçlamamakla tehdit ederek, elinin altında tutmaktadır. Doktorun mazoşist eğiliminin, kırbaçlanmaktan hoşlanmasıyla gösterilmesi Brooks'un popularize etme anlayışını yansıtmaktadır. Çünkü, bilindiği gibi, mazoşist denildiğinde pek çok kimsenin aklına "kırbaçlanmaktan hoşlanan biri" gelmektedir. Oysa, mazoşizm daha soyut anlamda ruhsal eziyetler, manevi acılar çekmekten hoşlanmayı da içermektedir. Brooks'un burada dayandığı tanım ise, mazoşizmin dövülmek, kırbaçlanmak ya da benzeri bir bedensel acıdan zevk alarak cinsel doyuma ulaşmak biçimindeki çok bilinen tanımıdır. Yine Brooks'un hiciv çerçevesinde getirdiği uyarı, yani psikanalistin 'anormal' olması durumunda ne gibi sorunlar çıkabileceği sorusunu 'mazoşist psikolog' tiplemesine uyguladığımızda, ortaya ilginç sonuçlar çıkabilmektedir. Hayal gücümüzü biraz zorlayarak, mazoşist bir psikanalistin, saldırgan bir hastanın analiz sırasındaki "aktarma (transference)"dan doğan ve psikanaliste yönelen düşmanca tavırlardan zevk bile duyabileceğini söyleyebiliriz. Böyle bir durumda, doktorun hastayı tedavi etmek şöyle dursun, onun saldırganlığından yararlanarak kendi zevkini doyurması bile beklenebilir. Aktarma (transference ya da Freud'un deyimiyle übertragung) olgusu Freud'un geliştirdiği bir kavram olarak, hastanın doktoruyla arasında duygusal bir ilişki kurmasını -ki bu, sevgi olabileceği gibi, düşmanlık da olabilir- ifade etmektedir. Hayal gücümüzü biraz zorlamak, Freud'a bir parça haksızlık etmek pahasına da olsa, yaptığımız abartılı kestirimler, Brooks'un filmde hiciv amacıyla kullandığı motifleri temellendirebilmeyi amaçlamaktadır.

Tekrar filme dönerek, Brooks'un esprili eleştirilerinin Freud'a yönelen en önemli kesimlerinden biri olan kongre sahnesini özetlemekte yarar görüyoruz.

Dr. Van Dycke, klinikteki bir doktorun daha garip biçimde ölmesine karşın (bu da gürültülü pop müzikten 'çıldırasıya' nefret eden bir psikologdur ve çıldırarak ölür) onur konuğu olarak davet edildiği kongreye katılır. Kaldığı otel odası (17. katta olduğundan oldukça korkulu anlar da yaşar) düzenlenen kongreye gitmeden önce odasına gizlice giren, dengesiz tavırları olan -zaten filmde dengeli bir tip bulmak neredeyse olanaksızdır- sarışın bir kadın, klinikte yatan ve ünlü bir sanayici olan babasından uzun süredir haber alamadığı için yardım ister.

Onur konuğu olarak konuşmasını yapmak üzere kürsüye çıkan Dr. Van Dycke önce, kürsünün arkasında duran Freud, Jung ve Adler'in dev posterlerini göstererek, psikolojinin bu devlerine teşekkür eder. Konuşma bitip sorulara geçildiği sırada, geç kalan bir davetli, yanında 9-10 yaşlarında iki kız çocuğu ile salona girer ve "bakacak kimse bulamadığı için çocukları da getirmek zorunda kaldığını" belirterek özür diler; sonra da en ön sıradaki yerine yerleşir. Dr. Van Dycke tam bu sırada, çocukların tuvalet eğitimlerinin ve anal dönemin ileriki yaşlarda kişiliğin belirlenmesi üzerine etkileri konusunda bir soruyla karşılaşmıştır. En ön sırada otururak, tam gözlerinin içine bakarak kendisini izleyen iki küçük kızın karşısında, bu tip sorulara, vücudun cinsel bölgelerini elleriyle tarif ederek, kaş-göz işaretleriyle yanıt vermek(!) zorunda kalır. Sorular cinsellik terminolojisiyle yanıtlanmayı gerektirdiğinden ve Van Dycke de bunlara, küçük kızların karşısında cevap vermekten utandığından(!) gülünç durumlar ortaya çıkar. Tam Freud'un posterinin önünde, Freud'un, çocukluk yaşantılarının kişiliğin belirlenmesindeki önemine ilişkin görüşleri tartışılırken ortaya çıkan gülünç durumlar, Freud'a yöneltilen 'panseksüalizm suçlamalarının (yani insanların her davranışını şu ya da bu biçimde cinsel güdülere bağlaması konusundaki eleştirilerin) ve Freud'un bebeklerin bile cinsel duygulara, isteklere sahip olduğu biçimindeki görüşlerinin Brooks tarafından acımasızca hicvedilmesidir aslında... Kongre sahneleri, Brooks'un "Freudçuluğun Sefaleti"ni sergileme çabalarıdır. Fakat, görüşüne katılsak da katılmasak da, Brooks'un espri anlayışı tek sözcükle 'mükemmel'dir. Kongrenin ardından yukarıda değindiğimiz olayla karşılaşırız: Klinikteki başhemşirenin tuttuğu bir kiralık katil otelin lobisinde bir adamı, Van Dycke'ın kılığına girerek, öldürür. Dr. Van Dycke, olay yerinden kaçar; sonra tam bir Hitchkok sarışını olan sevgilisi (sanayicinin kızı) ve fotoğraf meraklısı şoförün yardımıyla suçsuzluğunu kanıtlamaya çalışır. v.b.

Filmin sonunda, Van Dycke klinikte dönen olayları anlar; şoför, yaşlı profesör ve sarışın sevgilisi ile birlikte, öldürülmek üzere olan sanayiciyi kurtarmak için bir deniz fenerine tırmanması gerekir. Zaten yükseklik korkusu olan doktor, tam tırmanırken basamaklardan biri kırılır; sadece elleri ile tutunarak boşlukta sallandığı bir sırada, hocası olan profesör duruma müdahale ederek, Dr. Van Dycke'ı çocukluğuna döndürür ve yüksekten korkmasının nedenini gösterir: Doktor küçük bir bebekken annesi ile babası onun önünde kavga etmekte; babası sürekli ondan boşanmak istediğini söylemektedir. Nedenin açığa çıkmasından sonra doktor yükseklik korkusundan kurtulur ve sevgilisinin babası sanayiciyi kurtarır. Buraya kadar olan kesimin, yani Van Dycke'ın yükseklik korkusundan kurtulma biçimi, Freudçu düşünce dizgesiyle tam bir uyum içindedir. Gerçekten, Freud'a göre, ergin kişilerde ortaya çıkan nevrotik durumları ve diğer bozuklukları açıklayabilmek için çocukluk günlerine dönmek gereklidir. Freud'un 'biyolojik' olarak belirlenen pregenital (cinsel içtepilerin farklılaşmadığı ve bedenin cinsel organları yerine ağız ile anal bölgelerde toplandığı) döneme atfettiği önem ve kişilişik bozukluklarının, çeşitli ruhsal rahatsızlıkların bu dönemde başa gelen olaylarla açıklanabilirliği gözüşü düşünülürse, deniz feneri sahnesinin Freudçu görüş ile uyum içinde olduğu söylenebilir. Oysa, Brooks, Dr. Van Dycke'ın bebekliğini de kendisi oynamaktadır ve yetişkin bir insanın, traşı gelmiş sakallarıyla, bebek giysileri ve bebek arabası içindeki görünümünün yarattığı gülünç durum, sözettiğimiz 'uyum'un ne denli ciddiye alınması gerektiğini göstermektedir. Zaten Brooks'un ustaca kullandığı 'absurd' ögeler, en ciddi olduğu düşünülen sahnelerde bile ortaya çıkarak, sahneyi gülünçleştirmektedir.

Mel Brooks "Yükseklik Korkusu"nu yapmakla, psikanalitik ögelere büyük önem veren birtakım yönetmenlerin 'bunalım sineması'na da neşeli, yaşam dolu bir güldüriyle eleştiri getirmiş; üstelik bunu yaparken, 'psikanalizi' hicveden' bir filmde cinselliğe yönelik, açık-saçık tek bir sahne bile kullanmamayı başarmıştır- ki bunu da Brooks'un, cinselliğin yaşamın içine Freud'un sandığı ölçülerde girmediğini göstermeye çalışması ile açıklayabiliriz.

Sonuç olarak, "Yükseklik Korkusu", ortodoks Freudçulara iki görev yüklemektedir: Birincisi, Mel Brooks'un Freudçuluğu eleştirmesindeki 'ben-merkezci amaçları' ve bilinçaltı güdüleri, yazımızın başında değindiğimiz, psikanalizci görüş çerçevesinde çözümlemek; ikincisi de, bir insanın gülünç yanlarından sözeden birini aslında o kişiyi küçümseyerek kendini yücelttiğini (sublimation), anlatılana gülen bir başkasının da benzer bir güdüyle davrandığını ileri süren Freud'un görişleri doğrultusunda, Freudçuluğu gülünçleştiren Brooks'un ve filme gülen tüm seyircilerin güdülerini çözümlemek....

1. Mehmet H.Doğan, 100 Soruda Estetik, İstanbul: Gerçek Yayınevi, s:61
2. Bertrand Russel, Aylaklığa Övgü, S: 121.

Geç Kalma

Sonra odama gir, cigaramdan al
Demlikte acı, soğuk çay var, iç
Elimi niye şakağımda tutuğumu sor.

Radyoyu kısma, kapat istersen pencereyi
Akşam, yel ve yağmur var dışarda unutma
Sonra odama gir, suskunluğunla yüzü

Sesini sessizliğe ayarla çığlını tut
O delirmiş bakışını koy gözlerinin üstüne
Sonra odama gir, duvardan Monaliza'yı indir

Akşam, yel ve yağmur var dışarda unutma
Geç kalma odama gir, duvarlar üç renkli kan
Gir: Çiz altını kalın kalın dalgınlığımın.

Geç kalma odama gir, ellerimi bağla
Kesici, yakıcı, yıkıcı ne varsa sakla
Dışarda aldatmacalı bir oyun var unutma

Muammer Karadaş

Serol Teber

Yazışmaları almanca aslından çeviren:
OĞUZ ÖZÜGÜL

Uluslararası büyük bir üne sahip Sayın Bay Uzman, görkemli evinin bahçesindeki yüzme havuzunun kenarında ileri geri dolaşıyor, sürekli olarak içtiği sert içkilerin de yardımıyla, elinden geldiğince az düşünmeye, geçmişini anımsamamaya çalışıyordu.... Uyguladığı tüm yöntemlere karşın, yüreğinin sıkıntısını, beynin uğuldamasını, boğazının tıkanır gibi olmasını önliyemiyordu... Özellikle, böyle tek başına kaldığı zamanlar, beynine, yüreğine dolan eski anılarının altında eziliyor... İçki içiyor, ilaç kullanıyor, sinir hekimlerine danışıyor, hatta psikanaliz yaptırıyor, fakat bir türlü iç sıkıntılarını azaltamıyor, üzerine çöken karabasandan kurtulamıyordu...

Çok parası, ünü, uluslararası dostları vardı. Fakat, içinde özlemini çektiği dinginliğini, huzurunu yitirmişti. Bir türlü mutlu olamıyordu...

Sayın Bay Uzman, dünyanın pek çok yerinden, özellikle Amerika Birleşik Devletlerinden gelen dostlarıyla birlikte gizli örgütler kumuşlar, "O" bölgelerde "demokrasiler" kurmak için çalışmışlardı. Pek çok yerde yeni düzenleri işbaşına getirmişlerdi. Çok iyi bir karşı devrim örgütleyicisiydi. Herhangi bir ülkede karşı bir eylem düzenlenmesi sözkonusu olduğunda çok kere dostları ona başvururlardı...

Sayın Bay Uzman, eylemlerini en ince ayrıntılarına kadar planlar, ve bunlar çok kere başarılı olurdu... Sayın Bay Uzman'ın, planlarındaki en önemli başarı şansı, onun ve birlikte çalıştığı örgütlerin son derece acımasız, kıyıcı oluşlarından kaynaklanırdı... Eylem yaptıkları "demokrasiyi kurtardıkları" heryerde binlerce onbinlerce ölü, yaralı, sakat, hasta insan barakıyorlar, böylece "yeni düzenlerini" sağlama bağlıyorlardı....

Sayın Bay Uzman ve diğer dostları, boş zamanlarında bile yeni işkence yöntemleri düşünürler, bunları yurtseverler, demokratlar üzerinde denerler, yine de kıramadıkları dirençler ve insan onuru karşısında, kimi kereler toptan yığınsal öldürmelere, soykırımlarına başvururlardı...

Sayın Bay Uzmanın yaşamı, önceleri oldukça başarılı geçmişti. Fakat artık hem yaşlanıyor, hem de işleri eskisi kadar kolay yürümüyordu...

Kişisel olarak, daha da önemlisi, son zamanlarda kimi sıkıntılı düşler görmeye başlamıştı. Her şeyi vardı... Ünü, parası, dostları..Fakat, mutluluğunu yitirmişti. Huzuru yoktu.

Son günlerde kafasını sürekli bir soru kurcalıyordu... Nasıl olmuş da bütün bu işkenceleri yapabilmiş, bu kadar çok insanı öldürmüş, sakat bırakmıştı... Her gittiği yerden, ardında kan, ölüm, gözyaşı bırakmıştı... Dünya af örgütlerinin verdikleri bilgilere göre, salt Güney Amerika Ülkelerinden birindeki kayıpların sayısı son yıllarda otuz binden fazlaydı.. Kuşkusuz, gerçek bunun çok üstündeydi. Kimi düzenli trafik kazaları, sözde tıbbi hatalar, ilaç zehirlenmeleri, kimyasal ölümler, kanamalar, bütün bunların dışındaydı...

Önceleri, tüm eylemleri düzenlerken çok sakindi, içinde en küçük bir huzursuzluk duymuyordu. Fakat, şimdi pek çok şey değişmişti. .. Son yıllarda, altından kalkamadığı bu karabasanlı anıların uzantısında, yaşamını kendi eliyle sonlandırmayı bile düşündüğü oluyordu...

Çokgüzel bir yaz günüydü. Güneş pırıl pırıldı. Mavi gökyüzünde tek bir bulut bile yoktu. Fakat, Sayın Bay Uzman, yine bir parça olsun iç dinginliğine kavuşamamanın acısı içinde evinde dolanıp duruyordu... Birden, postacının, kendisine bir mektup ve bir paket getirdiği haberini verdiler. Oldukça heyecanlanmıştı. Kimden olabilirdi bu paket, mektup... İvedi açtı, mektubu okumaya başladı...

Sevgili dostum,

Hiç bilgin olmadan, böyle bir mektup ve paket alınca ne denli heyecanlanacağını hiliyorum. Ben de aynen senin gibi oldum. Fakat sonunda ulaşacağın dinginliğe değer doğrusu. Seni biran önce rahatlatmak için önceden haber veremedim... Şimdi, dinle: yok, senden yeni bir eylem istemiyoruz. durumunun böyle birşeyi başaramayacak düzeyde olduğunu biliyoruz... Bu daha başka bir şey... Dinle, gerçekten, örgütün diğer üyelerinin durumu da senınkinden farklı değildi. Bu konuda araştırma yapan uzmanlar, sorunun can alacak yerini buldular, ve bütün bunları tüm açıklığıyla anlatan kitapları, mektupla birlikte, sana postaladılar. O kitaplarda istediğin, aradığın hemen herşeyi bulacak ve artık dünyaya başka bir gözle bakacaksın...

Fakat, hen senin eski bir eylem arkadaşın olarak önceden şunları söyleyeyim ki, hizler boşuna acı çekmişiz. Gerçekte, benim de son günlerde, Sigmund Freud ve özellikle Konrad Lorenz'in kitaplarından öğrendiğime göre, yaptıklarımız son derece doğal şeylermış. Başkalarına acı vermek, işkence çektirmek, saldırganlık, gerçekten insanların analarının karnından, doğuştan getirdikleri şeylermiş... Bizler, diğer insanlardan daha açık yürekli olduğumuzdan, bu doğuştan getirdiğimiz içgüdüleri, olanca açıklığıyla, dostlarımızın ve demokrasinin emrine verdik... Bütün sorun bundan ibaret... Bay Freud ve Lorenz'in kitaplarına göre, biz ne yaptık, Tanrının ve bizimkilerinin komutuyla yapmışız. Yoksa, olanlardan bizlerin en küçük bir suçu yokmuş...

Başta ben olmak üzere tüm arkadaşlar, Freud'un ve Lorenz'in kitaplarından çok yararlandık. İçimizdeki sıkıntıyı attık. Şimdi dünyayı daha başka görüyoruz... Senin de bir an önce okumanı ve yapılacak yeni işler için hazırlanmanı dileriz... Yakında buluşmak üzere... Her zaman senin...

Sayın Bay Uzman, büyük bir çoşkuyla paketi açtı, ve Sigmund Freud'un kitaplarından birini alıp, okumaya başladı...

Marx, insanların ancak çözümleyebilecekleri sorunları gündemlerine getirdiklerin, anımsatır... Bizlerin de, Freud'un kuramını tartışmaya başlamamızın gizi bu noktada düğümlenmektedir. Türkiye insanı, tarihinin bu çok önemli değişim ve dönüşüm aşamasında, aynı zamanda, Freud'un içgüdüler kuramıyla da hesaplaşmak zorundadır... Kanımızca, bu yapılacak ve aşılacaktır...

Kuşkusuz, Freud, çağ açıcı nitelikleri olan çok büyük bir bilim adamıdır. Düşün dünyasına kolay gözardı edilmeyecek yeni boyutlar getirmiştir. Ayrıca, onun içgüdüler kuramı, salt ruhbilim alanını kapsayan bir sağıltma-tedavi yöntemi de değildir.... Bugün, Darwin'in, sosyaldarwinzm biçiminde çarpıtılmış evrim kuramıyla birlikte, Freud'n içgüdüler kuramı, devlet tekelci kapitalizminin egemen olduğu ülkelerin resmi devlet görüşlerinin temelini oluşturmaktadır. Hatta, son yıllarda, bu tür ülkelerin gereksinim duydukları, saldırganlık, soykırım politikalarına yeterli olanağı sağlayamadığı için, Freud'un kuramı görece unutulmaya, onun yerine Lorenz'in yeni savları getirilmeye başlanmıştır...

Sorun bu derece güncel ve dirimseldir. Biz, bu uğraşımızda ilk kez, Freud'un içgüdüler kuramını tartışmaya giriş niteliğinde olacak bir belgeyi anımsatmak istiyoruz. Bu belge-mektup, bizzat Freud tarafından 2. Dünya Savaşı öncesinde, Einstein'in mektubuna yanıt olarak kaleme alınmıştır.... Bu belge, aynı zamanda, günümüzün en dirimsel sorunu olan savaşa karşı Freud'un görüşlerini tüm çıplaklığı ve yalınlığıyla gözler önüne sergilemektedir....

İlk kez Albert Einstein'in mektubunu, sonra da Freud'un buna yanıtını izleyelim....

Albert Einstein ile Sigmund Freud Yazışması

BARIŞ ve

Caputh, Postdam, 30 Temmuz 1932

Sayın Bay Freud!

Birleşmiş Milletler'in ve onun Paris'deki Uluslararası Manevi İşbirliği Örgütü'nün, seçeceğim bir kişiyle, yine serbestçe seçeceğim bir konu üzerinde tartışma açma önerisine çok sevindim ve bunu, sizinle, günümüz uygarlığını çok yakından ilgilendiren bir sorun üzerinde tartışmak için eşsiz bir fırsat saydım. İnsanları savaş felaketinden kurtarmak için bir yol yok mudur? Bu sorunun, teknikteki ilerlemeler nedeniyle, uygar insanlık için bir varoluş sorunu durumuna geldiğine ilişkin görüş neredeyse geneli kapsamıştır, ama yine de, çözümü için harcanan çabalar bugüne değin ürküntü verecek derecede başarısızlığa uğramıştır. (...)

Ulusal nitelikteki heyecanlardan özgür bir kişi olduğum için, sorunun dış ve örgütsel yanı bana çok basit görünmektedir: Devletler, aralarındaki anlaşmazlıkları uzlaştırmak için, dönemsel ve yargısal kurumlar oluşturmaktadır, bu kurumlara çıkarılan yasalara uyacaklarına, tüm anlaşmazlıklarda yargı organlarına başvuracaklarına, verilen kararlara koşulsuz uyacaklarına ve de yargı organlarının, kararlarını gerçekleştirmek için zorunlu bulduğu tüm önlemleri alacaklarına ilişkin bir yükümlülük altına girmektedirler (...)

Uluslararası güvenliğe giden yol, devletlerin, davranış özgürlüklerinden ya da egemenliklerin-

SAVAŞ SORUNU ÜZERİNE

mektedir. İşte, tüm bu ürkütücü sonuca ilişkin sorunların en önemlisi bana buradaymış gibi gelmektedir. İşte, bu nokta, yalnızca insan içtepisini çok iyi tanıyan kişilerce aydınlatılabilecek bir konudur.

Bu da, son bir soruya yol açmakta: İnsanları, nefret ve yok etme psikozuna karşı daha dirençli duruma getirmek için ruhsal gelişimlerini yönlendirebilme olanağı var mıdır? Bunu söylerken, sult şu, sözünona kültürsüz insanları düşünmüyorum; yaşam deneyimlerime göre, daha çok, bu ürkütücü kitle psikozuna kolaylıkla kapılan sözde "aydınlar"dır sözünü ettiğim, çünkü bu kişiler deneyimlerini yaşantıdan kazanmak yerine, basılı kağıt parçalarını daha kolay ve tam olarak kavrama yollarını yeğlemektedirler.

Son olarak bir şey daha: Buraya dek yalnız devletler arasındaki bir savaştan, yani uluslararası bir çatışmadan söz ettim. İnsandaki saldırganlığın başka biçimlerde ve başka koşullar altında da etkinlik gösterdiğini biliyorum (örneğin, önceleri dinsel, günümüzde ise toplumsal nedenlerle çıkan içsavaşlar, ulusal azınlıklara uygulanan baskılar gibi). Ancak öte yandan, insan toplulukları arasındaki çatışmaların en azgın biçimi olduğu için, en belirgin ve en trajik olan bu biçimi, savaşların nasıl önlenebileceğini belki de en iyi şekilde göstereceği için bilerek seçtim.

Bizi yakından ilgilendiren, sıkıştıran sorunlarla ilgili tüm soruları yazılarınızda kısmen doğrudan, kısmen de dolaylı olarak yanıtladığınızı biliyorum. Ama, yeni bilgilerinizin ışığında sorunu, dünya kamuoyuna yeniden açıklarsanız büyük yarar olacaktır; çünkü böyle bir açıklama, verimli çabaların doğmasına yol açabilecektir.

Dostça selamlar,
A. Einstein

"

Viyana, Eylül 1932

Sayın Bay Einstein!

İlgi duyduğunuz ve başkalarının da ilgilenmesine değer bulduğunuz bir konu üzerinde benimle düşünce alışverişinde bulunma isteğinizi duyar duymaz sevinerek onadım. Bugün için bilinenlerin sınırları içinde bulunan, fizikçi ve ruhbilimci olarak değişik yönlerden gelerek aynı noktada birleşecek olan ikimizden birine, kendi özgül içeriğine girebilme olanağını tanıyacak bir sorunu seçmenizi beklerdim. Ayrıca, insanları savaş felaketinden korumak için nelerin yapılabileceğine ilişkin sorunuzla da beni oldukça şaşırttınız. Önce benim -az daha bizim diyecektim- yetkisizliğimden doğan duygu karşısında korkuya kapıldım, çünkü bu bana, daha çok devlet adamlarına düşen pratik bir görevmiş gibi geldi. Ama daha sonra, bu soruyu bir doğabilimci ve fizikçi olarak değil, tıpkı, dünya savaşında aç ve evsiz barksız kalanlara yardım etmeyi üstlenen kutup kâşifi Fridtjof Nansen gibi, Birleşmiş Milletler'in önerisine uyan bir insan dostu olarak sorduğunuzu anladım. Sonra, benden pratik önerilerde bulunmayı beklemediğinizi, yalnızca ruhbilimsel açıdan savaşı önleme sorununu açıklamamı istediğinizi gördüm.

Ama, bu konuda söyleneceklerin çoğunu mektubunuzda belirtmişsiniz. Deyim yerindeyse, bana diyecek bir şey bırakmamışsınız, ama ben sizin dürtnen suyunuzda seve seve gideceğim ve öne sürdüklerinizin tümünü, bilgilerime -ya da tahminlerime- dayanarak daha geniş bir şekilde açıklayıp onaylamakla yetineceğim. (...)

Savaşı kesin olarak önlemek, ancak insanlar, tüm çıkar çatışmalarında karar verme yetkisine sahip merkezi bir iktidarın yürürlüğe konmasında anlaşabilirlerse mümkündür. Görünüşe göre burada iki istem bir aradadır; üst düzeyde böyle bir organın kurulması ve ona gerekli iktidarın sağlanması. Bunlardan yalnız birinin gerçekleşmesi yararlı olmayacaktır. Birleşmiş Milletler bu tür bir organ olarak düşünülmüşse de, öteki koşul yerine gelmemiştir; Birleşmiş Milletler'in böyle bir gücü yoktur ve bunu ancak, yeni bağlaşıklığın üyeleri, yani üye devletler tek tek iktidarı ona devredelerse elde edebilir. Ne var ki, günümüzde bu olasılık pek de fazlaymış gibi görünmemektedir. İnsan burada, tarihte pek sık -belki de bu ölçüde hiç görülmemiş bir deneyle karşı karşıya olduğunu bilmese, Birleşmiş Milletler'in kurumlarına hiç de anlayış göstermeyecektir. Bu deney ise, başka zamanlar güce dayanan otoriteyi, belli düşüncel davranışlara başvurarak elde etmektir. Topluluğu bir arada tutan iki şeyin ne olduğunu gördük: Kaba gücün baskısı ve üyeler arasındaki -teknik yöndenözdeşleşme diye adlandırılan- duygu bağları. Bunlardan biri kısa süre için kalksa, öteki, olasılıkla topluluğun sürmesini sağlayabilir. Doğallıkla üyelerin önemli ortak noktalarını dışavuran düşünceler bir anlam taşıyacaktır. O zaman, bu düşüncelerin ne denli yoğun olduğu sorusu belirecektir.

Şimdi savlarınızdan bir diğerini yorumlamaya başlayabiliriz. İnsanları savaştan yana harekete geçirmenin bu denli kolay olmasına şaşıyor ve içlerinde, bu tür kışkırtmalara kolaylık sağlayan bir nefret ve yok etme içtepisi bulunduğu kanısına varıyorsunuz. Bu konuda da tümüyle düşüncenize katılıyorum. Biz böyle bir içtepinin varlığına inanıyoruz ve son yıllarda bunun dışavurum biçimlerini incelemeye çalıştık. Bu nedenle size, ruhbilimsel çözümlemede el yordamıyla aradıktan ve birçok bocalamalardan sonra, varabildiğimiz içtepi öğretisinden bir parça söz edebilir miyim? Kanımıza göre insanda iki çeşit içtepi bulunmaktadır, biri, ya Platon'un Symposion'undaki Eros anlamında erotik diye adlandırdığımız ya da yaygın cinsellik kavramının bilinçli olarak genişletilmesiyle cinsel (seksüel) dediğimiz korumak ve birleşmek isteyen türden; öteki de saldırganlık içtepisi ya da tahrip içtepisi ortak başlığı altında topladığımız, tahrip etmek ve öldürmek isteyen tür-

"

den bir bölümünü koşulsuz gözden çıkarmalarıyla açılacaktır; ancak, bu güvenliğe ulaşmak için başka bir yolun bulunmadığı konusunda da kuşkuya düşülmemelidir.

Son on yıl içinde bu amaca ulaşmak için ciddi olarak harcanan çabaların başarısızlığına bir göz atıldığında, bu çabaları felce uğratan etkili psikolojik güçlerin iş başında olduğunu herkes açıkça hissetmektedir. Bu güçlerden birkaçı ortadadır. Bir devletin egemen zümresindeki iktidar gereksinimi, bu zümredeki üstünlük haklarının kısıtlanmasına karşı koymaktadır. Bu siyasal iktidar gereksinimi, sık sık başka bir zümrenin, maddi-ekonomik bir görünüm altında beliren iktidarı ele geçirme çabalarından güç almaktadır. Burada özellikle, her ulusun içinde bulunan küçük, ama kopalı, toplumsal düşünce ve engellere açık olmayan, savaşı, silah yapımını ve ticaretini yalnız çıkar sağlamaya değil, kişisel iktidarını da genişletmeye yarayan bir fırsat sayan insan gruplarını düşünüyorum.

Ne var ki, bu basit saptama, bağlamların anlaşılması için bir ilk adımdır. Ve hemen şu soru belirmektedir: Bu adı geçen azınlık, savaş yüzünden yalnız acı çeken ve yitiren halk kitlelerini, kendi hırslarına hizmet eder duruma nasıl getirebilmektedir? (Halk kitleleri deyince, halkının mal ve mülkünü savunduğuna, kimi zaman da saldırının en iyi savunma biçimi olduğuna inanarak savaşı meslek edinen her aşamadaki askerleri dışta bırakmıyorum.) İlk akla gelen yanıt şöyle olmakta: Egemen azınlık, özellikle okulları, basını ve genellikle de dinsel örgütleri elinde tutmaktadır. Bu araçlar aracılığıyla geniş kitlelerin duygularını baskı altına almakta ve yönetmekte, böylece onları iradesiz birer alet durumuna getirmektedir.

Ancak bu yanıt da tüm bağlamı açıklamamaktadır, çünkü ortaya hemen şu soru çıkıyor: Kitlelerin, adı geçen araçlarla çılgınlığa varan bir özveride bulunmaları nasıl mümkün olmaktadır? Bunun yanıtı ise ancak, insanların nefret etme ve yok etme gereksinimi duymaları, olabilir. Bu eğilim, normal zamanlarda gizli kalmakta ve anormal zamanlarda ortaya çıkmaktadır; ne var ki, bu eğilim oldukça kolay bir şekilde uyandırılabilmekte ve bir kitle psikozu durumuna getirilebil-

den. Gördüğünüz gibi tüm bunlar, çok iyi bilinen sevgi ile nefret karşıtlığının teorik açıklamasından başka birşey değildir, ki bu karşıtlık, belki de çekme ve itme kutuplaşmasıyla Sizin uzmanlık alanınızda da işlev gören doğuştan bir ilişkiyi sürdürmektedir. Ama biz, iyi ve kötü değerlendirmeyi şimdilik bir yana bırakalım. Bu iç tepkilerden biri gibi öteki de zorunlu olmakta, her ikisinin birlikte ve karşılıklı etkinlik göstermesinden yaşamın görünguleri (fenomen) meydana çıkmaktadır. Bu durumda, yalnız bir türden bir içtepi yalıtlanmış olarak etkinlikte bulunamayacakmış gibi görünmekte ve her zaman öteki türden içtepiye belli bir ölçüde bağlı olmaktadır; ya da bizim dediğimiz gibi, hedefini değiştirerek alaşım yapmakta, belki de ancak böylelikle hedefine ulaşabilmektedir. Örneğin kendini koruma içtepisi kuşkusuz erotik türdendir; ama bu içtepinin, eğer isteğini gerçekleştirmeyi düşünüyorsa, kesinlikle saldırganlık içtepisine gereksinimi vardır. Nesnelere yönelik sevgi içtepisi de, nesnesine sahip olmak istiyorsa, aynı şekilde ek olarak ele geçirme içtepisine gerek duymaktadır. Her iki içtepi türünü dışavurum biçimleri içinde yalıtlamanın güçlüğü, bizi uzun süre teorik bilgiler yönünden uğraştırmıştır.

Beni bir parça daha dinlemeye katlanırsanız, insan davranışlarının, başka türden bir yan etkiyi daha dışavurduğunu göreceksiniz. Bir davranışın, aslında eros ve tahripten meydana gelmesi gereken tek bir içtepisel duygunun eseri olması çok enderdir. Genellikle, davranışı olanaklı kılmak için, aynı tarzda oluşturulmuş birçok motifin bir araya gelmesi zorunludur. Meslektaşlarınızdan biri bu durumun bilincine varmıştır; Göttingen Üniversitesi fizik kürsüsü profesörü G.Ch. Lichtenberg fizikçi olarak değil de, ruhbilimci olarak belki çok daha büyük önem taşıyordu. Motifler Gülu'nü bulan Lichtenberg şöyle diyordu: "İnsanın bir şeyler yapmasına neden olan gerekçeler 32 yöne ayrılabilir ve adları benzer türde biçimlendirilebilir; örneğin, ekmek-ekmek-iin ya da iin-ün-ekmek gibi." Bu durumda, insanlar savaşa çağrıldığı zaman, içlerindeki birçok motif, yani soylu ve bayağı, açık açık ortaya dökülen ve

suskunlukla geçiştirilen türdeki gibi motifler bu çağrıyı evetleyebilir. Burada hepsini açığa vurmak için bir neden yok. Saldırganlık ve tahrip etme eğilimi de kuşkusuz bunların arasındadır; tarihte ve hergün karşılaşılan sayısız kötülükler, bu eğilimlerin varlığını güçlendirmekte ve gücünü artırmaktadır. Bu yıkıcı çabaların, erotik ve düşüncel çabalara karıştırılması, doğallıkla tatmin edilmelerini kolaylaştırmaktadır. Ara sıra, tarihteki vahşet olaylarını duyduğumuzda, düşüncel motiflerin, tahrip hırsına bir bahane olma görevini yerine getirdiği izlenimini edindik; başka bir olayda, örneğin Kutsal Engizisyon'un kıyıcılığında ise, düşüncel motiflerin bilinçte ön sırayı aldığını, tahrip motiflerinin de onlara bilinçsiz bir güç kattığını gördük. Her ikisi de mümkündür.

Şimdiye kadarkilerden, insandaki saldırgan eğilimlerin ortadan kaldırılmasının istenmediğini anlıyoruz. İnsanın gereksinim duyduğu her şeyi doğanın bol bol sağladığı yeryüzünün mutlu bölgelerinde, yaşamları uysallık içinde geçen, yükümlülük ve saldırganlık duygularına yabancı halkların bulunduğu söylenmekteyse de, ben buna pek inanamıyorum; bu mutlu insanlar hakkında daha çok şeyler duymak isterdim. Bolşevikler de, maddi gereksinimleri tatmin edeceklerine söz vererek ve topluluk üyeleri arasında eşitliği sağlayarak insandaki saldırganlığı ortadan kaldırabileceklerini umut etmektedirler. Ben bunu bir yanılsama olarak görmekteyim. Şimdilik büyük bir özenle silahlananlar onlardır ve yandaşlarını, en azından tüm kendi dışındakilerden nefret etmekle bir arada tutmaktadırlar. Ayrıca söz konusu olan, Sizin de belirttiğiniz gibi, insandaki saldırganlık eğilimini tümüyle ortadan kaldırmak değildir; bir savaş biçiminde meydana çıkmaması için yönünü değiştirmeye uğraşılabilir.

Otoritenin kötüye kullanılmasıyla ilgili yakınmanızı; savaş eğilimine karşı dolaylı olarak savaşım verilmesi konusunda ikinci bir uyarı olarak alıyorum. Bu, insanlar arasındaki, önderler ve bağımlı olanlara aynlan doğuştan gelme ve ortadan kaldırılamayan bir eşitsizliktir. Sonuncular ezici çoğunluğu oluşturmakta, genellikle hiçbir koşul öne sürmeden boyun eğdikleri kararları alacak bir otoriteye gerek duymaktadırlar. Burada belki, bağımsız düşünen, kolay yılmayan, gerçeğin peşinde koşan ve bağımlı kitlelerin yönetimini üstlenecek insanlardan oluşmuş bir üst tabakanın yetiştirilmesi için bugüne kadarkinden daha çok özen gösterilmesi düşünülebilir. Devlet gücünün karışması ve kilisenin koyduğu düşünme yasağının böyle bir eğitim için hiç de elverişli olmadığını söylemek, her halde kanıt gerektirmemektedir. İçtepisel yaşamlarını aklın diktatörlüğüne bağımlı kılan insanlardan oluşmuş bir topluluk, doğallıkla ideal bir durum olurdu. Hiçbir şey, insanlar arasında böylesine yetkin ve uzun ömürlü bir birlik meydana getiremezdi, hatta aralarındaki duygu bağlarından vazgeçseler bile. Ama bu, her halde düşülküsel (utopik) bir umuttur. Savaşı dolaylı olarak önlemenin öteki yolları, kuşkusuz daha geçerlidir, ama ivedi bir sonuç alınması konusunda umut vermemektedirler. İnsanın aklına, unu görmeden önce açlıktan öldürecek kadar yavaş öğüten değirmenler geliyor.

Gördüğümüz gibi, ivedi pratik sorunlarda dünyadan haberi olmayan teorisyenlere danışıldığında ortaya pek bir şey çıkmıyor. Her olayda, eldeki araçlarla tehlikeyi göğüslemeye çalışmak bence daha iyidir. Mektubunuzda değinmediğiniz, ama beni özellikle ilgilendiren bir sorunu daha ele almak istiyorum. Siz, ben ve birçok kişi savaşa karşı neden bu kadar öfke duyuyoruz, neden onu, tıpkı yaşamdaki öteki sıkıntılı durumlar gibi böylece kabul etmiyoruz? Savaş, biyolojik olarak gerekçelendirilmiş, doğal, pratik yönden hemen hemen kaçınılmaz görünmektedir. Bu sorum karşısında hemen telaşa kapılmayın. Kimi zaman bir araştırmayı sonuçlandırmak için, gerçekte hiç benimsemediği bir fikir yürütmeye baş vurabilmektedir insan. Her insan yaşama hakkına sahip olduğu için, savaş insan yaşamını umutsuzca yıktığı için, bunun yanıtı şu olacaktır: Savaş insanı aşağılatmakta, istemediği halde başkalarını öldürmeye zorlamakta, maddi değerleri, insan emeğinin sonuçlarını tahrip etmektedir. Ayrıca günümüzdeki biçimiyle, eski kahramanlık idealini yerine getirme fırsatını tanımamakta, ve tahrip araçlarının yetkinliği nedeniyle gelecekteki bir savaş rakiplerden birini ya da olasılıkla ikisini de ortadan kaldırabilecektir. Tüm bunlar doğrudur ve o denli karşı çıkılmaz gibi görünmektedir ki, insanlar söz birliği ederek savaşı henüz reddetmedilerse, şaşmaktan başka bir şey gelmiyor insanın elinden. Ne var ki, bu noktalar üzerinde ayrı ayrı tartışılabilir. Üyelerinin yaşama hakkı üzerinde topluluğun hak öne sürüp sürmemesi gerektiği konusu da tartışma götürmektedir; ancak her savaş çeşiti aynı ölçüde lanetlenemez; başkalarını acımasızca yok etmeye hazır devlet ve uluslar var oldukça, bu başkaları da savaş için silahlanmak zorundadırlar. Ancak, hemen geçelim, benimle tartışmayı istediğiniz konular değil bunlar. Şimdi başka bir konuya geliyorum; savaşa karşı öfke duymamızın baş nedeni, sanırım elimizden başka bir şeyin gelmemesidir. Bizler birer pasifistiz, çünkü organik nedenlerden böyle olmak zorundayız. Tutumumuzu kanıtlarla haklı göstermek, bu durumda bizim için kolay olmayacaktır.

Daha ne kadar beklemek zorudayız, diğerleri de pasifist olana kadar mı? Gelecekteki bir savaşın sonuçları karşısında duyulan haklı korku ve kültürel durum gibi bu iki etmenin etkisiyle çok yakın bir süre sonra savaşlara bir son verilebileceğine ilişkin düşünce belki de düşülküsel bir umut değildir artık. Ama bunun hangi yollardan gerçekleşebileceğini kestiremeyiz. Yalnız şunu söyleyebiliriz: Kültürel gelişmeye yararı dokunan her şey, aynı zamanda savaşa karşı da etkinlik göstermektedir.

Sizi yürekten selamlar ve açıklamalarımla Sizi hayal kırıklığına uğrattıysam bağışlamanızı dilerim.

Sigmund Freud

”

Burada, Freud'un, yanıtını başından sonuna değin, gereğinde, birkaç kez okuyabilen sabırlı ve dikkatli bir okur, onun, kuramının temel ögelerini saptamakta zorluk çekmez...

Freud, bu yazısında da, yöntemini bilgece savunmakta ve psikanalizin temel dayanağı olan içgüdüler kuramının uzantısında, saldırganlıkların ve savaşların kaçınılmaz olduğunu vurgulamaktadır. Freud, burada, salt bununla da kalmayıp, kaba bir sosyaldarwinizm ömeği göstererek, insanların yarınlarını kararlan "tehlikelerin" başında, "kültürsüz ırkların ve halkın geri kalmış katmanlarının, yüksek kültürlü katmanlardan çokdaha büyük bir hızla çoğaldıklarını..." söylemektedir.

Freud'un bu tür savları, onun, bu mektubu yazmasından bir kaç ay sonra, yönetime gelen Nasyonel Sosyalistler tarafından günlük pratikte "biraz değişik biçimlerde" uygulanmaya başlanmış, ve en başta Freud'un "soylu ve kültürlü" ırkının ortadan kaldırılmasına yöneltilmiştir. İlginçtir ki, Faşistlerin, dünyanın bu "soylu ve kültürlü" ırklarına, uluslarına karşı sürdürdükleri soykırım hareketleri, barbarlıklar, ancak kimi "kültürsüz" ulusların Berlin'e girmeleriyle durdurulabilinmiştir...

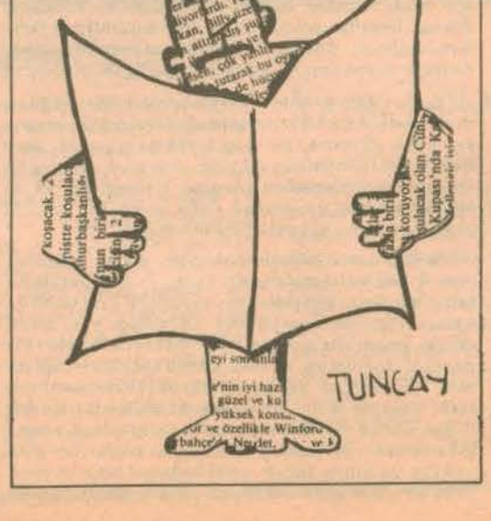

Bizim burada temel amacımız, dergide bize ayrılabilen yer oranında, psikanaliz kuramıyla ilgili genel bir tartışmayı başlatmadan önce ilk sözü Sigmund Freud'a vermekti... Yazımızı, aynı zamanla Freud'a bir yanıt niteliği de taşıyan, yüce insan-büyük düşünür Albert Einstein'in günümüzün en temel ve dirimsel sorunu olan BARIŞ SAVAŞIMI üzerine sözleriyle noktalamak istiyoruz....

“

NİÇİN SAVAŞ?

Albert Einstein

Militan bir pasifizm için

Batı ekonomik öğretilerinin ya da geleneklerinin kölesi olacağımıza, dünya zenginliklerini doğrulukla paylaşırsaydık, o zaman yeterli para, yeterli iş ve yeterli besine sahip olacaktık. Ancak her şeyden önce, düşünce ve çabalarımızın yapıcı çalışmalardan alıkonmasına, yeni bir savaş hazırlığı için kötüye kullanılmasına izin vermemeliyiz. Ben de, büyük Amerika'lı Benjamin Franklin'le aynı kanıdayım: Hiçbir zaman iyi bir savaş ve hiçbir zaman kötü bir barış olmamıştır.

Ben yalnız pasifist değil, militan bir pasifistim. Ben, barış için savaşmak istiyorum. İnsanlar, kendileri karşı çıkmadıkları sürece, hiçbir şey savaşları ortadan kaldıramaz. Büyük idealler uğruna, önce küçük bir azınlık savaşım vermiştir. İnsan, savaş gibi, inanmadığı bir şey için acı çekeceğine, barış gibi, inandığı bir dava uğruna ölse, daha iyi değil midir? Her savaş, insanlığın ilerlemesini engelleyen kötülük zincirine yeni bir halka eklemektedir. Ancak, bir avuç savaşkarşıtı, savaşa karşı yükselen genel protestoyu dramatize edebilir.

Propagandayla zehirlenmedikleri sürece, kitleler asla savaş düşkünü değildir. Biz kitlelere, propagandaya karşı bağışıklık kazandırmak zorundayız. Çocuklarımızı militarizme karşı aşılarken, onları pasifizm ruhu içinde yetiştirmeliyiz. Avrupa'nın çektiği acılar, halkların yanlış amaçlara göre eğitilmiş olmalarından ileri gelmektedir. Okul kitaplarımız savaşı ululamakta ve vahşetini gizlemektedir. Çocuklara nefret etmeyi öğretmektedir. Ben, nefret yerine barışı, savaş yerine sevgiyi öğretmek isterdim.

Okul kitapları yeniden yazılmalı; eski anlaşmazlıkları ve önyargıları sürgit duruma getirmek yerine, eğitim sistemimizi yeni bir ruh doldurmalıdır. Eğitimimiz daha beşikte başlamaktadır: Dünyadaki tüm analar, çocuklarını, barışı korumak düşüncesiyle yetiştirmek sorumluluğunu taşımaktadır.

Tek bir kuşak içinde savaş içgüdüsünün kökünü kurutmak mümkün olmayacaktır. Ayrıca bu, pek de istenen bir şey değildir. İnsanlar savaşmaya devam etmelidirler, ama yalnız savaşmaya değer şeyler için. Ve bunlar da hayali sınırlar, ırk önyargıları ya da yurtseverlik maskesi altındaki zenginleşme hırsı değildir. Silahlarımız da tanklar ve toplar değil, aklın silahları olmalıdır.

Bir savaş sırasında seferber edilen güçleri bayındırlık uğruna kullansaydık, nasıl bir dünya kurabilirdik. Dünya savaşında, katılan uluslarca harcanan enerjinin onda biri, el bombaları ve zehirli gazlar için saçıp savurdukları paraların küçük bir bölümü, tüm ülkelerdeki insanlara, insan onuruna yaraşır bir yaşam sağlamak ve işsizlik felaketini yeryüzünden kaldırmak için yeter de artardı bile.

Savaş için hiç direnmeden verdiğimiz kurbanları, barış için de vermeye hazır olmalıyız. Benim için bundan daha önemli hiçbir şey yoktur.

Başka ne yapsam ya da söylesem, evrenin yapısı değişmeyebilir. Ama sesim, belki bu büyük davaya, yani insanlar arasında uyuma ve yeryüzünde barışa hizmet edebilir.

”

NEDEN YAYINLIYORLAR?

Son yıllarda, kitapçı raflarında yeni bir bölüm açıldı. "Psikoloji-Psikanaliz" yayınları bölümü. İlk zamanlarda bir iki derken, şimdi büyücek bir bölüm oluverdi. Freud, Reich, Fromm, Jung imzalı kitaplar birden çoğalıverdi. Anlaşıldığı kadarıyla bir açlık sözkonusuydu, giderilmesi de hayli kolay ve 'zevkli' oldu.

Açlık sözkonusudur (sözkonusuydu değil). Öylesine bir açlık ki, belli başlı üniversitelerinde bölümleri olan, bir bilim dalı olduğu ülkemizde de ilan edilen psikoloji, bilimsel biçimiyle henüz kapılarımızı aşmayı başaramamış bir biçimde durmaktadır. İşte açlık buradadır.

Aşağı a, ülkemizde "psikoloji ve psikanaliz" adıyla çevrilerek yayımlanan biricik kitapları yayıncıları ve çevirenleriyle yapılan görüşmelerde de açıkca görüldüğü gibi, psikolojiyle ilgimiz yukarda adı geçen dört kişiyle başlıyor ve bitiyor.

Kimler bunlar? Bilimsellikleri nerede başlıyor ve bitiyor? Bu sorular asla sorulmuyor. Dahası, yayıncıları kâr dürtüsü nedeniyle ayrı ele alsak da, B. Onaran'da dile geldiği biçimiyle, ülkemiz için "tek" olmaları üzülünecek değil, tam tersine sevindirici bir durum oluyor.

Evet, kim bunlar? Dünyamızda dev adımlarla ilerleyen bilimin bir alanı, psikoloji nasıl oluyor da, söylenen doğruysa, bu dört isimle kalıyor? Söyledikleri (ki Freud, Reich, Fromm, birbirlerini inkârla yineleyen yazarlar olarak tanınır) nasıl şeyler? Kısaca eğilmekde yarar var.

En kaba açıklamasıyla, iş bilinçaltının insanlar için taşıdığı önemin anlaşılmasıyla başlıyor. Freud, bunu ilerletiyor ve giderek cinsellikle sınırlı bir noktaya ulaşıyor. Reich alıyor, önce inkâr ve eleştiriyle başlıyor. Giderek marksizmle uyuşma noktaları yakalamaya çalışıyor, olmayınca tüm yaşamı neredeyse cinsel yaşama bağlıyor. Ardından Fromm geliyor, gene inkâr ve eleştiriyle, sorunu, toplumla ilgili olan ne varsa budamacasına ilerletiyor.
Önemli bir benzerlikleri var üçünün de, toplumsal yaşamla alıp veremedikleri herhangi birşey yok. Ekonomik temel konusuna tümüyle yabancılar, dahası yaşadıkları günleri şöyle bir gözönüne getirince daha da afallatıcı biçimde, dünyayı iki kampa bölüyorlar. Dikkat edin, iki kamp, buyurgan devletler ve diğerleri. Savaşı aklamaya kadar ulaşıyor biri. Diğeri aynı şeyi, gönül ferahlığıyla, içinde kendisinin bile nefes almasına olanak kalmamış faşizm için yapabiliyor. Üçüncüsü buyurgan devletlerin yıkılmasının insan özgürlüğünün ön koşulu olduğuna fetvayı basıyor.

Yazık, ülkemizde psikoloji bunlarla başlıyor, bunlarla bitiyor. Üniversitelerimizdeki psikoloji bölümlerinin durumu daha da içler acısı ama, sözde tepki biçiminde doğan bu iş de en az o denli utandırıcı.

ABD'de, Sovyetler Birliği'nde bu bilim dalında atılan adımların hiçbiri ülkemize giremiyor, bunların yokluğu da böyle dolduruluyor, "doğa boşlukları sevmiyor", evet ama, bırakalım üniversitelerimizi, çevirmenlerimiz ve yayıncılarımız gözlerini biraz da bilimsel psikolojiye çeviremezler mi?

• yarın

■ Konuşmalar: KEMAL E. GÖZÜTOK

Yurdanur Salman : "Sadece çok satıyor olması, çeviriye devam etmemin nedeni olamaz..."

□ Sayın Yurdanur Salman, E. Fromm'dan "Sevme Sanatı", "Sevginin ve Şiddetin Kaynağı" ve "Sağlıklı Toplum" adlı çevirileri yaptınız. Fromm'un yapıtlarını çevirmenizin nedenleri nelerdir?

■ Tamamen kişisel nedenlerle başladım çeviriye. İ.Ü. İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümündeki asistanlık görevimden ayrıldıktan sonra, mesleğimle ilgili çalışmalarımı sürdürdüm. Çeviriler de bunun bir parçasıydı. Fromm'un "Sevme Sanatı" o yıllarda benim kişisel sorunlarıma yanıt vermişti. Bunu paylaşmak istedim. Çeviriyi, daha sonra kimi çevirilerimi Yeni Dergi'de yayımlayan Mehmet Fuat'a götürdüm. Böylece ilk Fromm çevirisi 1967'de yayımlanmış oldu. Sonradan çok tuttu bu kitap, çok satıldı.

□ Peki diğer çevirileriniz?

■ "Sevme Sanatı"ndan sonra "Sağlıklı Toplum"u çevirmeyi düşünüyordum. Ancak bundan önce Nalan Kantarcıoğlu ile birlikte "Sevginin ve Şiddetin Kaynağı"nı çevirdik. Bu ikinci Fromm çevirisi bilinçli yapılan bir çeviriydi. Bilerek seçilmişti yani.

□ Bu bilinçli seçmenin nedenleri neydi?

■ O günlerin politik atmosferi güdüledi bizi. Alabildiğine bir şiddet ve terör estiriliyordu aydınlar, ilericiler, demokratlar üzerinde. İnsanlar kurşunlanıyordu. İşte "Sevginin ve Şiddetin Kaynağı" bu ortam üzerine düşünenler için mesajlar taşıyordu.

□ Fromm çevirilerinin Payel Yayınevi'nce yayımlanmasının nedenlerini anlatır mısınız?

■ De Yayınevi kapanınca, "Sevme Sanatı"nı Payel Yayınevi'nin yöneticisi olan Ahmet Öztürk'e götürdüm. Kitap 6. baskısını orada yaptı. Ahmet bey saygıdeğer bir yayıncı, çeviriye, çevirmene, kitaba gereken değeri veriyor. Bu nedenle diğer çevirilerde de Payel'le çalışmayı seçtim.

□ Fromm çevirilerinin ülkemizin kültürel gelişimi içindeki yeri ve payı nedir?

■ Fromm benim kişisel eğitimimde yararlı bir aşama oldu. Bana çok şey öğretti. Fromm, batının kendisini eleştirmesini anlamak açısından çok iyi bir kaynak. Ama eleştirel bir gözle okumak koşuluyla, yani Fromm'un yanlışlarının da bilincinde olarak okumak koşuluyla.

□ Okurun "eleştirel bir tavırla okuması"nı sağlayacak bu bilinçlilikten neyi kastettiğinizi açıklar mısınız?

■ Bir kere bizde süreç tamam gitmemiş. kopuk ve eksik. Psikanaliz en hızlı gelişen alanlardan biri. Biz bu gelişmeleri çağdaş ve güncel olarak izleyemiyoruz. Fromm, onu hazırlayan koşullar ve birikimler bilinmeden okunuyor. Böyle bir okuma da hiçbir yarar sağlamıyor, ya da yanlış anlaşılıyor. Bu nedenle çağdaş bir dünya görüşüne, ilerici yeni tip bir aydın olarak, sol bilince sahip olmak gerek.

□ Şu halde yetkin ve eleştirel bir bilinçten yoksun olarak Fromm'la tanışmak, akıma zararlı da olabilir.

■ Elbette, ayrıca yalnız bu da değil. Başka tehlikeler de söz konusu. Kötü yapılmış çeviriler, gerici yayınevlerinin bastığı Fromm çevirileri çevirmenin ya da yayıncının yorumundan geçerek çarpıtılmış çevirileriyle de çok tehlikeli olabilir Fromm. Nitekim bu oldu da.

□ Sizin hem bir çevirmen, hem de bir okur olarak Fromm'la aranız nasıl?

■ Fromm öncelerı benim sorunlarıma yanıt vermişti. Ancak psikolojiyi vulgarize eden bir tavrı var. Fromm'un özellikle de "Sevme Sanatı"nda bunu çok açık gözlemek olası.

Biliyorsunuz, Fromm sonunda "İnsancıl Sosyalizm" diye bir senteze geliyor. Ben buna katılmıyorum. Ayrıca "Sağlıklı Toplum"un ikinci bölümünü çevirirken epeyce zorlandık. Katılmadığımız pekçok şey söylüyordu çünkü, fakat bizim amacımız Fromm'u bütün düşünceleriyle Türkçe literatüre kazandırmaktı. Bu nedenle benim katılmamam da ayrı bir sorundu. Biz Fromm'u önce doğru ve tam olarak bilelim ki, karşı çıkmak için de maddi bir zeminimiz olsun.

□ "Fromm'la katılmadığım pekçok yer oldu", dediniz. Belirleyici olarak nerede katılmıyorsunuz Fromm'a?

■ Fromm Freud'un teorilerini toplumculuk adına yeniden gözden geçirmek ve onu toplumcu bir çizgiye taşımak adına yola çıkıyor. Fakat sonuçta tam ters bir yere, anti-sovyet, anti-sosyalist bir konuma düşüyor. Temel karşı çıkışım bu noktada oluyor diyebilirim.

□ Bundan sonra Fromm çevirileriniz olacak mı?

■ Hayır. Artık Fromm çevirmiyorum. Fromm'un bugün Türkiye'de geldiği bu tartışmalı nokta bir çevirmen olarak beni de durup düşünmeye sevketti. Sadece çok satılıyor olması çeviriye devam etmemin nedeni olamaz. Benim için ilginçliğini yitirdi Fromm. Daha kuramsal ve boyutlu kaynaklara yöneldim. Sovyet bilimadamlarının kitaplarını okuyorum. Mesela bir Yuri Barabaş, sonra bir İspanyol düşünür olan Ortega Y Gasset. Bunların Fromm'a getirdikleri yorumlar var. Fromm'un tezleriyle polemik halindeler.

□ Sanatta bir yöntem olarak psikanaliz hakkında neler düşünüyorsunuz?

■ Psikanalizin sanata, özellikle de edebiyat incelemesine getireceği çok şey var. Edebiyat incelemecilerinin psikoloji bilmesi şart. Hatta tek neden değil elbette, ama bizde iyi edebiyat eleştirisinin olmamasının bir nedeni de psikoloji'nin iyi bilinmemesi.

Çok bilinçli olarak psikanaliz bilmenin ve bunu yöntemli olarak kullanmanın, güdümlü bir yaratıyı gündeme getireceğinden, sanatsal yaratı için yararlı olacağına inanmıyorum. Bence psikanaliz ve psikoloji bilgisi yukarda da söylediğim gibi, daha çok edebiyat inceleme ve eleştirisinin işine yarar.

□ Teşekkürler Sayın Salman.

Say Yayınları-Gürel Uğurlu "Konunun bize kazanç sağlayacak bir alan olmasını yeğledik..."

□ Sayın Uğurlu, Say yayınevi bugüne kadar Freud'un 'Psikanaliz üzerine', 'Cinsiyet Üzerine', 'Psikanaliz ve Uygulama'; Fromm'dan 'Yeni Bir İnsan Yeni Bir Top-

lum', 'Sevme Sanatı', 'Kendini Savunan İnsan', Jung'dan 'Bilinç ve Bilinç Altının İşlevi' adlı çevirileri yayımladı. Bu kitapları yayımlama nedenlerinizi nelerdi?

■ Her yayıncının belirli bir başlangıç noktası vardır. Bizim de kendi amacınıza uygun bir konumuz ve bu konunun bize kazanç sağlayacak bir alan olmasını seçtik. Kendimize göre onbeş yıllık uğraşımızda bize en yatkın konunun aydın, dolayısıyla üniversite ya da belirli kültür düzeyinin üstündeki kişilere yönelmek olduğunu tüm zorluklarına karşın anlamış bulunmaktayız.

İlk kitabımız olan Server Tanilli'nin Uygarlık Tarihi'yle yayın yaşantımıza başladık. Ve bugüne dek Psikoloji, Bilim, Ekonomi, Edebiyat ve Tarih konularında yayımcılığımızı sürdürüyoruz. Psikoloji konusunu içeren kitaplar, özellikle Freud ve E.Fromm'un kitapları çok ilgi gördüğü için, yayınlarımız içinde ağırlık kazandı ve sözü edilen kitaplar yayımlandı. Bu kitapların kimileri kısa süre içinde birkaç baskı yapabildi. Bu uğraşımız 1981 yılından beri sürmektedir. Bu güne dek yaklaşık 40 Kitap yayımladık.

□ Bu çeviriler yayınevi olarak sizin talebiniz miydi, yoksa yayını size önerilen çeviriler miydi?

■ Yayımladığımız kitapları çevirileri bizim önerimiz olduğu gibi, çevirmenlerin bizim yayın çizgimize uygun düşecek çevirileri getirmeleri ya da önerme leriyle yapılmaktadır.

□ Bu kitapların ülkemizin kültürel gelişimi içindeki yeri ve payı sizce nedir?

■ Kitaplarımız tek bir konuyu işlemeyip, yukarıda açıkladığımız gibi geniş bir yayın alanını içermektedir. Fakat sorunuzda sözü edilen Freud, E. Fromm, Adler ve Jung bizim psikoloji dalında kişiye yardımcı olmak ve kendisini tanıması dolayısıyla toplumda kendine en uygun yeri alması için okura verdiğimiz bir sentezdir. Psikoloji biliminin en önemli adlarından olan bu kişiler kişiyi ve çevresini incelemiş; onların aksayan yanlarını ortaya koymuş, toplumun dışladığı kişileri topluma kazandırmaya çalışmışlardır.

Payel Yayınevi-Ahmet Öztürk: "Bir işçi de, bir işveren de aynı ruhsal hastalığa yakalanabilmekte..."

□ Sayın Öztürk, W. Reich'in türkçedeki bütün çevirileri, yöneticisi ve sahibi olduğunuz Payel yayınevi tarafından yayımlandı. Bunlardan başka Fromm'dan 'Sevme Sanatı','Sevginin ve Şiddetin Kaynağı','Sağlıklı Toplum' adlı çevirileri yayımladınız. Bu çevirileri yayımlama nedenlerinizi anlatır mısınız?

■ Yayımladığımız kitapların büyük çoğunluğu bilimsel yapıtlar. Bu nedenle bugüne dek çıkarmış olduğumuz tarihsel, toplumbilimsel, insanbilimsel, vb. kitapların arasında ruhbilimsel yapıtların olması da çok doğal. Bütün bilimleri insanlığa yararlı gördüğümüz için Reich ve Fromm'un kitaplarını da çıkardık ve çıkarmaya devam edeceğiz. Ayrıca bu yazarlara Freud ve başka çağdaş ruhbilimcileri de katmak isteğindeyiz. Ne var ki, yayınevi olarak bir yazarın bütün yapıtlarını ya da en azından başlıcalarını türkçeye kazandırmak amacında olduğumuz için, şimdilik bu iki yazarın kitaplarını yayımlayabilmekteyiz yalnızca. Ayrıca okurlardan gelen istekleri de gözönüne almaktayız. Çünkü yapılan başvurulardan ve gelen mektuplardan ruhbilimsel kitaplara karşı okurlarda büyük bir istek oluştuğunu açıkça görmekteyiz. Demek ki, insanlarımızda bütün bilimlere olduğu gibi ruhbilime karşı da büyük bir yöneliş vardır. Çağdaş insan artık hiç çekinmeden kendini de öğrenmek, tanımak istemektedir. İnsanların kendilerini ve dolayısıyla başkalarını gerçek anlamda tanımak istemeleri sağlıklı bir gelişme olsa gerek. Dış çevrenin etkisi altında, içgüdüleriyle oradan oraya savrulan bağımlı insanlar yerine, kendini ve başkalarını tanıyabilen, davranışlarının nedenlerini kavrayabilen geleceğin kişilikli özgür insanları da sanırım bunların arasından çıkacaktır. Kendilerinden kaçmayan, doğallıklarını yitirmeyen ve bedenlerinde yaşamın çağrısını duyabilen insanların oluşmasında ruhbilimin önemli bir yer tuttuğu yadsınamaz.

□ Bu çeviriler yayınevi olarak sizin talebiniz miydi, yoksa yayını size önerilen çeviriler miydi?

■ Wilhelm Reich'in adına ilk kez, yayınlarımız arasında çıkan, Kate Millett'in Cinsel Politika adlı kitabında rastladım. Daha sonra ıla dünyanın çeşitli yerlerindeki öğrenci hareketlerinde birkaç kişiyle birlikte Reich'ın da adının geçtiğini duydum ve okudum. Yanlış anımsamıyorsam, bir kez de Eray Canberk bana Reich'tan söz etmişti. Bütün bunlar, az da olsa Reich'a karşı, giderek bir ilgi uyandırmıştı bende. Daha sonra, günün birinde Bertan Onaran da bana aynı kişiden övgüyle söz edince, ilgim iyice arttı ve böylece birlikte yayımlamaya karar verdik. Cinsel Devrim'le başlayan bu heraberlik, bugün sekiz kitaba dek vardı.

Fromm'un adını ise Reich'tan önce duymuştum. Yapıtları hakkında bende kalan ilk izlenimler oldukça "olumsuzdu". Bu nedenle yayımlamayı pek düşünmüyordum. Yıllar sonra, bir gün Güneş Altıntaş bana bakmam ve beğenirsem yayımlamam için bir çeviri getirdi. Bu, Sevginin ve Şiddetin Kaynağı idi. Yurdanur Salman çevirmişti. Fromm hakkındaki izlenimlerimin olumsuz olmasına karşın, bana getirilen bu kitabı okumakta hiçbir sakınca görmedim. Okuduktan sonra kitabı çıkarmaya karar verdim. Çünkü yeryer katılmadığım yönleri olmasına karşın, insanı çözümlemede büyük bir ruhbilimci olduğunu kanıtlıyordu. Sevme Sanatı ise, bildiğiniz gibi, daha önce De Yayınevi tarafından beş kez basılmıştı. Bu yayınevi etkinliğine son verince, kitap, çevirmeni Yurdanur Salman tarafından bana getirildi. Böylece kitabın altıncı basımını da biz yapmış olduk. Bunlardan sonra çıkan Sağlıklı Toplum'un çevrilmesine de Yurdanur Salman'la birlikte karar verdik.

□ Bu kitapların ülkemizin kültürel gelişimi içindeki yeri ve payı sizce nedir?

■ Çıkan bütün bilimsel yapıtların, ülkemizin kültürel gelişimi içinde, az ya da çok, iyi ya da kötü bir yerive payı vardır. Ama ruhbilimsel yapıtların bu gelişme içindeki yeri hepsinden önce gelir. Hepimiz, bilelim ya da bilmeyelim, daha çocukluğumuzdan başlayarak ruhbilimle ilgileniriz. Ruhbilim, hepimizin içinde oluşan bir bilim dalıdır. Ruhsal acılar, bedensel rahatsızlıklardan daha fazla yıpratıcıdır. Kolu kırılan birinin yalnızca kolu kırılmıştır. Ama çocukluğunda ruhsal yapısı sakatlanmış bir insanın tüm yaşamı yıkılmış olur. Uzay çalışmalarından fabrika ve okullara dek girmiş olan ruhbilimsel çalışmalardan habersiz yaşamak kültürel gelişmemizde büyük bir hoşluk yaratır. Bütün toplumlarda olduğu gibi, bizim toplumumuzda da bir işveren de, bir işçi de aynı ruhsal hastalığa yakalanabilmekte, benzer kişilik bozukluklarını gösterebilmektedir. "Bütün insanlık benim müşterimdir" diyen Freud'u haklı çıkaracak denli giderek artan ruhsal sorunlarla iç içeyiz bugün. Kültürel yaşamımızın daha sağlıklı ve verimli oluşabilmesi için, "her toplumsal düzen ayakta durabilmek için gereksindiği kişilikleri kendisi yaratır" diyen Reich'a ve başka çağdaş ruhbilimcilere, hiç olmazsa öteki bilim adamları kadar kulak vermeliyiz.

Bozak Yayınları-Cihat Bozak: "Ya ticari piyasa araştırması ya da bu konudaki bilgi gereksinimi belirleyicidir..."

□ Bugüne kadar Freud'dan; "Freud ve Psikanaliz", "Amatör Psikanalizi", "Psikanaliz Nedir", "Kitle Psikolojisi", "Sanat ve Sanatçılar Üzerine" ve Jung'dan "Jung ve Konferansları" adlı çevirileri yayımladınız. Bu kitapları yayımlamanızın nedenlerini bize anlatır mısınız?

■ Bu sorunuzun yanıtını en sağlıklı biçimde yayınlarımızı izleyen okuyuculardan öğrenmeniz geçerli olabilirdi.

Biz yayıncı olarak varsayımlardan yola çıkabiliriz. Varsayımınızı belirleyen etkenlerden temelde, okuyucunun beklentisi ya da gereksinimi olduğu kanısındayız. Bu olduğunca nesnel bir yaklaşımı içermektedir.

Nesnel yaklaşımı; ya ticari piyasa araştırması ya da bu konudaki bilgi gereksinimi belirleyicidir.

Bir kültür hizmeti olarak gördüğümüz yayıncılığa, yalın bir kazanç aracı olarak bakılamıyacağını düşünüyoruz. Bir başka deyişle kitabı, birinci derecede kâr aracı olarak görmediğimizi söyleyebilirim. Ticari bir yayıncılığı yeğlemiyoruz.

Bizim yönünüzden özel, kültürümüz açısında genel prensiplerle hizmetimizi sürdürmekteyiz.

□ Bu çeviriler sizin talebiniz miydi, ki tümü Kamuran Şipal'in çevirisi, yoksa yayını size önerilen çeviriler miydi?

■ Bu bizim uzun vadeli programımızın bir bölümü olup, önce verdiğiniz örnekler bu bölümün temel eserleri olduğu için yayınlanmıştır.

Programımızda yer almak isteyen, ismini verdiğiniz çevirmenimizin yetenek-yeterlilik düzeylerinde ve mesleki endişe ve ilgi ağırlıklı diğer çevirmen ve yetkili yazarlara da açığız.

Ayrıca yayın yönetimimizde, programımızla bütünleşen önerili yazarlarımızla birlikte, ön yargısız çalışmayı öngörmekteyiz.

□ Bu kitapların ülkemizin kültürel gelişimi içindeki yeri ve payı sizce nedir?

■ Kültürümüzde insan psikolojisine yapısal ve dinamik, bilimsel yaklaşım çok eski tarihlere (örnek olarak İbni Sina 980-1037) dayanmaktadır. Batı kültürünün günümüzdeki düzeyine ulaşmada, Atatürkçülük'ün insanı temele yerleştiren değer felsefesiyle hız kazanan gelişim sürecinde yer alabilme çabasındayız. Niteliksel yönden kaygımız zayıf, bu nedenle dinamik psikolojinin temellerini oluşturan eserlerin kültürümüzde yeri olacağına inanıyoruz. Bir eserin türkçesinin, yazıldığı dilden çevirisi, çeviri geçerliliğinin olumlu etkenidir; eserin başka bir yabancı dile tercümesinin tercümesi, geçerliliği olumsuz etkileyeceği açıktır. Ayrıca, çevirmenin türkçeye yetkinliği de tercümenin güvenirliği gereğidir. Bu iki temel özelliğe sahip temel kitapların kültürümüze güvenilir ve geçerli katkıda bulunacağı inancındayız.

Bertan Onaran: "Dil bilgisi başka alanlarda satsam, çok daha kolay ve fazla para kazanırdım..."

□ Sayın Onaran, W. Reich'ın 'Bedensel Boşalmanın İşlevi', 'Cinsel Ahlakın Boy Göstermesi', 'Faşizmin Kitle Ruhu Anlayışı', 'Kişilik Çözümlemesi', 'Kanser' ve 'Reich Freud'u Anlatıyor' yapıtlarının türkçe çevirilerini yaptınız. Bu çevirileri yayınevinin isteği üzerine mi yaptınız, yoksa çeviri çalışmalarınızın içinde önceden hedeflenmiş yapıtlar mıydı?

■ Atom'a "atom" adını veren İyonyalı (Egeli) bir bilge ustanı var, onun sözüne ben bütün varlığımla inanırım: "Evreni iki temel yasa yönetir, biri rastlantı, öbürü gereklilik", der. Kanıtını her an yaşamımda görüyorum, çevremde de. Ben mühendis olacaktım, yazı emekçisi oldum. Rastlantı ve gereklilik sonucu Fransız Dili ve Yazını Bölümü'ne girene dek, aklımın köşesinden geçmiyordu şimdiki işim. Okurken de öyle. Ama okumayı tutkuyla sevdiğimi anımsıyorum. Bu rastlantıyı çağıran gereklilik işte.

Reich'ı buluşum da öyle. Cevat Çapan'ın ünlemleriyle kişiliğimde bilemeyeceğim kadar katkısı vardır mutlaka, ama bir de dolaysız iki katkısı var: Ben iki önemli tanışmayı onun evinde yaşadım; biri Ruhi Su'nun sesiyle, öbürü de bugün de zihinsel oluşumumda her hafta büyük payı bulunan le Nouvel Observateur dergisi. Reich'ı bu dergide tanıdım, Reich Freud'u Anlatıyor adlı yapıtından yapılmış bir alıntı ve ona bağlı tanıtma yazısıyla. İlgimi çekti, ilk kitabını bulup okudum: Cinsel Devrim.

Yine böyle rastlantı ve gereklilik sonucu, bugün de köşesinde sessizce, alçakgönüllüce düşünce, bilgi kitaplarını basmayı sürdüren Ahmet Öztürk'le tanıştım günün birinde. Beğendiğim yapıtları ona öneriyorum, birlikte bir çaresini bulup yayınlıyoruz. Reich da öyle oldu.

34. sayfada sürüyor...

CORTAZAR

Çağdaş Latin Amerika edebiyatının büyüklerinden Julio Cortazar, geçtiğimiz ay içinde Paris'de 69 yaşında öldü. Cortazar, Asturias, Borges, Amado yanında kendini kabul ettiren bir romancıdır. Fantastik öykünün büyük bir ustasıdır. Yaşamının büyük bölümünü Arjantin dışında geçiren Cortazar, ülkemiz okurları tarafından tanınamadı. Romanları, belki çeviri güçlükleri nedeniyle, yayınlanamadı. Bu yazıyı, okurlarımıza Latin Amerika romanının bir büyüğünü, bir ölçüde de olsa tanıtabilmek amacıyla yayımlıyoruz.

J.Louis de Rambures

Türkçesi: KEREM KURTGÖZÜ

"Bir vakitler semender kurtcuklarını çok düşünürdüm. Bitkiler Bahçesindeki akvaryuma giderdim onları görmeye ve onlara bakıp, kımıltısızlıklarını, anlaşılmaz devinimlerini seyre dalarak saatler geçirirdim. Şimdi ise ben bir semender kurtcuğuyum." Arjantinli yazar Julio Cortazar'ın hikayelerinden biri böyle başlar.

Kimdir Julio Cortazar? Fransız eleştirmenler bir "öykü yazarı" derler size. Arjantinli eleştirmenler ise bir "romancı" karşılığını vereceklerdir. O, Rio de la Plata kıyılarında genç kuşak tarafından bir kurtarıcı, bir "yazın Bolivarı" olarak selamlanmıştır ve onun nehir-romanı olan "Seksek" birincil sayılır, Dublin için Joyce'un "Ulis"i neyse, Buenos Aires için de "Seksek" öyle. Bu romanın konusunun geçtiği Seine kıyılarında, yaygın olarak okunmaz Cortazar, ama yine de "fantastik öykünün büyük ustası" diye nitelenir.

Yapıtları her türlü yoruma, her türlü saptırmaya yol verir. Antonioni, Cortazar'ın "Meryem Ananın Oğlu"ndan "Blow up" temasını alıp, ondan öyle değişik bir film yapar ki, yakınlığı kavramak için uyarılmak gerekir. Yazarın kendi kişiliği de belirsizlikler taşır. Coğraf'ya konusunda: Yeni Arjantin edebiyatının bu sırabaşı yazarı Brüksel'de doğdu ve on yedi yıldan beri başlıca yapıtlarını verdiği Fransa'da yaşıyor. Kronoloji konusunda: Değişik kitaplardaki hikayeler arasında yapılan ince karalamalar bir yana ispanyolca yayınla fransızca çeviri tarihleri arasındaki uyumsuzluk da fransız okur için ek bir karışıklık doğuruyor. "Oyun kağıtlarını karıştırmayı severim, diye itirafta bulunur Cortazar. Hem ben zamanı ve uzayı basit çalışma varsayımları kabul ederim."

Cortazar, Borges'in tersine tüm öğrenimini Arjantin'de yapmıştır, yani çok doğal olarak edebiyatı dışarıdan keşfeder." 12 yaşımda Jules Verne'i aslından sökmek için fransızcayı öğrendim. On yedi yaşımda Shakespeare'i okumak için ingilizceye başladım. Cocteau bana çağdaş edebiyatı tanıttı, Edgar Po da fantastik öyküyü."

Cortazar'ın öyküleri, Fransa'da tutulmasını fantastik yazına karşı olan güncel hayranlığa borçludur. Ama yazar gerçeküstücülüğün kalıtı ve gerçekliğin aşırı büyümesi demek olan Fransız fantastik anlayışını reddeder. "Hem Fransızlar uslarını bir yana bırakamazlar." Cortazar'da herşey örtülüdür, psikanalitik, metafizik, politik, şiirsel vb. birçok yorumlamalara elverişlidir.

Borges'in fantastiki ile de ilgisi yoktur. "Borges'e özlü anlatımı borçluyum: Benim öykülerim Brankuşi'nin başları gibi yapılmıştır. Borges fantastikini yaratır. Bana gelince, beni yaratan fantastiktir."

Cortazar için fantastik bir gerçeklikten kurtulma yolu değil, onu yeniden bulma yoludur. O, belirli bir anda batı uygarlığının yolunu şaşırdığı kanısındadır. İlkokuldan beri bize öğretilen ve "iyi yaşamak gerektiği için" içinde yer aldığımız gerçeklik sadece bir dışgörünüştür. "Aynanın arkasında" öbür gerçekliği ararken insan belki de kendi gerçek benini yeniden bulacaktır.

Ama bu umutsuz kimlik, gerçeklik arayışı bir ölçüde Arjantin'in de arayışı değil midir? Bu ülke Latin Amerika'nın en avrupalı ülkesiyse, aynı zamanda en köksüz ülkesidir. "Azteklerden geliyoruz, diye övünür Meksikalılar, Arjantinlilerse gemilerden gelirler." Şu sözleri neye karşı kullanır Arjantinliler: "Kanadanın güneyinde tek beyaz ülke biziz. Kökleri varmış gibi görünmek için bir saygınlık kurarlar kafalarında, şişinirler, unvanlara, önyargılara, tumturaklı sözlere kaptırırlar kendilerini. Ama bu Arjantin'in dışgörünüşü arkasında görünmeyen bir Arjantin gizlenir. Her Arjantinli çift kişiliklidir. Lafebesi gerçekte içedönük bir varlıktır. Onun gizli dilini cafcaflı iki cümleyi birbirinden ayıran sessizlik anında bulup anlamak gerekir. (Başka bir Arjantinlinin, Capi'nin karikatürlerine bakın.)

Arjantin tumturağı ile başa çıkmanın bir tek yolu vardır: Onu ince ince alaylara boğmak.

1951 yılında bir akşam Stravinski'nin "Oedipus Rex"ini dinlediği Champs Elysees tiyatrosunda Cortazar "Cronopien"ler adını taktığı kurgu bilim mikro yaratıklarını tasarlar (sözcük kökenine ilişkin hiçbir açıklama aramayın). "Cronopienlerle ünlülerin öykülerini"ni yazmaya koyulur. "Ünlüler"; "baylar", parababaları, kurulu düzen, bayağı mantıkdır. Cronopienlere gelince, bunların özellikleri her alanda ünlülerin tersine davranmakdır.

Arjantin aydınları tüm öncü sanat akımlarına, pop ve pop ressamlarına, soyut yontuculara, somut müzikçilere ad vermek için "Cronopien" sözcüğüne dört elle sarıldı. Cortazar Arjantin aydınının kutsal kurtarıcısıdır artık. 1963 yılında Küba'ya davet edilince bir bildirge yayınlar: "Amerikan ülkesinin cronopienleri korkmadan zayıf noktanızın nerde olduğunu gösterin, dalgın fillerin yaptıkları gibi açın kapıları, her türlü tumturaklı nutukları, 1'den 30'a kadar maddeleriyle tüzükleri, kalıplanmış örgütlenme girişimlerini kalıkaha tufanına boğun... dünya cronopienlerin olacak ya da olmayacak."

Cortazar 1951 yılında Fransa'ya yerleşmek üzere Peron Arjantininden ayrıldı, orda rahat bulmuyordu kendini. Edebi alanda Arjantin'in Fransa'dan kopmasını diliyordu ama, bu ülkede yerleşmesiyle yeteneğinin ortaya çıkışı çakıştı. "Ülkemiz çok çelişkilidir, çok ezicidir. Ilani şu katedrallerin önünde yakından bakıldığında sadece bir heykel bolluğu görülür, anlamak için biraz geriye çekilmek gerekir. Ben de ne kadar uzaklaşırsam o kadar Arjantinli hissederim kendimi ve yapıtım da Arjantin'de o kadar yankı uyandırır." 1963 yılında, "Seksek" yayımlandıktan sonra bir yığın genç ona hemen şöyle yazmışlar: "Oliveira (romanın kahramanı) benim."

"Seksek" güdümlü bir romandır. Politik bakımdan değil, metafizik bakımdan. "Seksek", Graal'ın arayışının çağdaş bir biçimi, kökünden kopuk Arjantinli Oliveira'nın Sybille'in (Yuvarlak Masa şövalyelerindeki "batun"un çağdaş başkalaşımıdır, 13 yaşındayken Montevideo'da onu bir zenci kirletmiştir.) ve özellikle kendisine yeniden bir yaşama ve ölüm nedeni verecek olan "merkez"in peşinde, önce Paris'te, sonra da Buenos Aires'deki sonu gelmez dolaşmalarının öyküsüdür.

"Seksek" aynı zamanda bir düşünceler, notlar, alıntılar, eklemeler toplamıdır. "Bir metafizik elkitabı kaleme alabilirdim, ama buna ehil değildim. Ben de herşeyi birbirine karıştırdım. "Seksek"in dersi: Dünya bir simgedir. Onu yorumlamayı yani yaratmayı bilmek gerekir."

Cortazar amacına ulaştı mı? Fransız okuyucular, genellikle, "bir kapıdan öbürüne atlarken bütünün gözden kaçırıldığı" yargısına vardılar. Birbirine bağlanan düşüncelerin bulunmayışından şaşkına dönen bu okurlar "Seksek"in "ne başı ne de sonunun" olmadığını belirttiler. Sybille'in çocuğu Rocamadour'un ölümünü anlatan uzun dramatik bölüm, oğlan çocukların pantalon yırtmaçlarında sürgülü fermuarın tehlikelerine işaret eden "Observer"in bir haberini hatırlatmıyor muydu? "Bilerek yaptım, der Cortazar, okuru tokatlamak için."

Arjantin'de "Seksek", tam tersine bir "çok-satar" oldu: Ardarda beş baskı yaptı. Oliveira konusunda, bir "merkez" arayışının kendi sonuna, yani ölüme dek sürüklediği bir başka Arjantinliyi, gönüllü sürgün Che Guevara'yı hatırlatan Meksikalı yazar Carlos Fuentes, "bu kitapta anlatılan çelişkiler ve sıkıntılar tıpkı kendi kimliği peşindeki Latin Amerika'nın çelişkileri ve sıkıntılarıdır" der.

Belli bir Arjantin gerçeğinin reddi yanıyla Cortazar'ın yolu her kitapda daha tedirgin edici hale gelir.

"Esin tükenmesinden korkmam. Tam tersine tehlike benim imgelemimdir. Onun beni alıp götürmesine izin vermem. Tüm edebiyatın ancak aynı roman üzerinde sonsuz bir çeşitleme olduğu düşüncesinden yılgınlık duyarım. Başka şeyler bulmak gerek. Yeni roman mı? "Olduğu gibisi mi"? Deney olarak ilginç bu, ama metafizik nerede? Şimdilerde bir roman üzerinde çalışıyorum, bu romanda fantastik ve gerçeklik bütünüyle birbirlerine karşılık verecekler. Bilmem günün birinde başarır mıyım? Gerçeği söylemek gerekirse artık pek o kadar yazmıyorum. Okuyorum. Mallarme'nin "artık susmaktan başka çare yok" dediği o vakte erişmekten korkuyorum." ●

"Genel güvenlik, asayiş ya da kamu düzeni açısından sakıncalı görülen ya da hizmetleri yararlı olmayan"lar:

YÖK KALDIRILSIN!

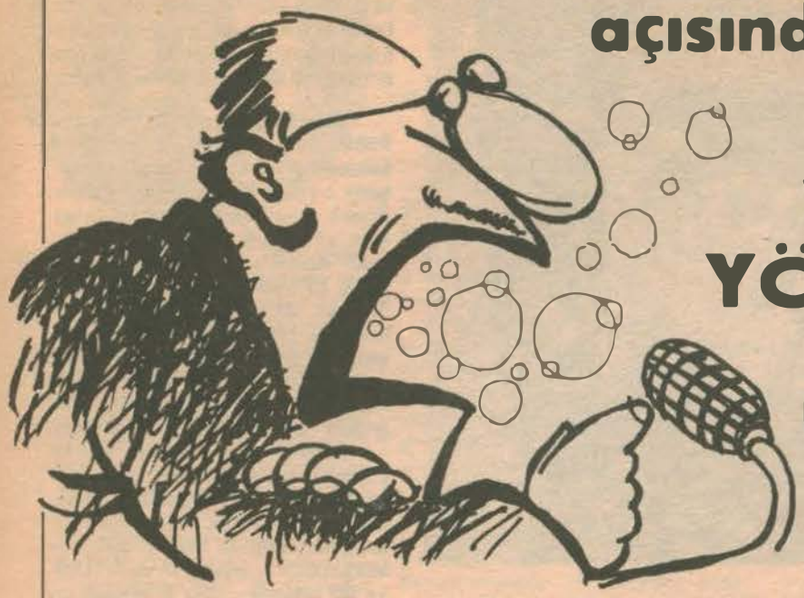

Son iki yılda kamuoyunu ençok ilgilendiren konulardan biri YÖK oldu. YÖK, kurulduğu günden başlıyarak çeşitli tartışmalara yolaçtı. Hatta bir ölçüde dönemin iktisat politikası ile birlikte en rahat eleştirilebilen kurumu oldu. Ancak 3. yılına girerken, YÖK'ün suçları da büyük oldu. En sonunda YÖK'e karşın çıkan Öğrenci Af Yasası ile YÖK'de ilk gedik de açılmış oldu. Aynı bağlamda, değiştirilmesi sözkonusu edilen ilk anayasal kurum da YÖK oldu.

YÖK'le amaç, üniversitelerde oluşan özgür düşünce ve eleştiri ortamını ortadan kaldırarak, özgür ve eleştirel düşünebilen insanların yetişmesini önlemekdi. Bunun için üniversite denetim altına alınmalı, "genel güvenlik, asayiş kamudüzeni açısından sakıncalı olanlar" uzaklaştırılmalıydı. En küçük bir demokratik işleyiş kırıntısı bırakılmamalıydı. Bunun sonucunda çeşitli yollarla üniversiteden uzaklaştırılan ya da uzaklaşmaları sağlanan öğretim üyesi sayısı iki yıl gibi kısa bir sürede 1000'i aştı. Kendi alanlarının en iyileri olan bu öğretim üyeleri ile uğranılan kayıp ise, bunların sayısal değerlerinin çok üstünde oldu. İdari ve bilimsel özerkliğin kaldırılması ile üniversiteler "yüksek liselere" dönüştürüldü. Bu yönüyle YÖK, etkileri bugünden yarına uzanan bilim ve düşün yaşamında ağır tahribatlara yolaçtı.

YÖK'den doğrudan ve en olumsuz biçimde etkilenen diğer kesim de öğrenciler oldu.Sayılarıbinlerle ifade edilen öğrencinin üniversiteden atılması ile sözde başarılar elde edildi, sözde fırsat eşitliği yaratıldı. Henüz atılmamış olanlar da, atılma tehdidi ile "terbiye" altına alındı.

"BİZ ÜNİVERSİTEDEN UZAKLAŞTIRILMADIK, ÜNİVERSİTE BİZDEN UZAKLAŞTIRILDI"

Kısacası, YÖK kendine yöneltilen eleştirileri doğruladı. YÖK'ün varlığının tartışıldığı bir ortamda öğrenci af yasası gündeme geldi. Neden Öğrenci Affı? Bu bir rastlantı mıydı? Elbette değil. Amaç, öncelikle YÖK'e yöneltilen tepkilerin yumuşatılmasıydı. Bununsa, tepkinin en yoğun biçimde geleceği kesimde yapılması gerekiyordu. Ve bu öğrenci af yasası ile gerçekleştirilmeye çalışıldı. Ancak burada önemli olan, bunun YÖK'e karşın gerçekleşmesiydi. Af yasası, YÖK'ün toplumsal dayanaklarını yitirdiğini göstermesi açısından önemli oldu. Bunun sonucu olarak da ilk gedik açılmış oldu.

Af yasası ile toplumun en duyarlı kesimin tepkilerinin yumuşatılması amaçlandı. Ancak YÖK varolduğu sürece her yıl yeni bir af yasasına gerek olacak. Her yıl yeni bir af yasası çıkartılamıyacağına göre, gerçek çözüm YÖK'ün kaldırılmasıdır.

Meclisteki öğrenci af yasası tartışmaları her üç partinin de, anayasal bir kurum olan YÖK'e karşı olduğunu gösterdi. YÖK'e karşı, bir anlamda YÖK'ün 'pisliklerini' temizleyen öğrenci affından yana olanların, YÖK'ün "kamu düzeni açısından sakıncalı" diye üniversiteden uzaklaştırdığı öğretim üyelerinin geri dönüşünden yana olmalarını beklemek yanıltıcı olur. Kaldı ki, üniversiteden uzaklaştırılan öğretim üyeleri de bugünkü yapısıyla üniversitede bilimsel çalışma yapılıp, bilgi üretilemiyeceğinin bilincindeler. Yaptığımız soruşturma da bunu gösteriyor. Özerk, demokratik, katılımcı bir üniversiteyi oluşturup yaşatacak toplumsal koşullar sağlanmadan, ülkemizin özgür bilim ve düşün yaşamına kovuşamayacağı kuşkusuzdur. O halde YÖK'ün kaldırılması gerekli, ancak yeterli olmayan bir koşuldur. Biz, YÖK öncesinin üniversitesini değil, gerçekten özerk demokratik ve katılımcı üniversiteyi istiyoruz. Bunun yolu da bu uğurda verilecek savaşımdan geçiyor.

• yarın

SORU 1/
Üniversiteden ayrıldıktan sonra ne iş yapıyorsunuz? Geçiminizi nasıl sağlıyorsunuz?

SORU 2/
Üniversiteye dönmek ister misiniz? Hangi koşullarda dönmek istersiniz?

Erdem Aksoy:

■ Prof.Dr.KTÜ Eski Rektörü

1/ Öğretim üyeliğinde yirmibeş yılı doldurmuş bulunduğumdan 1402 sayılı yasa uyarınca yapılan işlemlerden sonra bir emekli gelirim oluştu. Ancak meslek uygulamalarıyla ilgili bir danışmanlık görevini yarım günlük bir düzende sürdürüyorum. Sabahlarımı akademik çalışmalara, öğleden sonraki saatleri de danışmanlık çalışmalarına ayırdım. Akademik çabalar arasında "Uzamın Şiirselliği" başlıklı bir kitabın fransızca aslından dilimize çevirisi, Akdeniz Karadeniz adı verilebilecek bir yayının da ilk çerçevesinin belirlenmesi yer alıyor. "Mimarlığın Boyutları" başlıklı bir kitabıma da yayınevi aramakla meşgulüm. Mimarlar odasının yayın programına alınmıştı ancak mali nedenlerle bu program gerçekleştirilemedi.

Yürürlükteki yasa üniversite özerkliğini büyük ölçüde yıkmıştır. Aydın bilim adamlarının kendi alanlarıyla sınırlandırılmadan görüş açıklama gibi, eleştiri getirme gibi çok önemli görevleri bulunmaktadır. Üniversitelerle ilişkileri kesilmiş olan bu aydınların işlevlerini, kurdukları dergiler aracılığıyla yürüttükleri görülüyor. Ancak öncelikle ekonomi ve sosyal bilimler alanında toplumun geniş katlarına açılabilen aydınlar mühendislik, mimarlık ve temel bilimler alanlarında aynı rahatlığa sahip görünmüyorlar.

2/ Demokratik işleme olanakları elinden alınmış bir üniversiteye yeniden dönüş sonsuz güçlükler taşır. YÖK başkanının hem 'üniversite özerkliği bozulmadı' görüşünde direnmesi, hem de görevden alınanların bir etkileri olmadıklarını açıklaması, üniversiteler yasasının çelişkilerine bir örnek. Trabzon'da uzun yıllar bakanlığa bağlı kalmış ve bu yıllarda bazı bakanların yaptıkları atamalarla oluşturulmuş bir üniversitede bir militan kadro karşısında özerk yönetimin temelini kurmak için çok yıpratıcı bir dönem yaşandı. Sanıyorum şimdiki yasal çerçeve içinde bir af hareketiyle üniversiteye dönüş benim için olanaksızdır. Yanlış kararların düzeltilmesi gerekir.

Özgönül Aksoy:

■ Prof. Dr. KTÜ

1/ Üniversiteden 1402 *sayılı* yasa uyarınca uzaklaştırıldığımda emeklilik süremi doldurmuştum, zaten devlet memurlarının kısıtlı olanakları ile yaşamaya alışık olduğumuz için geçim sıkıntısı açısından pek bir fark olmadı. Ancak meslek etkinliklerinin sürdürülmesi gerektiği düşüncesi ile bu kez de mimar olarak çalışma olanaklarını yaratmaya çalışıyorum. Özel bir mirarlık bürosu girişimi içindeyim.

Bilimin yaşamdan ve uygulamadan çok da kopuk olduğunu düşünmüyorum, bilgi birikiminin deneye, uygulamaya, deneylerin de bilimsel

birikime aktarılması bana daha geçerli görünüyor. Bu nedenle de bilimsel çalışmadan koptuğumu düşünmüyorum. Mimarlık mesleği uygulama alanında da belli bir araştırma gerektiriyor, bu da bilimsel etkinliğin bir biçimi gibi görülebilir. Ancak takım çalışması olarak nitelendirilebilecek ortak araştırma, yayın gibi bilimsel etkinliklerin özel büro kapsamı içinde ne denli gerçekleştirilebilir olduğunu bugünden kestiremiyorum. Ülkemizde her alanda kapsamlı araştırmaların gereğine inanıyorum, ancak üniversitelerde de bu olanak pek kalmadığına göre, araştırma etkinliklerinin de herhalde özel olarak örgütlenmesine çalışmak gerekiyor.

2/ Üniversiteye dönme konusuda nesnel düşünmekte güçlük çekiyorum. Üniversite ile senelerin geliştirip güçlendirdiği duygusal bağlarım var. Kuşkusuz özerk bir üniversiteye dönmek isterim, ancak üniversite özerkliği için çalışmanın da bir sorumluluk olduğunu düşünüyorum. Böyle bir çalışmanın da üniversite dışında yürütülebileceği kanısındayım. Ne ki bu konuda da ortak bir çalışma gereği var. Bu tür ortamlar nerede ve nasıl sağlanır, henüz benim için çok aydınlık değil.

Tuncer Bulutay:

■ Prof. Dr. SBF

1/ Aynı durumda kalan birçok arkadaşıma oranla şanslıyım. Memurluk sürem 25 yılı aşmıştı. Emekli oldum. Şimdi emekli maaşıyla geçiniyorum. Başka bir iş yapmıyorum. Bilim felsefesi konusunda bir kitap üzerinde çalışıyorum.

2/ Önce sorunuza şimdiden kesin yanıt vermeme olanak olmadığını belirteyim. Ama izin verirseniz, sorunuzu genişleten, konunun çok daha önemli yanlarını vurgulayan çok özet bir açıklama vermeye çalışayım. Burada üç ayrı sorun var. i) Yüksek Öğretim Yasası. ii) Bu yasa çerçevesinde özellikle Yüksek Öğretim Kurulunun uygulamaları. üi) Bizim üniversiteden uzaklaştırılmamız.

Kanımca üniversiteler için, Türk düşünce yaşamı için en büyük sakınca Yüksek Öğretim Yasasıyla yaratılmıştır. Bu yasayla özerklik kaldırılmış, hiyerarşik bir düzen getirilmiş, genç bilim adamlarının katkısı enaza indirilmiştir. Oysa bilim ancak özerk, hiyerarşik olmaktan uzak bir ortamda ve geniş ölçüde genç bilim adamlarınca yaratılabilir.

Yasa çerçevesinde, başta Yüksek Öğretim Kurulu olmak üzere her düzeyde gerçekleştirilen uygulamalar sakıncaları daha da artırmıştır. Üniversiteler yüksek liselere dönüştürülmüştür.

Kanımca bizim üniversiteden uzaklaştırılmamız bunlar içinde en önemsiz olanıdır. Bir arkadaşımızın dediği gibi, bir bakıma biz üniversiteden uzaklaştırılmadık, üniversite bizden uzaklaştırıldı.

Bu söylediklerimle yapılması gerekenin Yüksek Öğretim Yasasını değiştirmek olduğunu açıklamış oluyorum. Gerçek bir üniversite ortamına, doyurucu bilimsel çalışma düzeyine ulaşabilmenin tek yolu bence budur.

Sorunuz karşısındaki tavrımı bu düşünceler çerçevesinde değerlendirmek gerek. Ayrıca, tabii bize üniversiteye dönün denildiği de yok. Kısa sürede böyle bir olanağın ortaya çıkması da şüpheli görünüyor. Bu olanak belirdiğinde, kararımı durumun koşullarını değerlendirerek vereceğim. Bu koşulların özerk üniversite, özgür düşünme ve tartışma yönünde gerçekleşeceği dilek ve umudundayım.

Korkut Boratav:

■ Prof. Dr. SBF

1/ Üniversiteden ayrılmak zorunda bırakıldıktan sonra bilimsel faaliyetlerimi sürdürme imkanı buldum. Yurt dışında iki bilimsel toplantıya davetli olarak katıldım. Belli araştırma projeleri üzerinde yer aldım. Türkçe ve İngilizce makaleler ve tebliğler kaleme aldım. Başlamış olduğum bazı çalışmaları tamamladım. Bunların bir kısmı yayınlandı. Bir kısmı yayınlanmak üzere bekliyor. Bu tür faaliyetleri sürdürebilmemde çok şiddetli bir geçim güçlüğü içine düşmemiş olmamın da etkileri vardır. Ancak, pekçok eski üniversite mensubu bilim adamının, çok daha güç koşullar altında bilimsel ürelimde bulunmaya devam ettiklerini gördükçe Türkiye'de sosyal bilimin ayakta kalacağına dair inancımın pekiştiğini de söyleyebilirim.

2/ Üniversiteye ve öğrencilerime dönebilmeyi istiyorum ve bir gün bunun mümkün olacağına da inanıyorum. Ancak, YÖK düzenlemesi altında değil, üniversitelerin yeniden özerkliklerini kazanacakları bir gelecekte...

İbrahim Demirel:

■ Öğr. Gör. Gazi Ü

1/ Şu an kendi mesleğimle yani fotoğrafçılıkla ve açmış olduğum bir sanat kurumuyla ilgileniyorum.

2/ Bu hakkı kazanmak istiyorum. Şu şartlarda elbette ki dönmek gereklidir.

Cevat Geray:

■ Prof. Dr. SBF

1/ Geçimimi Kent-Kop.'un yan kuruluşunda yönetim kurulu üyesi olarak çalışmakla sağlıyorum. Kısa adı Es-Kent olan bu kuruluş, konut yapımında Kent-Kop'un Batı-Kent'de girıştiği yapım işlerinde hem kooperatifler yararına daha ucuza imal edilen daha nitelikli konutlar üretmeyi amaçlıyor, hem de ileri teknolojileri uygulamada öncülük etmeyi planlıyor. Bu açıdan, hem kendi anabilim dalım olan Şehircilik ve Kooperatifçilikle uğraşmak, hem de toplu konut alanında dünya çapında bir girişim olan Batı-Kent deneyimini yakından izlemek ve katkıda bulunmak, bana mesleksel bir doyum sağlıyor. Buarada sanki emekli olmamış gibi ilgi ve uzmanlık alanımla ilgili gelişmeleri izleyerek kendimi yenilemeye çalışıyorum hem de günlük bir gazetede zaman zaman yazılarımı yayınlıyorum. Çıkmış kitaplarımın yeni baskıları üzerinde çalışmalarımı sürdürüyorum. Birgün üniversitede özlediğimiz özerklik ve akademik ortamı bulup döndüğümde bu çalışmalarımı orada değerlendirmek hakkımı ve olanağını saklı tutuyorum. Buarada Mülkiye mezunlarının ortak derneği olan Mülkiyeliler Birliği Genel Başkanlığı görevine seçildim. Mezun olmakla kıvanç ve onur duyduğum Siyasal Bilgiler Fakültesinde öğrenci, öğretim üyesi ve yönetici olarak uzun süre hizmet verdikten sonra Mülkiye topluluğunun bana bu görevi ve onuru bahşetmesi yaşamımın çok anlamlı bir aşamasını oluşturuyor. Ortak özelliği daha iyi bir kamu hizmeti ve toplum yararına çalışmak ilkesine dayanan geleneksel mülkiyelilik bağlarını güçlendirmenin hem demokratikleşme süreei açısından, hem de içinde bulunduğumuz yüksek öğrenim sistemi açısından önemi daha da artmıştır. 125 yıllık onurlu geçmişiyle Türk Toplumunun ilerlemesine katkıları büyük olan SBF bu işlevini yitirmiş değildir, fakat artık tüzel kişiliği bile olmayan ve diğer yüksek öğrenim kurumlarının düzeyine indirgenen, tektip öğretim programlarıyla SBF'nin bu tarihsel gelişimine koşut olarak işlevlerini yerine getirmesi YÖK sistemi içinde olanaksızlaşmıştır. Mülkiye mezunları arasındaki geleneksel bağlılığın sürdürülmesini, toplumdaki etkinliğimizin önkoşulu olarak görüyoruz. Bu nedenle Birliğimizin, klasik bir mezunlar derneği olmaktan öte üyelerimizin kültürel, sanatsal ve toplumsal gereksinmelerini karşılıyacak bilimsel-sanatsal etkinliklere ve yayınlara ayrı bir önem veriyoruz.

2/ Üniversiteye dönmeyi elbette düşünüyorum. ancak bugünkü koşullarda değil.

Cem Eroğul:

■ Doç. Dr. SBF

1/ Geçimimi sağlamak için Fransızca dersleri veriyorum. İngilizce ve Fransızcadan tercümeler yapıyorum.

2/ Bu sorunun cevabı bizim dışımızda zannediyorum. Esas soru, üniversite bizi alır mı? Bildiğiniz gibi üniversite bizi tek taraflı bir tasarrufla uzaklaştırdı. Yine tek taraflı bir tasarrufla çağırırsa, o zaman dönmeyi düşünürüm.

Kurthan Fişek:

■ Prof. Dr. SBF

1/ Gelişim Yayınları'nda çalışıyorum. 17 yıllık bir aradan sonra, gazeteciliğe yeniden döndüm.

2/ Üniversiteye yeniden dönmeyi düşünmüyorum. Önümüzdeki günlerde üniversiteden uzaklaştırılmış kişilerin yeniden üniversiteye dönmelerinin gündeme geleceği anlaşılıyor. Ancak ben, atamayla gelmiş yöneticilerin onayı ile üniversiteye dönmeyi içime sindiremem. Kısaca 17 yıl aradan sonra gazeteciliğe yeniden döndüm, bunu sürdürmeyi düşünüyorum.

Haluk Gerger:

■ Y.Doç.Dr. SBF

1/ Bir yerde çalışmıyorum. Görevime son verildikten sonra iki kitap yayımladım, şimdi elimde bir başka çalışmam var. Somut bir işim olmamakla birlikte, bilimsel çalışmalarımı sürdürmeye uğraşıyorum.

2/ Bilim özgürlüğünün yeniden varolacağı üniversileye bir gün mutlaka geri döneceğim.

Güney Gönenç:

■ Doç. Dr. ODTÜ

1/ Yasadaki deyimiyle, "genel güvenlik, asayiş veya kamu düzeni açısından sakıncalı görülen veya hizmetleri yararlı olmayan"lardan biri olarak 1983 Mayısında görevime son verildi. İşten atılmazdan önceki sürgün döneminde kafamda tasarlamaya başladığım bir kitabı yazacak zamanı böylece bulma olanağını elde ettim. Yarın okurlarının tanıdığını sandığım bir kitab bu: "Hep Aranızda Olacağım- F. Joliot-Curie'nin Yaşamöyküsü". Sanıyorum yazmayı sürdüreceğim. Ayrıca Bilim ve Sanat Dergisi'nin genel yayın danışmanıyım.

2/ İsterim, ama hangi üniversiteye? Elbet içler acısı durıma düşürülen günümüz "üniversite"sine değil. Hele üniversitenin kendisi, "...Çalışmaları sakıncalı veya hizmetleri yararlı olmayan" durumdan bir kurtarılsın, adına layık hale gelsin, o zaman geri dönmeyi düşünebilirim.

Alpaslan Işıklı:

■ Doç. Dr. SBF

1/ Geçimimi yeteneklerimi kullanabileceğim bir işte çalışarak sağlıyorum.

2/ Üniversiteye, bizden yararlanılabilecek koşullar oluştuğu zaman dönmeyi düşünebilirim.

Baskın Oran:

■ Y.Doç.Dr.SBF

1/ Hayatımı kazanmak için yabancı dil dersi veriyorum. Çeviri yapıyorum. Ayrıca üniversiteden atıldığım sırada yazmakta olduğum kitabımı tamamlıyorum.

2/ YÖK'ün adamları atılmadıkça ve YÖK düzeni ortadan kaldırılmadıkça üniversiteye dönmeye düşünmüyorum.

M.Tali Öngören

■ Öğr.Gör.Gazi Ü

1/ Şu an Milliyet Sanat dergisi ve Cumhuriyet gazetesinde yazıyorum. Biraz gazetecilik, biraz filmcilik yapıyorum.

2/ Akademik görevime dönmeyi düşünmüyorum. Yeni YÖK yasasından ötürü birşeyler yapabileceğime inanmıyorum.

Şolohov İçin

A.Mümtaz İdil

Romanın, nesnel gerçekliği olduğu gibi yansıtması gerektiği düşüncesi artık bütünüyle terkedilmiş bir görüştür. Buna karşın, yüzeysel gerçekliği konu aldığı halde, gerçekçilik adı altında yorumlanan birçok roman yayınlanmaktadır. Bu konuda birçok örnek getirmek mümkündür: Örneğin, polis romanları, herhangi bir dava konusu olayın romanlaştırılması, aşk romanları, sıradan bir insanın olağandışı yaşamı vb. Bütün bu romanlar "gerçekçi" akım içinde yorumlanmaktadır. Bir de buna toplumu doğrudan etkileyen, sözgelimi grev gibi, olayları konu alan romanları eklersek, bu kez "toplumcu gerçekçi" tanımlaması ile karşılaşılır. Oysa, ne ilk saydıklarımız "gerçekçilik"tir, ne de ikincisi "toplumcu gerçekçilik"tir. Her ikisinin de yaptığı, yaşamın belirli bir kesimini, gerçeklere elden geldiğince bağlı olmak koşuluyla yansıtmaktadır.

Bu, ilk gerçekçi romancılarca denenmiş bir yöntemdir ve romanın bu yaklaşımla artık yazılamayacağı anlaşılmıştır. Artık roman, herkes tarafından bilinen bir olayı yeniden ortaya koymak değildir. Hatta, bilinmeyen bir olayı su yüzüne çıkarmak da romanın yapısında olması gerekli bir yapıtaşı değildir. Ancak, ne yazık ki, bütün bu tür romanlar "gerçekçilik" akımı içinde kabul edilmekte ve toplumsal olaylara yakınlığı ölçüsünde de "toplumculuk" sıfatını almaktadır. Değerlendirme bu düzeyde kaldığı için de, "toplumcu gerçekçi" akım, kendi kelime yapısı içinde yozlaşmaya başlamıştır.

Romanın ilk örneklerini veren ve gerçeğin yansıtılmasında büyük titizlik gösteren ilk gerçekçilerden sonra 19. yüzyıl ile birlikte gelişen eleştirel gerçekçilik, roman sanatının doruğu olarak nitelendirilir. Ardından, pozitivizmin de etkisiyle yeniden salt gerçekçiliğe dönme çabasına giren roman, sonunda, 20. yüzyıl ile birlikte toplumcu gerçekçiliğe ulaşmıştır.

Eleştirel gerçekçilik, tam anlamıyla kaba gerçekçilikten kopmamış olmakla birlikte, gerçekçilik akımına önemli katkılar getirmiştir Eleştirel gerçekçilerin yaptığı da, ilk gerçekçiler gibi, nesnel gerçekliği ele geçirmektir, ama bu kez onlar, nesnel gerçekliği olduğu gibi yansıtabilmenin olanaksızlığının farkına varmışlardır ve bulundukları ortamın ya da açığa çıkarmak istedikleri olay ya da nesnelerin en "karakteristik" özelliklerini yansıtma yoluna gitmişlerdir. Bu yaklaşım romana "ayrıntı seçme" zorunluluğunu getirmiştir. Böyle bir zorunluluk ise artık özenliliğin kayıtsız koşulsuz kullanıldığının kabul edilmesi demektir. Çünkü, ayrıntı seçmek öznel bir davranıştır.

Eleştirel gerçekçiler çağlarındaki toplumsal sorunların, çelişkilerin ve kaynaşmaların farkındadırlar ve bunları yansıtmaktan da geri kalmamışlardır. Bununla birlikte eleştirel gerçekçilik, salt sorunları ortaya koymakla yetinmiş ve hep geri çekilmiştir. Buna rağmen gerek romanın, gerekse romancının etkinliği hiçbir dönemde 19. yüzyılda olduğu kadar etkin olmamıştır. Ancak bunu, romanın 19. yüzyılda daha iyi yazıldığı düşüncesine bağlamak yanlıştır. Bu etkinliğin asıl nedeni, romanın 19. yüzyılda kitle iletişiminden bilgi aktarımına, eğlenceden toplumsal başkaldırıya kadar bir çok görevi üstlenmek zorunda olmasıdır.

Gerçekçiliğin tarihsel gelişimi içindeki en olumsuz çıkış yine kendi içinden gelmiştir. Doğalcılık, gerçekliğin en kaba biçimiyle yansıtılmasını savunarak, 20.yüzyıl boyunca gelişen tüm sanat akımları karşısında gerçekçiliği toparlaması güç bir alanın içine itmiştir. Gerçek olaylarla en kaba biçimde işlenmiş her roman, gerçekçilik akımının kanatları altına sığınmıştır. Oysa, gelişen toplumsal olaylara koşut olarak, gerçekçi roman anlayışında da önemli değişiklikler olmuştur. En azından, toplumsal çevrenin bireysel ilişkileri belirlediği görüşü önem kazanmıştır. Toplumcu gerçekçilik diye adlandırılan gerçekçilik akımının bu son aşaması, Maksim Gorki'nin çabalarından çok, tarihsel bir zorunluluktur. Gorki'nin dehası bu akımın belki de zamanından önce ortaya çıkmasına neden olmuştur, ama roman şu veya bu şekilde 20. yüzyılın gereksinmelerine karşılık verecek bir yapıya girmek zorundaydı.

Toplumcu gerçekçi roman akımı henüz çizgileri net olarak belirmiş bir akım değildir. Çünkü bu akım, gelişmesinin en önemli etmeni olan kitlelere ulaşamadan, ardı ardına dünya savaşları çıkmış ve tüm roman sanatını derinden etkilemiştir. Bir anda bütün dünyada, belgesel özellikleri ağır basan binlerce savaş romanı yazılmaya başlanmıştır. Savaşa karşı yazılmış tüm romanlar, savaşsız bir dünyanın özlemini taşıyan ve savaşı doğrudan yaşayan yazarlarca kaleme alınan romanlardır. Dolayısıyla da olağanüstü bir durum sözkonusudur. Oysa, toplumcu gerçekçilik, gerçekçiliğin vardığı doğal bir aşamadır ve savaşlar çıkmadan önce varlığını kanıtlamıştır. Savaşlar, toplumcu gerçekçi roman akımına katkıda bulunmamış, tam aksine uzun bir ara vermesine neden olmuştur. Buna rağmen, 20. yüzyılın ilk yarısında toplumcu gerçekçi anlayışa bağlı önemli romanlar, önemli yazarlar yetişmiştir.

Geçtiğimiz Şubat ayı içinde ölen Mihail Şolohov, Maksim Gorki den bu yana toplumcu gerçekçiliği sürdüren yazarların en önemlilerinden biridir. Gerçekte, Gorki ile Şolohov arasındaki benzerlik yok denecek kadar azdır, ama her ikisinde de tüm Rusya'yı izlemek mümkündür. Şolohov'da baskın görünen konu Don Kazakları olmasına karşın, yansıyan Rusya ve Rus halkıdır

Şolohov da, çağdaşı yazarlar gibi dünya savaşlarını ve İçsavaşı yaşamış bir yazardır. Savaşın onun romanlarını da etkilediği, savaşın tüm romanlarında derin izler bıraktığı tartışılmaz. Ama Şolohov'un romanlarında savaş kadar önemli bir başka konu da, halkının yeni düzene ayak uydurmaya çalışmasında ortaya çıkan duygusal tepkilerdir. Şolohov'u bu konuyu irdelemeye götüren nedenlerden biri de, devrim sırasında kötü ün yapmış Don Kazaklarını yazmış olması ve kendisinin de bir Kazak olmasıdır. "Ve Durgun Akardı Don" romanı, tüm Rus ve Sovyet edebiyatında Kazakları konu alan en kapsamlı romandır

"Ve Durgun Akardı Don" romanında Şolohov, 19. yüzyılın büyük Rus romancısı Tolstoy'un geleneksel roman anlayışını sürdürür. Roman anlatım ve betimleme tekniği bakımından Tolstoy'un izlerini taşımakla birlikte, içerik açısından, Tolstoy'un içinden çıkamadığı toplumsal sorunların tam ortasında geliştiğinden çok farklıdır. Grigori ile Aksinya arasındaki duygusal ilişkiyle başlayan roman, giderek Kazakların savaşa girmesi, ardından İçsavaş sırasındaki karşı devrimci hareketleri, İçsavaş sırasında ülkenin siyasal durumu, devrimci ve karşı devrimci Kazak liderlerini vb. gibi konuları, Grigori ve Aksinya'yı merkez alarak işler. Şolohov'un bu romanında, tüm yan konuların ve ana konuların yanında kendini duyuran bir önemli özellik de yaşamın kendisini duyumsatmasıdır. Romandaki her şey soluk alıp verir, ama hiç bir şey de canlılığını kanıtlamak için özel bir çaba göstermez. Toplumcu gerçekçiliğin en önemli özelliklerinden biridir bu: Hiçbir şey tek başına önemli değildir, her şey çevresindekilerle birlikte önem kazanır. Sonuçta ise roman bir bütün olarak önem kazanmaktadır. Roman, herhangi bir konuyu, sözgelimi İçsavaşı ya da Kazakların yaşamını vurgulamak üzere yazılmamıştır. Bir bütün olarak roman, yaşamın kendisidir ve dünyanın her tarafında insana özgü özelliklerini korur. Çünkü, Şolohov en iyi malzeme olarak insanı kullanmıştır romanlarında ve insanlar arasındaki dolaylı ve dolaysız ilişkiler yapıtlarında tutarlılığı sağlamıştır. "Ve Durgun Akardı Don" romanında örneğin, romanın hiç bir yerinde açıkça ortaya çıkmamakla birlikte, bir bütün olarak ele alındığında sevgi ve nefret konularının ustaca işlenişine rastlanır.

Şolohov'un tüm yapıtlarında, gerçekçiliğin tüm evrelerinden izler bulmak mümkündür. Örneğin "Ve Durgun Akardı Don" romanında birkaç kez düzeltme yaptığı halde, yine de doğalcılık izlerine sık sık rastlanır. "Uyandırılmış Topraklar" romanında ise, eleştirel gerçekçilik eğilimi neredeyse bütün romana egemendir. Bütün bunlara ek olarak, Şolohov'un tüm yapıtları 'acıklı' biter. Ama tüm bunlar toplumcu gerçekçiliğe aykırı kurallar değildir. Toplumcu gerçekçilik, eleştirel gerçekçiliğin toplumsal koşullarca belirlenen yeni biçimidir. Eleştirel gerçekçiliği ve hatta doğalcılığı içinde barındırmayan bir yapıtın toplumcu gerçekçi düzeye ulaşması henüz mümkün değildir. Sanat akımlarını belirleyen şey -kimi zaman tersi gibi görünse de- hiç bir zaman kişiler olmamıştır. Bu nedenle de, kurallarını koymak da toplumdan bağımsız, kişilerin isteminde değildir. Hemen akla gelen Dadaizm'in bile tek sorumlusunun Tristan Tzara olduğunu düşünmek yanlıştır. Toplumcu gerçekçilikte de bu böyledir. Gorki bu akımın kurucusu sayılır, ama roman tekniğini 19. yüzyıldan, içeriğini ise yaşadığı tarihsel dönemden almıştır. Gorki olmasa, bir başka yazar er veya geç aynı görevi üstlenecekti

Şolohov, usta bir anlatımcı olmanın yanı sıra, gerçekçiliğin tüm tarihsel gelişimini çok iyi özümlemiş bir yazar olmakla da önemli bir yazardır. Toplumcu gerçekçilik adı verilen akımın mutlak belli kalıplar içerisinde verilmesi gerekliliğine karşıt bir örnek olarak önem kazanmaktadır. Şolohov'da romantik ögeler bulmak da mümkündür, doğalcı ögeler de. Tıpkı, kaba gerçekçilikten eleştirel gerçekçiliğe, eleştirel gerçekçilikten doğalcılığa geçişin kesin belirtilerinin olmaması gibi, toplumcu gerçekçiliğe geçişin de kesin belirtilerini saptamak mümkün değildir. Böyle bir saptama yapılabiliyorsa eğer, o romanın yeniden ele alınıp incelenmesi gerekir. Toplumcu gerçekçilik Şolohov ile doruk noktasına ulaşmıştır denemez. Bunu bizden sonraki kuşaklar saptayabilecektir ancak. Sözgelimi Zola, doğalcılığın doruk noktasında bir yazardır, ama Zola'dan önce de doğalcılık akımına ilgi duyan Flaubert gibi yazarlar vardır. Hatta kimse Balzac'da doğalcılığın izleri olmadığını savunamaz. Ancak, gerçek olan bir şey varsa, Şolohov'un, toplumcu gerçekçilik akımında önemli bir basamak olduğudur. Bu basamak, zirveye çıkan basamaklardan kaçıncısıdır ve daha kaç basamak çıkılacaktır, bilinmez. Şolohov, bu tırmanışta acele edilmemesi gerektiğinin en somut örneği olarak edebiyat tarihine geçmiştir. ●

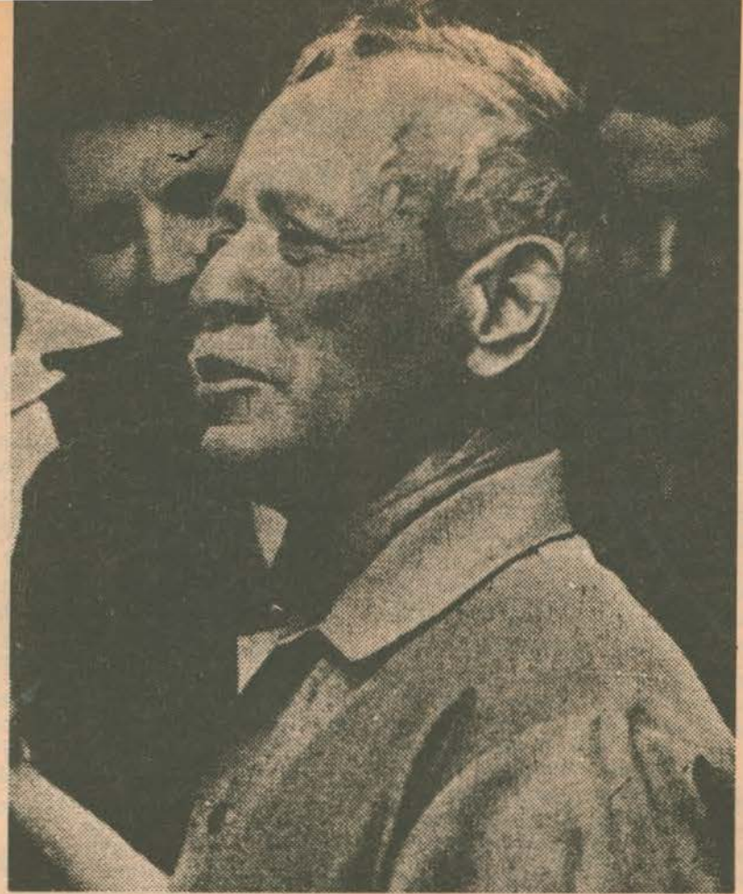

Gerçekçiliğin Kesintisiz Evrimi ya da Şolohov

Fahri Özer

Ama şimdi sorun edebiyat sorunu değil. Söz konusu olan insan soyunun ve onun beşiği, yeryüzünün bizzat kendi varlığıdır. Sorun, yarının olup olamıyacağı, çocuklarımız ve torunlarımızın gökyüzünde güneşi görüp göremeyeceğidir.

Barışın düşmanları aklın sesine kulak vermeyi reddediyorlar, harap edici bir savaşın evrensel alevine dönüşmek üzere yayılmaya ve gezegenimizdeki tüm hayatı yok etmeye hazır nükleer ateşi daha da körüklüyorlar.

(...)

Dünya yazarlarına, günümüz yazarlarına, dost ve meslekdaşlarıma sesleniyorum: Devam eden çılgınlığa, sürekli nükleer silahlanmaya karşı sesinizi yükseltin.

Umarım bu çağrım işitilir.

(...)

Çok geç olmadan!"[1]

Çok mu geç oldu? Hayır, kesinlikle hayır. Gerçi Şolohov artık aramızda değil, kendisi göremeyecek dünyanın nükleer pisliklerden temizlendiğini -belki biz de-, ama, birgün mutlaka "motorları maviliklere sürecek" çocuklarımız.

Yaşamını sadece yazarak ve yazdıklarıyla yaşayarak değil, ama, gene yazarak ve yazdıklarını pratikte uygulayarak tamamlayan, toplumcu gerçekçi geleneğin gelişmesi için yoz sanat anlayışlarıyla, yeryüzünde sürekli barışın sağlanması için emperyalizmle; kitapları konuşmaları ve düşünceleri'yle savaşan Solohov, 78 yaşında öldü.

24 Mayıs 1905 tarihinde, Don bölgesindeki Veşenskaya kasabasının Krujilino köyünde dünyaya gelen Mihail Şolohov'un annesi Anastasya Çernikova, eski bir köle ailesinin kızıydı. Babası Aleksandr Şolohov, toprakla uğraşmış, hayvan ticareti ve bir buhar değirmeninde yöneticilik yapmıştır. Değirmen sahibinin evinde (İlerde yazar değirmen sahibini "Ve Durgun Akardı Don"un kahramanlarından S.Makov' un kimliğiyle yapıtlarına sokacaktır.) geleceğin yazarı, orta halli kazaklarını, Kazak subaylarının ve "üst tabakalardan" başka kişilerin yaşamlarını gözleme olanağı bulur. (K. Zelinski)

Şolohov, kilise eğitiminden sonra 1918 yılına kadar liseye devam eder. İlk gençlik yıllarında -18 yaşında- yazmaya başlar ve ilk öyküleri komsomol gazete ve dergilerinde yayımlanır. Aynı yıllarda ülkesinde sürmekte olan savaşa da katılır. Bu günleri şöyle anlatır Şolohov, "1920'den sonra Don'da çalıştım, tüm topraklarını karış karış dolaştım. Uzun bir süre yiyecek ve silah sağlamakla görevlendirilmiştim. Don'u eline geçirmiş çeteleri artlarından 1922'ye kadar kovaladım, çeteler de bizi kovalıyorlardı. Her şey olması gerektiği gibi geçiyordu. Her türlü acı olayı gördüm."[2]

1922'nin sonlarında Moskova'ya gelen Şolohov, iskele hamallığı, vasıfsız işçilik yaptı, yazıları temize çekme işinde çalıştı. 1925'de tekrar Don'a döndü: Artık edebiyat yaşamında büyük bir yer tutuyordu. 1926'da yayınlanan ilk kitabı *Don Hikayeleri*'nde ve *Mavi Step*'de, özellikle iç savaşın ve NEP dönemi'nin ilk yıllarındaki Don Kazaklarının yaşamını sergiler. Derinlemesine karakter çözümlemeleri'nin yerine "dramatik" ve "trajik" konular bu öykülerinde daha ağır basarken, "Şolohov'un bu öykülerinde, diyalektik bir çizgiyle açıkça belirlenmiş bir doğruluk egemendir. Serafimoviç 1926 yılında genç Şolohov' un Don Hikayeleri adlı kitabına yazdığı önsözde şunları söyler: 'Canlı ve renkli bir kazak anlatımı. Kısa kısa yazılmış öykülerdir ama bu kısalıkta yaşam doludur, gerçekler ve gerilim doludur...'[3], '...geçmişin boş inanç ve önyargılarının, çalışan halkın bağrından gelen Ekim Devrimi'nin eseri, yeni yaratıcı güçlerin gelişmesine engel olamayacağını"[4] sergileyen bu kitaplar, aynı zamanda, yüzyılın başından buyana kazakların yaşamını, törelerini, türkülerini, barış dönemindeki yaşamlarını, emperyalist savaşa k ıtılmalarını ve nihayet 1917 Ekim Devrimi'nden sonraki devrimci gelişmeleri anlatan, 'anıtsal bir destan' olan *Ve Durgun Akardı Don*'a sadece bir giriş ve önsözdür.

Ve Durgun Akardı Don'a kadar ülkesinde bile tam anlamıyla tanınmayan Şolohov, bu kitabıyla, ülkesinde ve dünyada birden parladı ve yapıtı pek çok dile çevrildi. (Kitabın ilk iki cildi 1928'de, üçüncü cildi 1932'de, dördüncü cildi de 1937-38'de çıktı.) Toplumcu gerçekçiliğin önüne serdiği geniş olanaklarla tamamladığı *Ve Durgun Akardı Don*'da Şolohov, Tolstoy'da olduğu gibi, kahramanlarını günlük yaşamın içinde veri'r. Ancak, A. Mümtaz İdil'in de belirttiği gibi, "... bu savaşçı ırkın (Kazakların) mutlaka çarın hizmetinde yer alması gerektiğini savunan aldatmacı dinsel baskı.." ve "Kazak olmayanlara karşı yapay olarak yaratılan bir düşmanlık" içinde olan Kazakların 'tarihsel görev' açısından konumları Tolstoy-Şolohov ayrımının odak noktasıdır.

İki yazarın da romanlarını oluştururken 'tarihi belge'lerden yararlanmaları onları tekrar birleştirirken, Şolohov'un romanlarında tarihselliği kullanışı, yani, sınıf çatışmalarını tarihsel gelişmenin temel açıklayıcı değişkeni olarak kullanmakla kalmayıp, sınıfsal ayrımların da derinlerine inmesi O'nun, toplumcu gerçekçilik anlayışının doğal bir sonucu olarak, Tolstoy taklidi ya da devamı olmadığına bir göstergedir.

Diğer yandan Şolohov, Dostoyevski'nin 'birey çözümlemesi'nden fazlasıyla yararlanır. Fakat, bunu yaparken kendi dünya görüşünü kıstas aldığından Dostoyevski'nin karamsarlığına düşmez. Tolstoy'daki canlılık, büyük bir duyarlılıkla yapıtlarında görülür. Bu benzerliklerle Şolohov'un Rus edebiyatındaki yerini "Rus edebiyatının sentezlediği kendine özgü bir yazardır," diye tanımlayabiliriz.

1932'de *Ve Durgun Akardı Don*' un üçüncü cildini yayınlayan Şolohov, aynı yıl diğer önemli yapıtı olan ve 1929-30 yıllarında Sovyetler Birliği'nin uçsuz-bucaksız kırlarındaki sınıf savaşımını anlatan iki ciltlik *Uyandırılmış Toprak*'ı yayımlar.

Şolohov, *Uyandırılmış Toprak*'da da tıpkı *Ve Durgun Akardı Don*'da olduğu gibi Kazak yaşamını anlatmıştır. Ancak bu romanında 'Tipik Kazak ögeler' ikinci planda kalıp, tüm köylülerin ortak niteliklerini ön plana çıkarmış; yine *Ve Durgun Akardı Don*'da olduğu gibi, belgesel denebilecek bir anlatımı yeğlemiştir. Sovyetler Birliği'nde tarımın kollektifleştirilmesinde kesin bir 'dönemeci' simgeleyen 1929-30 kışı da Şolohov'un romanına yansır; "Romanda, kolhozları güçlendirmek, kırsal kesimleri'n yardımına koşmakla görevlendirilmiş yirmi beş bin işçiden biri olan Semyon Dadiov'un köye gelişi, köylü kulübelerinde yapılan gece toplantıları, Parti Bölge Komitesi'nin ve Bölge Sovyeti'nin oturumları, aşırılıklar, (tavuklara varana dek) tüm hayvanların kollektifleştirilmesi, 'kadınların isyanı', kulakların isyan hazırlıkları, Stalin'in 'Başarının Sarhoşluğu' makalesinin yarattığı etkiler ve nihayet 1930'daki 'bolşevik ilkbahar'ında kolhozcu köylülerin ilk kez tarlalara çıkışları anlatılır." (K. Zelinski)

Bu dönemin ardından patlayan ikinci dünya savaşına da katılan Şolohov, 1942'de Hitler Almanyası'na karşı verilen Ulusal Savaşı anlatan *Vatanları İçin Dövüştüler* adlı kapsamlı bir romanı yazmaya girişir, ancak bitiremez. Fakat, hem savaş sırasındaki günlükleri, hem de bitiremediği romanının yazılmış kısımları günlük gazetelerde yayımlanır.

Toplumun gelişmesi -bir yerde-, yaşanmış olan ile yaşanılanın diyalektiğine bağlıdır. Bu bağlamda Şolohov, *Ve Durgun Akardı Don*'da,

→

yönetim biçimiyle, gelenek ve görenekleriyle, yani, Kazakların tarihçe koşullanmış oluşlarıyla tüm bunların geçici oluşları arasındaki diyalektik bağı, 'zamana bağlı olan' ile 'ebedi olan'ın diyalektiğini gözler önüne serer. İnsanda toplumsal bilincin süreç içinde gelişmesi toplumcu gerçekçilik kuramının ana temalarından biridir. Bu tema -yeni insanın şekillenme süreci-, gerek bireyin gerekse de kitlelerin düşünce biçiminin oluşumundaki tüm karmaşıklığı ve dramıyla birlikte geçmişten miras alınan görüşlerin çözümlenmesini ve ilerde bekleyen bütün çatışmaları kapsar.

Toplumcu gerçekçiliğin baş yapıtlarından biri olan Şolohov'un *Ve Durgun Akardı Don*'u, "insanın geçmişi halledişini, eski düzen tarafından kendine aşılanmış olan asırlık görüş ve aksaklıkların üstesinden gelişini ve eski, modası geçmiş toplumsal ilişkiler sisteminin çöküşünü epik çapta yansıtmış ve genelleştirmiştir."[5] Bilindiği gibi 'epik'in ayırıcı özelliği, kahramanların ve kahramanlarla ilgili olay ve ilişkilerin dramatik anlatımda (ya da aktarımda) olduğu gibi doğrudan verilmeyişinden kaynaklanır. *Ve Durgun Akardı Don*'un epik niteliği toplumcu gerçekçiliği benimseyen Şolohov'un "...insanı ve doğayı, insan ruhunu ve toplum hayatını çarpıtılmamış bir halde, gerçek hayatın tüm duyusal ve plastik güzelliğiyle.."[6] vermesinden gelir. Şolohov'un dünya görüşünü bilinçli bir tarihselciliğe (historisizm) oturtmuş olması epik nitelikteki asıl gerçeği verişine neden olurki bu da, romanın önemini belirleyen bir nitelik olarak karşımıza çıkar. Bilimsel maddeci tarihselliği benimsemiş olan Şolohov, Kazakların geçmişteki yaşamlarını genelleştirerek, bunların doğru çözümlemesini yapmakla kalmamış; devrim sonrası konumlarını 'kendi tarihsel dinamikleriyle' ortaya koymuştur. Şolohov'un buradaki başarısı, yani, Kazakların yaşamını -öncesini ve bugününü- bu denli iyi aktarışı, toplumun tarihsel gelişim yasalarını toplumcu bir anlayışla kavramasında yatar. Roman okunduğunda, gerek kişiliklerin, gerek olay ve eylemlerin gelişimi 'nesnel yasalar'a dayalı tarihsel bir süreç ve kendinden çekişmeli ama, bütünsel bir diyalektik bağlamında, toplumsal bilincin gelişmesi tarafından belirlenen 'yansıma süreci'nin kendi içindeki ilerici ve gerici olduğu kadar göreceli olan bir bağımsızlık kapsamında aktarıldığı görülür. Suchkov bu konuda şunları söyler: "Şolohov için, insan, tarihin sadece nesnesi değil, öznesidir de; içinde iş gören etkin ilkesidir, tarihi yapandır aynı zamanda."[7]

İşte Şolohov bu tarih anlayışıyla yaklaşık yüzyıllık bir süreci kapsayan Kazak yaşamını tüm gerçekliğiyle işlemiştir. Ekim Devrimi'nden sonraki değişimin Kazakların yaşamlarına yansıyışını resmedişi ise, sanatının doruklarıdır. Çünkü, toplumdaki ilişkiler sisteminin yıkılıp yerine yeni ilişkiler sisteminin oturtulması gerçek yaşamda kıran kırana bir savaşımı gerektirir. Şolohov bu değişimi, "kahramanlarını sadece can çekişmekte olan eski düzenle değil, tarihin kendi hareketiyle de karşı karşıya getirerek verir."[8]

Şolohov'un romanlarındaki kahramanlar idealleştirilmeye hazırdır. (Örneğin, *Ve Durgun Akardı Don*'da Grigori ile Aksinya, *Uyandırılmış Toprak*'ta Semyon Davidon ile Luşka.) Ama Şolohov bundan kaçınır. "Aksinya ve Grigori ilginç iki roman kahramanıdır. Hem akıllarına estiği gibi davranmakta hem de toplumun değer yargılarına oldukça önem vermektedirler. Bu ise, Şolohov'un bakışı içinde, insanın kendi açısını kendisinin yaratması demektir."[9] "Şolohov idealleştirmez bu kişileri; niteliklerini olduğu kadar, kusurlarını da gösterir. Yine de onlar, düşünceleriyle ve yaptıkları işlerle, yeninin etkin ve kendi çıkarını gözetmeksizin savunulmasına adanmış kimselerdir."[10]

Toplumcu gerçekçilikte 'tip' kavramı edebi ya da sanatsal bir kişiliği verir. 'Tip'in anlaşılır olabilmesi için, toplumsal derecede, sadece O'na ait bireysel belirti/özelliklerin, davranış biçimlerinin 'sanatsal genellendirme' yoluyla yaratılmış olması gerekir. Bu süreç, toplumsal temeller üzerinde gelişmeli ve tarihsel dönem içinde sınıfsal konumunu 'mutlaka' belirlemelidir. Tipler, "toplumsal ve psikolojik çizgilerin bir toplamı" olmalı "insan psikolojisi ile manevi dünyanın temelinde yatan toplumsal etkenleri" kendilerinde gösterebilmelidirler.

Şolohov'un yarattığı kahramanlar, özellikle de *Ve Durgun Akardı Don*'un baş kahramanı Grigori toplumcu gerçekçiliğin en iyi tiplemelerindendir. Bunun nedeni, Şolohov'un kahramanlarını çizerken, onları tarihsel konumlarından koparmadan ele alışı ve kendi gelişimleri içindeki etkilenimlerinin sonucu olan 'doğallık'ta inceleyişidir. Kahramanlar arasındaki ilişkiyi gene onların gelişim çizgileri içinde değerlendirirken, yanlış yapmalarını engelleyemez ve psikolojik konumlarını dikkate alarak sonuca gider. Aynı şeyi, kahramanları yakın çevre ve hatta toplum içine soktuğunda da yapar. Yani,birey-toplum ilişkisindeki diyalektik ve tarihsel bağı atlamaksızın, 'eski'nin üzerinde 'yeni'yi oluştururken bireydeki değişimleri olabildiğince vermeye çalışır. Örneğin, Grigori ile Aksinya arasındaki ilişkide tüm ilerici niteliğini yitiren ve yozlaşan 'eski' düzeni yaşarız. Ama aralarındaki sevginin gücüyle onlar eskiye başkaldırırlar. Eski düzen onlara artık kesinlikle yanıt vermez; sevgililerle toplum arasında çatışma başlamıştır. Bu çatışma kişisel bir çatışmadır. Şolohov bu çatışmayı bilinçli olarak kişisellikten kurtarmaz. Çünkü, toplumsal çatışmaların, toplumsal yozlukların bir ölçüde bireydeki bozukluklardan kaynaklandığını bilir. Ve kitle psikolojisinden hareket etmeksizin, bireydeki değişimin toplumdaki değişimle eş-değerde ya da onu önceleyici olmadığını bilerek çözümler. Buradan yola çıkarak da romanlarında, toplumsal değişimde kitlelerin rolünü oldukça bireyselleşmiş karekterlere yükler. Bu onları bireysel hareketlere -başkaldırılara- itmez. Aksine, bireydeki değişimin (tarihin nesnel yasaları dahilinde) toplumsal ilerlemedeki itici güç özelliğini ortaya çıkarır. "Şolohov, eski sömürücü düzenin çöktüğü ve insanlar arasında yeni sosyalist ilişkilerin doğduğu bir döneme dönüp, sosyalist ihtilalin verilişi ve kahramanlarının kişisel hayatının tasvir edilişi içinde, silinmekte olan eski toplumsal sistemde bireyin durumunun bir çözümlenmesinden yola çıkarak bir toplum çözümlemesi yapmaya başlar. Şolohov, ihtilalin bir sonucu olarak meydana gelen toplumsal değişmelerin ölçeği ve önemini, sadece milyonların sürüklendiği sınıf savaşlarının saptanması yoluyla değil, bir bütün olarak toplumun alınyazısına herzaman için sayısız bağlarla bağlı olan bireyin kişisel alınyazısının incelenmesi yoluyla da çok güçlü bir şekilde verilebileceğini anlamış olduğu için, halkın hayatında kesin bir dönüm noktası oluşturan böyle bir anın tasvirinden yaklaşmayı seçmiştir."[11]

Ve Durgun Akardı Don'un bir önemli yanı da, 'trajik olan'ı toplumcu gerçekçi anlayışın estetiksel görünüşü olarak betimlemesinden ileri gelir. Burjuva ideolojisinde 'trajik olan', insanın doğumundan ölümüne kadar geçirdiği evrelerde 'mutlaka' yaşayacağı bir 'an' ya da 'süreç' olarak ele alınır ve evrenselleştirilir. Toplumcu gerçekçilikde ise, bir mutlaklaştırma söz konusu değildir. Çünkü "insanın tragedyası, insanların içinde yaşadığı somut toplumsal koşulların ürünüdür; toplum akılcı ve adaletli idealler doğrultusunda dönüşüme uğratılıp yeniden organize edildikçe, tragedya alanı da o oranda indirgenmiş olacaktır. Sosyalizm tragedyanın kökündeki nedenleri hayattan silip atacak güçtedir."[12] Şolohov da bu anlayıştan hareketle Grigori'nin alınyazısını trajik olarak çizmiştir. Konuyu daha anlaşılır kılmak için bir soru: Her ölüm trajik midir? Bu sorunun yanıtı insanın dünya görüşüyle doğrudan ilgilidir. Eğer ölen benim idealime yakınsa elbette ki trajiktir. Ama ya değilse... İşte Şolohov sanat anlayışının ona sunduğu zengin olanaklarla bunu da trajik kılmayı başarmıştır. Nasıl mı? Grigori "bizim idealimizin düşmanı, aşığı, bencil çıkarların adamı.." değildir. O "bir halk çocuğudur." Kazakların yaşamının içinden gelir ve onların tüm etkilenimlerini üzerinde taşır. Olumlu yanları olduğu gibi olumsuz yanları da vardır. "*Ve Durgun Akardı Don*'un kahramanı, karakteriyle, ruhuyla, dünya görüşüyle, Kazak köylülerinin derin gelişmelerini yansıtmaktadır: Özgürlük ve çalışma aşklarını, hakseverliklerini ve akıllılıklarını, sıcak kanlı mizaç ve karekterlerini, özel mülkiyet ideolojilerini, siyasal saflıklarını, kendi bağımsız gelenekleriyle sıkı sıkıya bağlılıklarını. İşte bütün bu nedenlerden dolayı, daha ilk bakışta Grigori Meleçov'u bağrımıza basmakta, ona hayranlık duymakta, acımakta ve hatalarını bağışlamaktayız; çünkü, Meleçov'un insansal doğasında asli olan yokolmamıştır, bunu biliyoruz. (...) Grigori Meleçov'un tragedyasının toplumsal, estetiksel ve sanatsal içeriğini derinleştiren şey, Meleçov'un yanılgısının kişisel yanılgı olamayıp, tüm bir kesim'in dünyaca tarihsel yanılgısı oluşudur."[13]

Şolohov, dünya görüşünün ışığında, yaşanılanın yeniden üretilmesi, yaşanılanın açıklanması ve yaşanılanın yargılanması arasındaki diyalektik bağıntıyı kurarak yapıtlarında toplumcu gerçekçiliğin yapı taşlarından olan gerçeğin yeniden üretilmesine ve açıklanmasına varmıştır. Burjuva gerçekçiliği ve toplumcu gerçekçiliğin 'sirekli' ilişkisi Şolohov'da gerçekçiliğin kesintisiz evrimi olarak kendini belirlemiştir. Gerçekçiliğin kesintisiz evrimi, bir çok eylem ve yansıma düzleminin yer yer kesintisiz sıralanması ya da birbirlerine koşut yürütülmesiyle Şolohov'da ortaya çıkar. Toplumcu gerçekçilik tarihsel gelişimi içinde birçok yöntemden yararlandığı, onları toplumcu görüş bağlamında değerlendirdiği için ve Şolohov'un deyimiyle "..insanlara yeni bir dünyayı kurmada etkin biçimde yardımcı.." olduğu için benzersizdir. Şolohov yaşamı boyunca gerek yapıtlarıyla gerek konuşmalarıyla toplumcu gerçekçiliğin serpilip gelişmesi için çalıştı.

Yazarın görevini, "..okuruna düşünüst olmak, insanlara gerçeği söylemek(tir), belki katı ama daima cesur gerçeği insanların yüreklerinde geleceğe ve bu geleceği kurmak için yeteneklerine olan inaçlarını güçlendirmek(tir), dünyada barış için savaşmak ve böyle savaçıları, sözlerinin ulaşabileceği heryerde yüreklendirmek(tir.), insanları ilerlemek için doğal ve onurlu çabalarında birleştirmek(tir.)"[14] biçiminde belirleyen Şolohov, sadece "kendi yüreğinin emrettiği"ni yazan ve yüreği "sanatıyla hizmet ettiği Parti'ye ve halkına ait" olan bir yazar olarak 1965 yılında Nobel Edebiyat Ödülünü almıştır. Ayrıca, Sovyetler Birliği Komünist Parti'si Merkez Komitesi'ne seçilen Şolohov, yaşamı boyunca bu görevi sürdürmüş; birçok 'Lenin Nişanı', birinci sınıf 'Stalin ödülü' almıştır.

Son söz gene Şolohov'un: "...bana göre, hakikatin zararına gerçekliği cilalayan ve okurlarına uymak için onların duygularını incitmemeyi gözeten yazar, kötü bir yazardır. Benim romanım, insanların yemek sonrası uzanıp okudukları ve tek amacı sindirimi kolaylaştırmak olan kitaplardan değildir."[15]

1. Şolohov, Yazarın Sorumluluğu, Çev: Eser Yalçın, De yayınları-1983, s:150
2. Şolohov, a.g.y., s:8
3. A.Mümtaz İdil, Sovyet Romanı, Yazın Yayınları, s:84
4. Şolohov, a.g.y., s:9
5. Boris Suchkov, Gerçekçiliğin Tarihi, Çev: Aziz Çalışlar, Bilim Yayınları 1976, s:291
6. Boris Suchkov, a.g.y., s: 292
7. Boris Suchkov, a.g.y., s: 298
8. Boris Suchkov, a.g.y., s: 301
9. A. Mümtaz İdil, a.g.y., s: 86
10. Boris Suchkov, a.g.y., s: 304
11. Boris Suchkov, a.g.y., s:293
12. Boris Suchkov, a.g.y., s: 307
13. Moissej Kagan, Güzellik Bilimi Olarak Estetik ve Sanat, Altın Kitaplar yayınları-1982, s: 176
14. Şolohov, a.g.y., s: 117
15. Şolohov, a.g.y., s: 32

Şolohov'un yaşamı

Mihail Aleksandroviç Şolohov, 24 Mayıs 1905'de Don ırmağı kıyısında Veşenskaya'da doğdu. 1918-22 yılları arasında Kızıl Ordu'ya girdi. Don kıyılarında Beyaz Ordu'ya karşı verilen savaşta mitralyözcü ve müfettiş olarak görev aldı. 1932'de SBKP üyesi oldu. 1949 yılında Sovyet Bilimler Akademisi üyeliğine seçildi. 1961'de, ölünceye dek sürdürdüğü SBKP Merkez Komitesi üyeliğine getirildi. 1965 yılında Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazandı. 20 Şubat 1984'de 78 yaşında öldü.

1923 yılında "Yunuşeskaya Pravda" gazetesinde ilk fıkrası *Deneme* yayınlandı. Şolohov'un ilk basılı öyküsü *Ben*, 1924 yılında "Maladoy Leninets" gazetesinde çıktı. Aynı yıl bir öyküsü de "Podnika" gazetesinde yayınlandı. İlk kitabı *Don Öyküleri*, 1926'da Serafimoviç'in önsözüyle yayınlandı. Bu öyküler iç savaştaki olayları ve devrimin ilk yıllarında Don kıyısında oluşan Sovyet egemenliğinden söz ediyordu. Şolohov, seçtiği olayların konum ve duyarlığıyla sınıflar mücadelesinin dramatizmini sergiler. Öykülerinde kardeş kardeşe düşer, çocuklar babaya karşı gelir. Kulakların ve karşı devrimcilerin özlerini açığa çıkarır. İç savaş ve sonrasında Don kıyısında sınıflar savaşımları ve yeninin kaçınılmaz üstünlüğünü gösterir.

1925'de, tam 15 yılını alacak olan başyapıtı *"Ve Durgun Akardı Don"*u yazmaya başladı. Kendisine uluslararası ününü kazandıran ve toplumcu gerçekçi yazının en iyi örneklerinden biri sayılan bu dört ciltlik yapıtta, değişik insanların, çeşitli sosyal grup ve katmanların temsilcilerinin kaderlerinde, uzun ve acımasız iç savaşın dramatik koşullarını, tarihsel gelişim içinde ortaya koyarak, devrimin yaşayan halkını anlatır. Devrim ve iç savaşın geniş tablosunda, Melekov ailesinin dramını verir. Bu aynı zamanda yeni toplumun kuruluş sürecinin tipik ve önemli çatışmalarından da biridir. Grigori Melekov, geçmişin ölüme mahkum olduğunu, onun emekçilere düşman olduğunu anlar, ama boşinançları, etnik özellikleri ve mülkiyet bağları nedeniyle, 'yeni'nin gerçeğini anlayamaz. Grigori Melekov'un trajik sonu yeni insan ilişkilerinin başlangıcını sergiler.

1932'de bu kez yazımı 28 yıl sürecek olan, iki ciltlik *Uyandırılmış Toprak* romanına başlar. Şolohov bu romanda tarımın kollektifleştirilmesi yıllarında Don kıyısı köylerindeki yaşam değişikliklerini incelemiştir. Köylüler, özel mülkiyet egemenliğinden ayrılarak üretken bir yaşam biçimini geliştirirler. Ağalık rejiminin kaldırılması ve emekçi köylülerin birliği için verilen amansız mücadelede, kolhozlarda iki ayrı cephe oluşur: Fakir ve orta köylüler ile ağalar ve karşı devrimciler. Yeniyle eskinin savaşı ve emekçi kitlelerde sosyalist bilincin gelişimi romanda ayrıntılı bir biçimde verilir.

Şolohov savaş yıllarında "Pravda" gazetesinin savaş muhabiri olarak görev yapar. Ülkemizde "Vatanları İçin Öldüler" adıyla gösterilen *Vatanları İçin Savaştılar* romanını, 1943-44 yıllarında "Pravda"da yayınlamaya başladı. Bu roman 1969 yılında kitap olarak da yayınlandı.

1956-57 yıllarında yazdığı *Bir İnsanın Kaderi* adlı uzun öyküsünde ikinci savaş sırasında esir düşen bir Sovyet askerinin öyküsünü anlatır. Bu yapıtı operaya ve sinemaya da uyarlanarak ödüller aldı.

Şolohov için toplumcu gerçekçilik, insanların yeni bir dünya kurmalarına yardımcı olan sanattır. Bu anlamda roman sanatı, sanatlar içinde önemli yer tutar. 1965 yılında Nobel Edebiyat Ödülü'nü aldıktan sonra yaptığı konuşmada Şolohov, roman sanatının modasının geçtiği düşüncesi üzerine tedirginliğini belirttikten sonra şunları söyler: "Konuşmacılar, romanın modasının geçtiğini ve çağdaş toplumun isteklerine artık uymadığını ileri sürmüşlerdir. Oysa, bir yazara gerçekler dünyasını en geniş, en kapsamlı biçimde anlatmak ve bu anlattıklarını, gerek kendisinin, gerek kendisi gibi düşünenlerin gerçek karşısındaki tutumlarıyla aydınlatmak olanağını veren sanattır roman"

Derleyen: Yarın Çeviri Kurulu

Kaynaklar: Bolşaya Sovetskya Ensiklopediya, Moskova, 1957, c. 48, s. 137-138. Sovyet Romanı, A.Münir İdil, Yarın Yayınları, Ankara, 1983.

DERSU UZALA'NIN ÖNEMİ

İbrahim Karamemet

1974 yılı yapımı, dünyanın en önemli yönetmenlerinden Japon Akira Kurosawa'nın herbiri birer önemli sanat bildirisi olan filmlerinden oluşan filmografisinin en ilginç yapıtı *Dersu Uzala* Ankara'da Sanatevi'nde yeniden gösterime konuldu.

Akira Kurosawa eski kuşak yönetmenlerden. Kanımızca yeryüzünde yaşamakta olan en önemli birkaç sinema adamından biri.

Özellikle uzak doğu sanatına özgü simgesel anlatımlarla ve sanat biçemiyle yoğurmuş olduğu *Raşamon, 7 Samurai* ve *Kagemusha* gibi filmleri dünya sinemasının önemli dönüm noktaları olmuşlardır. Kurosawa bu filmleriyle ulusal sanatsal ögelerden hareketle tüm dünyayı saran sanat yapıtlarını evrensel birer sanat bildirisi düzeyinde yaratabilmiştir.

Kurosawa bizce en önemli filmi olan Sovyetlerle ortak yapımla gerçekleştirdiği *Dersu Uzala*'da diğer filmlerinin aksine, ele aldığı konuya da uygun olarak dış görünüşünde alışılmış batılı bir sinema anlatımı biçemi içinde. Ancak, bize sunduğu iletinin bilgelik dolu insancıllığından kaynaklanan başarısı, aslında bu filmde doğu sanatının usta soyutlamalarının olumlu bir yaklaşımla batılı bir konu ve biçim içinde doğru duyarlılığı ile birsentezeulaştırılabilmesinden kaynaklanıyor. Filmin konusu da böylesi bir sentezi diyalektik bir gelişme içinde sergilemeye uygun. Batı uygarlığını simgeleyen, balta girmemiş ormanlarda topoğrafik araştırmalar yapan bir askeri birlik ormanlarda tek başına yaşayan tam anlamıyla bir doğa adamı olan doğulu bilge avcı Dersu Uzala'ya rastlar. Bu iki karşıt güç çatışmadan, bizi sürekli doğruya ve olumluya götürecek unutulmaz dersler çıkardığımız bir çekişmeye, aslında bu çekişmenin altında yatan olumlu bir diyalektik gelişmeye sürüklerler. İhtiyarlığında sığındığı dostu topoğrafya yüzbaşısının kentteki evinde parktan kesemediği ağaçlara kızan, istediği zaman tüfeğini ateşleyememenin verdiği huzursuzlukla kent yaşamından nefret eden ve ırmakta bunca su varken içme suyuna para verilmesine şaşıran ve tüm bu alışmadığı yaşam biçiminin getirdiği huzursuzlukla asosyal bir durumda gözüken Dersu Uzala, aslında uygarlığın bu tamamen görünüşte kalan insanlararası düzen ve ilişkilerinin ötesinde; onnanda yağmurda sığındıkları kulübeyi ayrılırken onarması ve kulübeye belki zor şartlarda ulaşan birini ilerde yaşamını kurtarabilmesi amacıyla ateş yakması için kibrit ve karnını doyurması için pirinç ve tuz bırakmayı düşünmesiyle tüm bu uygar insanlardan ve ilişkilerden daha sosyal ve daha insancıl bir yapıya sahiptir.

Eğer bir sanat yapıtının ortaya koyduğu sanatsal hazın yanında yararlı bir iletiyi sunması ve eğitici bir platforma ulaşmasını da kabul edenlerdenseniz; gerçek sanat yapıtının bunu senteze, yapıtın sanatsal yanına taviz vermeden ulaşmasından yanaysanız *Dersu Uzala* eşine az rastlayabileceğ nizsanat yapıtlarından biri olarak karşınıza çıkacaktır.

Yerli ya da yabancı nitelikli film sayısının çok kısır olduğu bu sezonda sinema tarihinin bu çok önemli filminin tekra gösterime sunulmasını değerlendirilmesi gerekir kanımca.

Yarın'ın geçen sayısında, Musa Öğün'ün TRT Genel Müdürlüğü yaptığı dönemde, televizyon için çekilmiş ve yayınlanmış 100'ü aşkın yapımın ve onbinlerce metre filmin yokolduğunu öne sürerek, yokedilen yapımlardan 27'sinin adlarını, yapımcılarını ve yapım tarihlerini içeren bir liste yayımlamıştık. Yarın, karanlık kişilerin yokettiği filmleri gün ışığına çıkartmayı sürdürüyor. Bu kez 17 filmin adını içeren bir listeyi daha kamuoyunun dikkatine sunuyor ve sorumlularını açıklamaya çağırıyoruz: Bu filmler nerede? Bir yanda işten atılan, uzaklaştırılan programcıların görüşleri, belgeler, tutanaklar, öbür yanda sözkonusu dönemin TRT Genel Müdürü Musa Öğün'ün sorumluluğu kesinlikle kabul etmeyen tutumu...

Mahmut Tali Öngören:
"Sinema ve film en geniş kitlelere ulaşan bir araç olduğu için, onun yakılması ya da yokedilmesi gerçekten çok anlamlı..."

Konuşan : NEZİH TAVLAŞ

YARIN □ Sayın Öngören, yokolan filmlerin arasında sizin yapımınız olanlar da var. Ayrıca bu film ve programların hazırlandığı dönemde siz Televizyon Daire Başkanıydınız. Olayların gelişimini bir başka boyutuyla sizden dinleyelim.

ÖNGÖREN ■ Televizyonun ilk, yani üç yıllık deneme yayını yaptığı dönem bugüne kadar olan diğer dönemlerle karşılaştırıldığında en çok, yerli yapımın (ki bu oran yüzde 80'dir) üretildiği dönemdir. Bu üç yıllık dönem içerisinde yayın süresi kısa olmasına rağmen, çok sayıda yerli yapım hazırlanmıştır.

Ben 1967 yılında göreve geldiğimde, doğaldır ki televizyonun çok eksiği vardı. Bu eksikliklerden birincisi, çekim yapabilecek ve stüdyo olarak kullanılabilecek bir bina yoktu, olanlar da yetersizdi. İkinci olarak programları koyacak bir arşivi de yoktu. Üretilen programlar yapımcıların kişisel olanaklarıyla saklanırdı. Neyse, arşivi kurduk ve filmleri, bu arada Varlık Özmenek'in belge karşılığı teslim ettiği filmleri de arşive aldık. Bu filmlerin arşivde bulunmaları gerekiyor. Ama anlaşılan hiçbiri orada yok.

□ Bu filmlerin başına ne gelmiş olabilir.

■ Yakılmış olabilir. Varlık Özmenek'in görevlilere teslim ettiği programlar, sizin listenizdeki ve benim ekleyeceğim programlar niçin yakılmış olabilir? Bu programlar ya savcılıkta soruşturma konusu edilmiş ya da mahkemelerde görüşülmüştür. Ben filmlerden ötürü sıkıyönetim mahkemelerinde ve sivil mahkemelerde çok kez yargılandım. Üzerinde soruşturma açılan programların sayısını bilmiyorum, çünkü o kadar çok. Acaba bu filmler, haklarında soruşturma açıldığı ya da mahkemede dava konusu oldukları için mi yokedilmiştir? Bu bir olasılık. Örneğin sizin listenizdeki 'SBF baskını' filmi dava konusu oldu. Acaba dava sırasında mı yokoldu, yokedildi? Bunu bilemiyorum ama, film ortada yokmuş. Örneğin Mümtaz Soysal'ın metnini yazdığı 'ANAYASA' adlı 10 bölümlük dizi, 'TÜRKİYE'NİN KALKINMA SORUNLARI' adlı dizi, 'KÖYLERİMİZ' adlı dizi. Bunların tümünün arşivde olmaları gerekir.

□ Sizce neden bu yapımlar?

■ O zamanlar TRT'de yapılan programlar şimdiki gibi hikayelerden oluşmuyordu; belgesel, eğitici ve ülke sorunlarını anlatan programlardı. Bu diziler, çekildiği dönemdeki Türkiye'nin ne gibi ekonomik ve sosyal sorunlar içinde bulunduğunu çok iyi anlatıyordu. Bu gibi sorunları içeren dizileri ortadan kaldırmak birçok çevrenin işine gelebilir.

□ Filmler yokolarak ya da yokedilerek bir yere varılabilir mi?

■ Tabii, bir bakıma bir yere varılıyor. Bir takım gerçekleri içeren bir yapımı yokederek o gerçeklerin gelecek kuşaklara geçmesi bir dereceye dek engelleniyor. Aslında bu bir ihanet, bir kıyım. Sinema ve film en geniş kitlelere ulaşan bir araç olduğu için, onun yakılması ya da yokedilmesi gerçekten çok anlamlı.

□ Bu filmler ne zaman yokedilmiş olabilir?

3.1. sayfada sürüyor...

Bu filmler nerede?

- ÇANAKKALE ZAFERİ: Varlık Özmenek, 1970
- MUSTAFA KEMAL'İ YAŞATMAK, V. Özmenek-M.Tali Öngören, 1970
- 10 KASIM, (Sorumlu Miras), M. Tali Öngören-Varlık Özmenek, 1970
- 29 EKİM
- 30 AĞUSTOS

DİZİ FİLMLER

- ANAYASA, (Metin: Mümtaz Soysal), Gülseren Güven, 1969-70
- KÖY PROGRAMLARI, Gülseren Güven. 1970
- TÜRKİYE'NİN KALKINMA SORUNLARI, Gülseren Güven, 1970
- NİÇİN NİÇİN, V. Özmenek M.T. Öngören-Y.Sezer-A.Yavuz, 1969-70
- SİNEMAMIZIN DÜNÜ BUGÜNÜ, Tuhfe Kanra-Sema Okay, 1970
- ANA DİLİMİZDEN, (Metin: Emin Özdemir) Tuncay Öztürk, 1970
- KADIN GÖZÜYLE, Süheyla Tezel-Ayşe Kudret, 1969
- ÇAĞDAŞ TÜRK EDEBİYATINDAN ÖRNEKLER, Ayhan Önal, 1970
- 15 GÜNDE BİR, Teoman Ertan, 1970
- SANAT OLAYLARI
- BİR GÜNEŞ BATTI
- OKUL TELEVİZYONU

Suçlamamızın hedefi Musa Öğün ne diyor?

— Buyurun, Musa Öğün.

— İyi günler. Yarın dergisinden arıyorum. TRT Genel Müdürlüğü yaptığınız 1971-73 döneminde birtakım filmlerin yokolduğu ileri sürülüyor.

— Efendim, şunu söyleyeyim, kesinlikle söylüyorum yok böyle bir şey. İnanın bana, bilmiyorum nereden çıktı bu? Benim bulunduğum dönemde kesinlikle böyle birşey olmamıştır. Var ise çıksın ortaya...

— Yarın dergisinde, görevden alınan Varlık Özmenek böyle bir iddia...

— Varsa iddiasını koysun ortaya kardeşim. Kesinlikle...

— Ama dergide 27 tane filmin ismi yayınlandı, yoklar diye.

— İsim... isim ... ne diye yayınlandı bu?

— TRT'den atılan Varlık Özmenek diyor ki; TRT'nin yayın bibliyografyalarını araştırdım, bu filmler bu bibliyografyalarda yer almadığına göre arşivde de yoktur. Ki bu filmler haklarında soruşturma açılmış filmlerdir ve bundan ötürü yok edilmiştir.

— Ya kesinlikle kendisi bir nazariye ileri sürüyor. 1971'de benim göreve geldiğim zamandan evvelde, ne hiçbir film arşivden kaldırılmıştır ne de onun söylediği şekilde ortadan kaldırılmıştır. Kesinlikle böyle bir şey yok.

— Yani yalanlıyorsunuz.

— Kesinlikle.

— Başka hiçbir şey söylemeyecek misiniz?

— Söylediğim bu işte.

● yarın

Melih Aşık:

"Bizim zamanımızda yaptığımız birçok programı sonradan aradığımızda, hiçbirini bulamadık. Belgeye saygı diye bir şey yok. TRT'de arşiv terbiyesi yok herşeyden önce, çok çabuk eleman değiştiği için kalıcılık sözkonusu değil. Bu bir devlet işidir, bu devlet işinin bir sürekliliği olmalıdır. Sonra anlamadığım bir nokta da, herkes geldiği zaman çiftlik gibi at oynatıp gidiyor. Daha yeni filmler yakıldığına göre, bizimkiler haydi haydi yakılmıştır."

Teoman Erel:

"Yayınınızı okudum, daha önce duymuştum ama siz bunları saplamışsınız, gerçekten çok üzüldüm. Büyük kayıp bence. Televizyonun ilk yıllarında oldukça kaliteli ve Türkiye'nin dertlerini yansıtan programların saklanmaları gerekirdi. İleride yararlanılabilecek birçok öge taşıyorlardı, olmadı. Bu yayın gösteriyor ki; sadece Yorgun Savaşçı için değil, diğer filmler için de TRT bu tip uygulamalarda bulunuyor. TRT'de sorunsuzca, görevlerinin bilincinde olmadığını gösterir şekilde hareket ediliyor."

Yavuz Gökmen

"Bugün TRT çağdaş yayıncılık ilkelerine ters düşen bir tutum içerisindedir. Bu ilkeler bir türlü oturmamış ve özellikle budanmıştır. Çağdaş yayıncılığın temel unsuru olan arşivcilik söz konusu bile değil. Özerkliği elinden alınmış bir kurumun arşivinde film aramak abesle iştigaldir. Bizi TRT'den atan kafa filmlerimizi niye saklasın ki?

Olayı makro planda, çelişkiler yumağı içinde görmek gerekir."

Jülide Gülizar:

"Bu yokolan filmler hem belgesel ve eğitici hem de başka bir özelliği varki asıl o önemli. 12 Mart döneminde TRT'den uzaklaştırılan yapımcıların programları. Bir yapıt beğenilmeyebilir, düşüncelere uymayabilir ama hoşgörüyle karşılanmalıdır. Yakıp yoketmelerin bilinçli olanları var, bilinçsizlikten doğanları var. Bence bu bilinçle ve siyasal nedenlerle yapılmış bir eylemdir. Özünde mantıksızlığı, saygısızlığı ve korkuyu barındırıyor. Bilinçli olarak, sözde birtakım nedenleri öne sürerek film yakanları hiç affedemiyorum."

"AÇIKLAMAYA ÇAĞIRIYORUZ!"

Bu heykelleri kim eritti?"

Heykeller Eritilirken: Çamaşır sularını, kezzapları, tuzruhlarını tanıyabilmek...

Zekai Sezer

Ülkemizdeki heykelcilerin sayısı diğer dallardaki sanatçılara göre çok azdır. Bunda heykel sanatının, sanatsal yaratım kadar, ağır denilebilecek bir işçiliği de gerektirmesinin önemli payı var. Hele anıtsal nitelikte heykel yapılıyorsa, iş daha da güçleşir. Boyutlar büyüdüğü için sanatçının endişeleri değişmiş, anıtın yerleştirileceği mekan, mimari yapı da önem kazanmıştır. Yine bu niteliklerde heykelleri dökmeye uygun atölye, yardımcı insan gücü, yeterli malzeme vb. gereklidir. Bu nedenlerden olacak, genç sanatçı adayları heykel sanatına pek ilgi duymazlar.

Remzi Savaş, sayıları çok az olan heykelcilerimizden birisi. Gazi Eğitim Enstitüsü'nü bitirdikten sonra Fransa'ya giderek Paris Güzel Sanatlar Yüksek Okulu'nda resim ve heykel eğitimi görmüş. Bu okulu uluslararası yarışmalarda temsil ederek, sergiler açarak, değişik yarışmalarda ödüller kazanarak yeteneğini ve gücünü kanıtlamış. En son 44. Devlet sergisinde ödül alan sanatçıyla yaptığımız söyleşide; Ankara Belediyesi için yaptığı Uçuş ve Çift adlarındaki iki heykelinden de sözetmiştik. Bronzdan, 3 m. boylarındaki heykeller, Belediye Park ve Bahçeler Müdürlüğü'nün bahçesinde, Sakarya yaya bölgesindeki yerlerine konulmalarını bekliyorlardı. Söyleşinin bu yerinde bir ayraç açarak, belediyeden yapıtların yerlerine konarak, gerçek sahipleri olan insanlara ulaştırılması dileğinde bulunmuştuk. Biz dilekte bulunaduralım, bir gün yapıtların eritildiğini duyduk. Kimlerden oluşturulduğunu bilemediğimiz bir kurul, 1979 yılında büyük emeklerle gerçekleştirilmiş yapıtlar için "hurda" kararı vererek, yaratıcısına bilgi verme gereği bile duymadan, erittirmiş.

Olayı duyunca çok şaşırdım ve bu şaşkınlıkla; ne olmuş yani, hep yakacakmıydık, biraz da eritmişiz çok mu, demek geldi içimden, diyemedim. Varlığını bildiğiniz bir güzellik yokediliyor. Bir güzel için birileri hurdadır demişler ve onu yoketme hakkını kendilerinde görebilmişler. Kim bunlar? Kültürleri, beğeni düzeyleri, sanat eğitimleri ne?

Sanat ve kültür üzünlerine karşı takınılan bağnazca tavırları, yapılan barbarca uygulamaları her gördüğümde ve duyduğumda Bedri Rahmi Eyuboğlu'nun acılı iki dizesi gelir us'uma:

"Onlar yoktan varettiler oldu Brazil
Biz Sinanlar yıktık; olduk irezil!."

Bedri Rahmi bir yazısında[1] 1958 yılında yol yapımı için Tophane ile Beşiktaş arasında iki cami ile iki hamamın tarihe karıştırıldığını yazar. Ancak sanatçıyı asıl üzen Güzel Sanatlar Akademisinin bahçesindeki yeşil türbenin, yeşil incinin, öyle yazılı emirle falan değil bir telefon emriyle yıktırılmasıdır. Sanatçı yetiştiren bir kurumda bir sanat yapıtı gözler önünde yokedilmiştir. "Neredeydi benim namlı okulumun yapı ustaları? Niçin onların kılları kıpırdamadı?" diye sorar Bedros. Ardından yapı ustalarının çaresiz ve yalnız kalışlarını anlatır. Ama "...cânım yeşil türbe uçupgitmiştir."

Ankara'da Kızılay'daki gökdelende bir zamanlar bir nakış vardır: Kuzgun Acar'ın bir rölyefi. Günün birinde bu nakış da uçup gider. Bu heykel bu yapıya uymuyor gerekçesiyle yerinden sökülen rölyef, Kaya Özsezgin'e göre , Balgat depolarında parçalanmış, kiloyla satılmayı bekliyor. Rölyefin söküldüğü yere ise, yapıyla uyum içinde olan bir banka reklamı konuyor. Rölyefin sökülmesine öfkelenen Bedri Rahmi aynı yazısında şunları yazar:

"Yapının alnının ortasına bu kabartmayı işleyen sanatçımızı tanıyor ve övünüyoruz. Bu heykelcimiz bundan onbeş yıl önce Paris'in göbeğinde Türk adını baş köşeye oturtmuş, ödül kazanmış, yapıtı Paris'in en önemli müzesinde yer almıştır. Peki onun işini kökünden kazıtan kimdir? Nerede, hangi alanda birinci plana çıkmış, kendini kabul ettirmiştir? Kimdir bu çamaşır suyu? Kimdir bu tuzruhu? Kimdir bu kezzap?

Yüreği varsa adını versin....
Versinde istifade edelim!.."

Çamaşır suları, kezzaplar, tuzruhları bu kez bir başka sanatçının, Remzi Savaş'ın yapıtını yokettiler. Uçuş ve Çift artık yok! Geriye gelemezler, çünkü heykel tek'dir; kitap gibi çoğaltılamaz, film gibi kopyası olamaz. Şimdi geride yalnızca Uçuş adlı heykelin gördüğünüz fotografı kaldı.

Olayın bir başka yönü daha var. Akademi bahçesindeki yeşil inci uçup giderken bu namlı okulun yapı ustaları ses çıkaramamışlar ama, hiç değilse çaresiz kalıp üzülmüşlerdi. Bir yerde bu da, çaresiz kalıp üzülmek de dünist sanatçı tavrıdır; çünkü bu kez yoketme olayında sanatçıyım diyenlerin de payı var. Belediye Park ve Bahçeler Müdürlüğünden öğrendiğimize göre, eritilen bronz Seymenler Parkı'nda yapılan bir heykelde kullanılmış. Bu anıtı gerçekleştiren ise, Burhan Alkar adında, uzun yıllar Gazi Eğitim'de hocalık yapmış bir sanatçı. Burhan Alkar ile belediyeye heykel yapan Metin Yurdanur'un olaydan habersiz olduklarını söyleyebilmek çok güç. Hergün gördükleri koskocaman heykeller birgün yok oluveriyorlar. Sanıyorum bu en ilgisiz insanlarını bile dikkatini çeker. Peki bu sanatçılar heykellerin yaratıcısına niçin haber vermediler? Bir sanatçı olarak eritme olayına niçin tepki göstermediler? Bir sanatçı için suskunluk da bir anlamda suça ortak olmak anlamına gelmez mi?

Bilindiği gibi sanat yapıtlarına karşı yapılan fiili ya da manevi tecavüzler, tecavüz ile ilgili suçlama ve iddialar hukukun kapsamındadır. Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun beşinci bölümündeki maddeler konuyu yeterince açıklamıştır. Ancak bir de sanatın yasaları vardır. Heykelleri eritilen sanatçının haklarını hukuksal olarak arayacağına inanıyorum. Ancak bir de sanatın yasaları vardır. Daha önce söylediğimiz gibi bir yapıtın yokedilişine izleyici kalmanın hukuksal yükümlülüğü yoktur ama, sanat açısından vardır. Bu nedenle Burhan Alkar büyük bir suçlanma ile karşı karşıyadır. Bu sanatçının heykelleri kendi elleriyle erittiği, elde ettiği bronzu Seymenler Parkı'ndaki bir anıtta kullandığı, eritilen heykellerden daha önceleri para kazandığı söyleniyor. Burhan Alkar'ın kendisini savunacağına ve bu arada heykellere hurda kararı verenlerin kimler olduğunu açıklayacağını inanıyorum.

Edip Cansever bir şiirinde:

"Ben herşeyin bir bir yok olmasına o kadar alıştım ki
Ben herşeyin bir bir var olmasına
o kadar alışacağım ki" der.

Evet, insanlığın ortak malı olan sanat yapıtlarının bir bir yok olmasına o kadar alıştık ki! Ama sanat yapıtlarının insan için gerekliliğine, baştacı edilmesine de alışacağız birgün. Yeter ki bu güzellere hurda diyebilen, onları yok etme hakkını kendilerinde bulabilen çamaşır sularını, tuzruhlarını, kezzapları iyi tanıyıp karşı koyabilelim. Umursamazlığımızdır, bulaşık suyu bile olamayacakları çamaşır suyu yapan. Unutmayalım ki, yaratmak kadar onları koruyabilmek de çağdaşlığın gereğidir. Ve bunun çağdaş sanatçı tavrını ölçmekte önemli bir ölçüt olduğuna da inanıyorum. ●

1 Sanat Yapıtlarını Acımasızca Ortadan Kaldırırken: Yapma Zor, Yıkma Kolay, Sanat Dergisi 118, sayı: 7, Şubat 1975.

■ Konuşan: ZEKAİ SEZER

Genç bir heykelci Remzi Savaş

□ *Sayın Remzi Savaş, söyleşiye sanatçı kişiliğiniz ve sanatınız üzerine yaptığım bazı saptamalarla başlamak istiyorum. Sessiz bir sanatçısınız. Ancak bu sessizlik kavramını sanatsal suskunluk olarak değil, gösterişten kaçınma, isim yapmak için özel bir çaba göstermeme anlamında kullanıyorum. Çünkü gerek çalışmalarınız, gerekse söylediklerinizle en azından sanat çevrelerinde ilgi çeken bir sanatçısınız. Örneğin 1978 yılında Alman Kültür Merkezinde açtığınız 'ÇOK BOYUTLU İLETİŞİM' adlı serginizde, sentetikten yapılmış, şişip-sönen, bir anlamda hareketli çalışmalarınızın yontu olup-olmadığı tartışılmıştı. Bu tartışmalara bugün aramızda bulunmayan Bedrettin Cömert'in de katıldığını anımsıyorum. Yine geçen yıl Sanat Kurumu'nda yapılan Sanat-Teknolojisi İlişkileri konulu açıkoturumda, gökyüzünde ışık ile gerçekleştirilen bilgisayarlı yontulardan örnekler vermeniz dar bir çevrede de olsa tepkilere neden olmuştu.*

1976 yılında açılan 37. Devlet Resim ve Heykel Sergisi'nde 'Bir Yerde Bir An' adlı demirden yapılmış bidonlarınız sergilenmişti. Yanları ezilmiş taşan bidonlar, izleyiciye eytişimin bir yasasını çağrıştırıyordu: Niceliğin niteliğe dönüşümü. Bir çalışmanız, ezilen şeyin bir noktada taşacağı olarak da yorumlanabilir. Aynı yılların ürünü olan resimlerinizde başat ögeler, soyutlama ve dışavurum. 40. DRH Sergisinde ödül alan Villendorf Venüsü, yine bu sergide bu yıl ödül alan Büst, sergilenen Horoz klasik yontu anlayışından yola çıkarak gerçekleştirdiğiniz soyutlayıcı çalışmalar. Bunların yanısıra anıt çalışmalarınız var. Alanya Atatürk Barış ve Özgürlük anıtı, Ankara Abdi İpekçi Parkı'nda Üç Sütun, TDK ve Danıştay binalarındaki Atatürk büstleri vd. Öte yandan Ankara Belediyesi için çocuk bahçeleri projeleri. Bu kısa değerlendirmede değişik arayışlar içerisinde olduğunuz görülüyor. Bu çeşitliliği nasıl açıklayabilirsiniz?

■ Bu soruyu ben de kendime sordum. Bu durum yontunun kendine özgü yapısıyla açıklanabilir. Yontunun resimden ayrıldığı önemli bir nokta var: Malzeme. Öte yandan yontuda kişiyi tek bir çizgi üzerinde tutamazsınız. Bu sözleri kendim için söylemiyorum. Pek çok yontucu değişik arayışlar içerisinde. Örneğin sevdiğim bir sanatçı olan Elienne Martin Bu yontucunun çok soyut çalışmalarının yanısıra figüratif yontuları da var. Çok yönlü arayışlar çizgisizlik gibi görünmesine karşın, gerçekte bir çizginin varlığından sözedilebilir. Çizgi vardır. Bu çizgi kişilik, duyarlılık çizgisidir. Çağımızda teknoloji, bilim gelişiyor, düşünceler gelişiyor. Burada bir içiçelik sözkonusu. Bilimler ve sanatlar arasında bağ kuran sibernetik var. Sanatın dışındaki bir alanda,örneğin fendeki bir buluşun sanatçıyı etkilemeyeceği düşünülemez. Sanatçı bu buluştan nasıl yararlanacaktır? Araştırıyor, deniyorsunuz. Değişik arayışların kökeninde bu olgunun da payını aramak gerekir. Ancak bir sanatçı hem kübist, hem empresyonist, hem de pop-art'çı olamaz. Olursa bu samimiyetsizliktir. Daha önce belirtmiştim, resim ile yontu arasında malzeme gibi önemli bir ayrılma noktası var. Örneğin mermer ile plastik çok farklıdır. Malzeme değişik endişe ve yaklaşımlara sürükler insanı, çünkü işlenişleri, dilleri farklıdır. Çiziginiz bir yerde malzemenin dili olabilir. Önünüze bir çamur, bir naylon, bir mermer koyun. Nasıl biçimlendirebilirsiniz? Naylon çalışmanız geometrik bir biçimi aşamaz ve küp, pramit vb. olur. Kısacası malzemenin olanaklarının sınırları içerisinde düşünmek ve çalışmak zorundasınız. Bu arada soyut olarak değerlendirilen sentetik torbalarla yaptığım çalışmalar gerçekte figüratiftir. Biçimin mutlaka birşeyleri tasvir etmesi gerekmez. Bu nedenle konuyu tek bir olaya; soyut-figüratif ayrımına da bağlamamak gerekir. Anımsanırsa 1978 yılında açtığım sergideki değişik geometrik biçimlerde hareket, ritm, ve çağrışımlar vardı. Ritm, yaşamın özündeki ritmdir. Aynı şeyleri bidonlardan yaptığım çalışmalar için de söyleyebilirim. Devlet sergisindeki işim, Paris'teki bir çalışmanın devamı niteliğinde. Orada kullandığım malzeme plastikti. Bu plastik, renkli ve kabaran bir madde. Bu arada pik boruları da kullandım. Fotoğrafında görüldüğü gibi bu çalışmada figür yok, ama yaşamın özünden alınmış bir şeyler var. Bu sözcüklerle nasıl anlatılır, bilemiyorum. İsterseniz bu işe nasıl başladığımı anlatayım. O sıralar Vietnam savaşı vardı. Fransız televizyonu sık sık değişik yönleri ve ayrıntılarıyla savaş sahnelerini gösteriyordu. Bombardımanlar, yakılan-yıkılan kentler, ölüler, yaralılar... Ve bir süre sonra sessizlik. Sanki hiçbir şey olmamış gibi

Oysa ola o kadar çok şey var ki! Bir şeyleriniz kabarıyor, bir çığlık gibi. Sizin de söyleyecekleriniz var. Ben bu çalışmayı yaptım: Bir Yerde Bir An. Gerçi bu günde aynı psikolojiye giriyoruz.

İşte en yakınımızda Lübnan.

> "Sanatçı yapıtında içinde yaşanılan çağa topluma ve kendi kişiliğine karşı sorumludur. Bu sorumluluk bir sanat ahlakı oluşturur. Ancak kendisine böyle bir araç veren sanatçı yapıtını başkalarına sunabilir."

□ *İzleyici nasıl değerlendiriyor bu çalışmayı?*

■ İzleyicinin nasıl değerlendirdiğini bilemem. İzleyici bu çalışmayı çok değişik de değerlendirebilir. Amacım görünen gerçeği vermek değil. Bir türkü, bir müzik, yoldan geçen bir insan bir ağaç, bir nesne insana özlemini çok duyduğu bir duyguyu, espriyi yaşatabilir. Bu, sözcüklerle anlatılamayabilir, ama eminim her insan böyle duyguları yaşamıştır ve bunun da görünenle ilişkisi yoktur. Çalışmalarımda önemli olan form'dur. Yapıtın figüratif ya da soyut olması çok önemli değildir. Figür'ün bağlayıcı etkileri olur, o kadar. Sessizliğe gelince sanıyorum polemiklere girmeyişimi söylemek istiyorsunuz.

□ *Evet ancak yalnızca bu değil. Sessizliğin, bugünlerde çok tartışılan pazar ilişkileri açısından da değerlendirilmesinin doğru olacağı kanısındayım. Şöyle ki; deneysel ve yenilikçi araştırmaların satış gücü yoktur. Çünkü ülkemizde alıcı kesimin beğeni düzeyi belli. Kaldı ki bu çalışmalar resim değil, yontu. Pazar ilişkilerine girmeyen bir sanatçının, yayın alanındaki bilinen nedenlerle kendisinden söz ettirmesi oldukça güç.*

■ Çoğu tartışmaların, sürtüşmelerin sanatımıza birşeyler kazandırdığı söylenemez. Bırakınız geniş kesimleri, ben bu sözleri bu işle uğraşanlar açısından söylüyorum. Yeni değişik düşünceler, alternatifler ortaya atılmıyor, atılırsa zemin bulur. Siz atarsanız susuluyor. Oysa diğer sanat dallarında durum başka. Pazar ilişkileri konusunda sizin söylediklerinizi ben sanatçı tavırlarıyla açıklamak istiyorum. Bence bir sanat yapıtı dinamik bir izleyici kitlesi yaratmak zorundadır. Bu, kişilerin beğeni düzeyinde yapıt üretmek demek değildir. Bu tür sanatçı benim gözümde izleyiciye ihanet eden santçıdır. Yeni bir şeyler vermezseniz, toplum nereye gidecektir? Bir TV izlencesinde bir sözü çok sevmiştim: Amatörlükten nefret ederim. Gerçekte amatörlük iyiniyetliliktir. Amatör o işi zevk için yapar, iddialı değildir. Spordaki amatörlüğü ayrı değerlendirmek gerekir. Sözünü ettiğim amatörlük bazı dalları, özellikle plastik sanatları rezil ediyor. Biri çıkıyor, örneğin bir ev kadını. Boş zamanlarında resim yapıyor. Güzel. Ancak iki gün sonra olayı kötü yönlere çekiyor ve bir beğeni düzeyi oluşuyor. Bence olay bitmiştir. Eğitim görmüşlerin arasında da benzer tavırlar var. Profesyonellikten o için kazancıyla yaşamayı da anlamıyorum. Ben yontu kazancıyla yaşamayabilirim, belki beş kuruş bile kazanamam. Ama bu benim işimdir. Bir çalışmamı sergilediğimde içimde hiçbir uhde olmamalı, onun arkasında durabilmeliyim. Övgüleri ve yergileri ancak o zaman değerlendirebilirim.

Remzi Savaş 1947 de Esme'de doğdu. 1969'da Gazi Eğitim Enstitüsü Resim-İş bölümünü bitirdi. 1970'de M.E.B'nin açtığı sınavı kazanarak, Fransa'ya heykel ihtisasına gitti. 1971-72 öğretim yılı başında Paris Devlet Güzel Sanatlar Yüksek Okulunda öğrenimine başladı. Aynı yıl bu okulun Yüksek Resim Bölümünde Prof. Monsieur Gustave Singier Resim Atelyesine girdi. 1974 yılında teorik dersleri de başarı ile vererek, Yüksek Heykel; 1975'de de Yüksek Resim Bölümü diplomalarını aldı. 1975 yılı Ekim ayında Türkiye'ye döndü. Gazi Eğitim Enstitüsü Resim-İş Bölümü öğretmenliğine atandı. Sanatçı halen GÜ Gazi Eğitim Fakültesi Resim-İş Bölümü Heykel anasanat dalında öğretim görevlisidir. Remzi Savaş yurtiçi ve yurtdışında sergiler açtı ve pek çok sergiye katıldı. 1969'dan bu yana Devlet Resim ve Heykel Sergilerine katılan sanatçı bu sergilerden iki ödül almıştır.

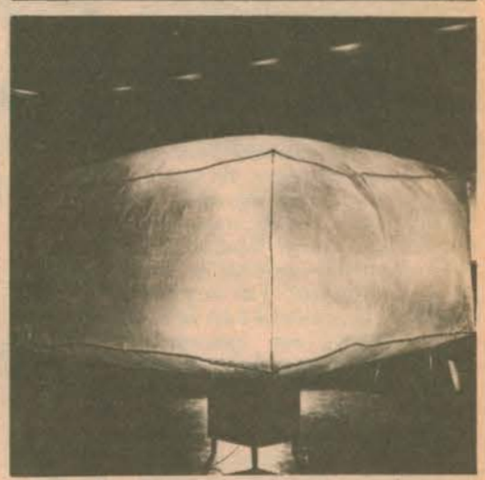

□ *Çok boyutlu iletişim adlı serginin broşüründe; amacınızın sanatın laboratuvar düzeyinde araştırıcı geleneğini kurmak olduğunu belirliyordunuz. Bu nedenle araç-gereç vedüşünce sınırı koymamanın, uygulamada uygun düşen tüm tekniklerden yararlanmanın çok boyutlu anlatımı somutlaştırmada temel ilke olduğunu, günümüz sanatının çok boyutluluktan ve boyutlararası koordinasyondan çıkacağını söylüyordunuz. 1978 yılındaki bu amaçlarınızı ne derece gerçekleştirebildiniz?*

■ O sıralar yurt dışından yeni gelmiştik. Çevrenin sanatçıya etkisi küçümsenemez ve yadsınamaz. Fransa'daki çevre, insan ve malzeme farklı. Çağımızda insanın beyni elinden hızlı gittiği için niyet yeterli olamıyor. Türkiye'de tam profesyonel olamıyorsunuz. Yani 24 saat bu işin içinde değilsiniz. Geçim sorunu vd. Kopuk kopuksunuz. 1978 yılındaki girişimin düşüncesinden vazgeçmiş değilim. Uygulamada sürdüremiyorsam, nedenini tembellikde değil, çevrede aramak gerekir. Öte yandan en azından resim kültürü kadar bile

yontu kültürümüz yok. Oysa yurtdışında çevrenizle etkileşim var. Bir yerden bir kıvılcım yakalayabiliyorsunuz. Bir sorunu bir kişi ile on kişinin çözmesi farklıdır. Gerçi ülkemizde resim de kısır bir noktada. Çoğu galeride pompei', yani sokak resimleri sergileniyor, satılıyor. Bu olumsuzluğa karşın sergileri geziyorsunuz, tartışıyorsunuz. Yontu sergileri yok denecek kadar az, bu nedenle kültürü oluşmuyor. Doğal olarak kıyas ve uğraşan az. Çalışmalarınız bir noktada kalma durumunda.

□ *Mimari çevresel tasarım-yontu ilişkileri üzerine neler düşünüyorsunuz?*

■ Çok önemli bir konu. Açık havadaki yontu anıtsal niteliği ilesalon yontusundan ayrılır.Ayrılma plastik unsurların değişik olmasından kaynaklanır. Bizde yontu kültürünün gelişmemiş olduğunu belirtmiştim. Bunun yanısıra beğeni klasik yontu düzeyindedir. Çağımızda yontunun tarifi değişiyor. Yerine göre resim ile içiçe girebiliyor. Mimari ile çok yakın ilişkiler içerisinde. Doğal olarak şehircilik ile de. Bizde açıkhava yontu örnekleri Atatürk anıtları. Sanatçıdan istenen çalışmalar da salt bu yönde, klasik anlayışta oluyor. Oysa kurtuluş savaşı kahramanının çok anlamlı ve çağdaş anıtları, sözünü ettiğimiz mimari çevresel tasarımla bütünlük içinde yapılabilir

□ *Ankara Belediyesi Park ve Bahçeler Müdürlüğü'ne çocuk bahçesi ve oyun elemanları proje ve maketleri yaptınız. Yine aynı kuruma Sakarya yaya bölgesine konulmak üzere Uçuş ve Çift adlarında iki bronz yontu gerçekleştirdiniz. Bu çalışmalarınız henüz uygulanmadı. Biz yeni gelmişken ilgili kurumdan yontularını yerlerine yerleştirilmesi ve çocuklarla ilgili projelerin uygulanması dileğinde bulunalım. Gerek anıtların, gerek çevre düzenlemesiyle ilgili mimari uygulamaların insanlar tarafından doğrudan izlenmesi ve yararlanılması açısından ayrı ve önemli bir işlevi var. Bu işlevi ve buna bağlı olarak toplum-sanatçı ilişkisi üzerine neler düşünüyorsunuz?*

■ Ressam Fernard Leger, sanatı müzelere kapatmak yerine insanların ayağına götürmek gerekir, der. Özellikle anıtsal yontu alanında bu, tarihin ilk çağlarından günümüze kadar uygulanagelmiştir. Resim alanında da yine çoğu ülke rengi sokaklara taşırmıştır. İnsanların bir meydanı geçerken, iyi bir yontuyu, bir caddede yürürken resim görmesi ve bundan pay alması, bu olanağın insanlara sağlanmasının uygarca bir yaklaşım olduğu tartışılamaz. Sanatı sokağa çıkarmak, sokaktaki insanın davranışını etkileyecektir. Eğitici, psikolojik işlevi vardır. Kısaca şunu düşünmek gerekir; karmaşalar, gürültüler, düzensizlikler içinde bir yoldan mı, yoksa insan için düzenlenmiş yoldan mı geçmek? Meydanların düzenlenişinde sanatçının sorumluluğu; yaptıklarının insanlarla kurduğu sürekli ve yakın ilişki nedeniyle önemlidir. Burada sanatçı sorumluluğunu açmak gerekir. Sanatçının sanata ve emeğe saygısı vardır. Sanat, doğasına aykırı sözdesanatçılara hiçbir meslekte olmayan, en ağır cezayı verir. Sanatçı yapıtında içinde yaşanılan çağa, topluma ve kendi kişiliğine karşı sorumludur. Bu sorumluluk bir sanat ahlakı oluşturur. Ancak kendisine böyle bir amaç veren sanatçı yapıtını başkalarına sunabilir. Bu noktada sanatçı ile toplum arasındaki açıklığı olumsuz görmemek gerekir. Toplum sanatçının ulaştığı noktaya daha sonra gelecektir. Ancak araştırıcı ve atılımcı sanatçıların öncülüğünde bir yol açılabilir. Dinamik bir toplumun böyle yaratılacağına inanıyorum. Öğrenecek hiçbir şeyi kalmamış, yeni tadlar, yeni dünyalar kurma düşüncesi ve tavrı kalmamış bir toplum çok kötü bir toplumdur. Bazen TV'de, bazensağda solda sözde bazı sanatçıların ağzından duyduğumuz samimiyetten uzak sözler; ben halkın anlayacağı sanatı yapıyorum. Bunu söylemek sanatı bilmemek demektir. Sanatçı soytarı değildir, sanatçı dalavereci, sanatçı tüccar değildir. Gerçek ve yoz sanatı ilkin sanatçılar ayırdetmek zorundadır. Ucuz değerlerle henüz hilinçlenmemiş insanlardan alkış almaktansa, gerçek değerlerle onlar tarafından yuhalanmayı tercih ederim. ●

17 Nisan'lar: Kaybolmayanlar...

Varlık Özmenek

17 Nisan 1940 günü çıkartılan bir yasa ile kurulmasına başlanılan, bu tarihten altı yıl sonra yıkımına girişilen ve yaklaşık 10 yıl sonra da tamamen tasfiye edilen Köy Enstitüleri üzerine çok şey söylendi, yazıldı. Eğitim-üretim-demokratikleşme ilişkileri bir bütün olarak gündemde kaldığı sürece de söylenecek, yazılacak Köy Enstitüleri üzerine. Köy Enstitüleri konusunun kalıcılığı, en azından, bu kurumların yaratıcı ve zengin bir deney birikimi oluşturmasından ileri gelmektedir. Köy Enstitüleri deneyine, bu kurumlara sözcüğün tam anlamıyla canıgönülden emek verenlere ve bu okullardan yetişenlere yıllarca amansız karşıtlık sürdürenlerin rahatsızlığı da buradan ileri gelse gerektir: Yarına ışık tutacak deney birikiminden.

Konuya bu açıdan yaklaşmak gereksinimi ile YARIN okuyucularına bir anımı iletmek istiyorum. Bu, 16 yıllık televizyon yayıncılığında ilk kez hazırlanan, yayınlanan ve artıkTRT arşivinde bulunmayan, kayıp bir "Köy Enstitüleri" programı ve filmiyle ilgili

Yıl 1970. TRT Ankara Televizyonu'nun ilk programcıları olarak iki yıldır çalışıyoruz. Aylardan Mart. Televizyon Program dairesi Başkanımız Mahmut T.Öngören'e yaklaşmakta olan Köy Enstitüleri'nin kuruluş yıldönümünde 17 Nisan' da yayınlanmak üzere bir program önerisinde bulunmuştum. "Derhal hazırlıklara ve çekim çalışmalarına girişmemi" istedi; "bu programı muhakkak gerçekleştirelim ve yıldönümüne yetiştirelim" dedi. Zaman çok dar olmasına karşın, Öngören'in bu duyarlılığı beni çok duygulandırdı Ne yapıpedip Köy Enstitülerinin yıldönümüne programı yetiştirmemiz gerekiyordu. Zamanın kısalığına karşın tek avantajım, benim de biraz Köy Enstitülü olmamdı... 35 yıllık öğretmenlikten sonra, yıllar önce emekli olan babam, on yıldan fazla bu kurumlarda yönetici olarak çalışmıştı. Ben, babam Çifteler Köy Enstitüsü'nde görev yaparken Mahmudiye'de doğmuştum. Dünyaya, hayata dair ilk izlenimlerimi Köy Enstitüleri'nde edinmiştim... Çocukluğum, çocukluğumu saran çevre, kitaplar, tarlalar, işlikler, dehşetli bir okuma-üretme coşkusu, şarkılar, türküler, oyunlar... Çifteler, Aksu, Pulur, İvriz, Arifiye Köy Enstitüleri... Kimi çocuk kulaklarımda duyduklarım, kimi de gözlemlerim...

Program çalışmalarına elbette Köy Enstitüleri'nin kurucusu Baba Tonguç'tan başladım. O'nun kitaplarından, düşüncelerinden, deneylerinden yola çıktım. Kısa zamanda önemli ölçüde yazılı-basılı belge topladım. Yakın olması dolayısıyle Hasanoğlan'a gittim, film çekimlerine buradan başladım. (Doğrusu eski bir uygarlık kalıntısı gibiydi. Bir zamanlar el ile beyin ve yüreğin, okumada, üretmede ve bereketli bir keyfin sarmaşığında şarkılar, türküler söylenen, oyunlar oynanan buralarda merkez hoparlöründen Ajda Pekkan'ın "şarkı" namı altındaki feryatları duyuluyordu. Hâlâ bu ve benzer kontrast görüntüler beni sarsar.)

Buradaki çekimlerden sonra İvriz ve Çifteler Köy Enstitüleri mezunlarının yoğun olduğu Konya bölgesine geçecek, daha sonra babam Hamit Özmenek'le 27 yıl önce, yani benim yaşım kadar zaman önce çahştığı Çifteler'de film-röportaj yapacaktım. Bursa'da oturan babama bir mektup yazarak durumu anlattım. Ankara Hasanoğlan ve Konya'daki çekimlerden sonra 3 Nisan günü Eskişehir'de buluşmamızı önerdim. Olumlu ya da olumsuz yanıtını en geç 2 Nisan'a kadar Konya' da belirttiğim adrese bildirmesini istedim.

Çekimleri yapıp Konya'ya geldiğimde babamdan telgrafla yanıt gelmişti: 3 Nisan günü Eşkisehir'de Ünver Otel'de buluşacaktık; oradan da Çifteler'e geçecektik...

Ben Konya'da çekimleri bitirdiğim sırada 2 Nisan günü Bursa'dan bir telgraf daha geldi: Hamit Özmenek bir beyin kanaması geçirmişti; acele yetişmem isteniyordu...

Eskişehir'de buluşacağımız gün, Bursa Devlet Hastanesinde O'nu komada buldum... Hiç konuşamadık. 6 Nisan günü de öldü...

Doktor arkadaşı Galip Bey "hiç bir şeyi yoktu; çok da iyi bakıyordu kendisine. Ama iç dünyasında, ya bir acı, ya da sevinç kasırgası esmiş olmalı. Böyle şeylere bu yaşta dayanamazlar, hele böyle duygulu insanlar" dedi...

O'nu toprağa verdikten sonra Ankara'ya döndüm. Daire Başkanımız Mahmut T.Öngören "istersen programı erteleyelim" dedi. "Hayır, şimdi daha bir gerekli oldu" dediğimde de, duygulanarak "peki" dedi.

Program televizyonda yayınlandı...

40 dakika süreli program, malum çevrelerin tepkilerine yol açarken, en değerli olan izlenime şöyle tanık oldum.

"Köy Enstitülüre" proramının yayınlanmasından bir ay kadar sonra "27 Mayıs" programının hazırlık ve çekim çalışmaları için, televizyona o tarihlerde dışarıdan program yapan Altan Öymen ile birlikteyiz. Ankara Cezaevi yanında ve eski TBMM bahçesinde kendileriyle röportajlar yapacağımız gazetecilerden Kurtul Altuğ ve Ülkü Arman ile birlikte taksi tuttuk gidiyoruz. Söz "Köy Enstitüleri" programından açıldı, konuşuyoruz. Bu sırada taksinin şöförü" abiler, o pragramı içinizden kim yaptı?" diye bir soru yöneltti. Ben içimden "eyvah! beğenmemiş olacak" derken şoför devam etti:

— Benim 80 yaşında okuma-yazma bilmez, cahil anamı ağlatmaya ne hakkınız var?

Biz derin bir sessizlik içinde söylediklerine kulak verirken, o şöyle noktaladı:

— Bu kadın okul-mektep görmemiş. Televizyonda seyretti o okulları. Ağladı ve dedi ki sonunda: Bu okulları her kim kapattıysa, ocağı sönsün!...

Köy Enstitüleri'nin kuruluşunun üzerinden 44 yıl, televizyonda yayınlanan bu programın üzerinden 14 yıl geçti. Herşeye karşın, kaybolmayanların kaybolanlardan daha fazla olduğuna inanıyorum. Çünkü kaybolmayacak olan toplumların yarınlarıdır... ●

Sefa Emet

Paris'e Beyoğlu'na, Kimi Ünlülerimize, Truffaut'ya, Gavras'a, Güzel Olana Dair...

İşte Paris! Adı ünlüye çıkmış kimi sanatçılarımızın yeryüzü cenneti saydıkları, anarken söze "bismillâh" çekercesine başladıkları kent.. İşte Eiffel, işte Seine Nehri, şurda Notre-Dame yanıbaşında Saint-Michel Meydanı.. Barlar, sinemalar, giysi mağazaları... İşte, şuracıkta, gözlerimizin önünde tümü... Şimdi Champ-Elysee'den geçiyoruz, akşam vakti, ışıklar içinde... Derken metro istasyonları; soğuk, ürkütücü, kederli, dost olmayan... Polisler polisler polisler... Jaques Chirac iş başındadır! Ve işte ara sokaklar, arka sokaklar; loş ışıklı, sidik, kusmuk kokulu...

Günümüz dünyasına egemen olmuş, damgasını vurmuş sistem, nicedir ve şimdilik, çağdaş tekelci kapitalist sistemdir. Herkes bunu, bilmenin ötesinde, artık kabul ediyor. Genel toplumsal yapısı, kurumsal sistematiği ve işleyiş çarkıyla tekelci kapitalist sisteme sahip devletlerin çeşitli alanlarda görünür-görünmez boyunduruğu altındaki ülkelerse, hangi adla anılırlarsa anılsınlar, geri ülkelerdir. Bunu da...

Kapitalist-emperyalist devletler açısından geri ülkeleri kültürel boyunduruk altına alma, diğer alanlardaki boyunduruk kancalarının güçlü, daha güçlü olması açısından vazgeçilmez bir öneme sahiptir. Yaşamsaldır. Reklâm ise kültürel boyunduruğun güçlü, daha güçlü olması açısından aynı önemi taşır. Olgu, üç aşağı beş yukarı böyle...

Bir dolu öge şöyle dursun, biz bağlanacağımız konu açısından reklâm alanının "özendirme" ögesine şöylece bir değinelim:

Kapitalist-emperyalist devletlerin çeşitli anlaşma ve ilişkiler temelinde geri ülkelere, geri ülkeler pazarlarına soktuğu kültürel-sanatsal ürünler, genelde, başka şeylerin yanısıra alabildiğine güçlü bir biçimde "özendirici öge" silahıyla donanmışlardır. Amaç, geri ülke halklarının, özellikle de toplumsal-siyasal dinamizmi ağırlıkla temsil eden gençlik kesiminin kapitalist-emperyalist ülkelerdeki toplumsal-siyasal sisteme özendirilmesidir. Yani eylem, sömürü boyundurluğuna karşı çıkacak güçlerin ideolojik edilgenleştirilmesine yöneliktir. Günümüzde bu büyük oranda başarılmaktadır da... Kendimizden ve alabildiğine basit, alabildiğine saf bir-iki örnek verelim: Yurdumuz gençliğinin önemi yadsınamayacak bir kesimi, batı dünyasında toplumsal yaşam koşullarının daha rahat, daha zevkli ve hele de seks açısından bütünüyle sorunsuz olduğu yanılsaması içindedir. İşçi, küçük esnaf ve aşağı bürokrat dünyasının önemi yadsınamayacak bir kesimi ise, batı dünyasında işçilik yapma yoluyla beş-on yıl içinde, Türkiye koşullarında "zengin" sayılabilecek bir yaşama kavuşulabileceği imajına sahiptir, vs.

Alabildiğine yanıltıcı biçimsel görüntülerin ayrımındaysak, gerçek hiç de böyle değil! Ötesi, alabildiğine katı, bunaltıcı, yorgun düşürücü.. Ve hain!

Bu gerçeğin ayrımına ilkin ilerici olarak nitelenen (ve kendileri de buna katılan) sanatçılar varmalı değil midir? Ötesi, ayrımına varılması zorunlu gerçekleri çeşitli ürünler ve çeşitli işleyiş biçimleriyle yansıtmak yükümlülüğü de yüklenmemiş midir onların omuzlarına?

Sorunun yanıtı "evet", ama bu yükümlülüğün yerine getirilip getirilmediği ya da getiriliyor olup olmadığı doğrultusunda sorulacak bir ikinci soruya yanıt, genel olarak "hayır"dır! Yazıktır ki böyle...

Daha yakın zamanlarda genç kuşak sanatçılarımızdan biri, LeMonde gibi dünyaca ağırlığı olan bir gazetenin kendisiyle söyleşi yapıyor oluşunun ne denli önemli olduğunun ayrımında değilmişçesine, buralarda genç insanların bilmem kaç dakika boyunca metrolarda ve ordaburda özgürce öpüşebildiğini, ama bizim yurdumuzda sevgililerin sık sık biraraya bile gelemediğini, gelseler de öpüşecek yerler bulamadıklarını filan, nükleer silahlar ya da işsizliğin, açlığın boyutları üzerine konuşurcasına ciddi ciddi beyan eylemiştir! Aslında bu söyleşi, üzerinde yorum yapmayı gerektirmeyecek denli açık; elbet anlayana!

Aşkın, duygusal birlikteliklerin karşısında boynumuz kıldan ince! Sanatsal duyarlığın da! Lâkin, örneğin, salt yabancı mahsun kesimler açısından değil yerli mahsun kesimler açısından da, Seine Nehri hiç de günboyu romantik değil ve nehir üstünde bulutlar hiç de günboyu sevgiliye dair, o fizik sevgiliye dair yumuşak, ince gitara çığıltıları çağrıştırmıyor! Saint-Michel Meydanı'ndaki bir kahvede oturmanın tarihe kazılır hiçbir yanı yok ama, orada hergün ya da günaşırı oturmanın her babayiğidin harcı olmadığını belirtmek dürüstlük gereğidir. Paris'i "ışıklar kenti" olarak anabilmek içinse insanın zırdeli olması gerek! Champs-Elysees'yi Paris'le özdeşleştirmenin yararı ne ola? Hem büyük ana caddelerden yanlara, arabalara yolunuz düştüğünde sizi örten o karanlık, o loş atmosfer ve sidiğin, kusmuğun o leş kokusu, Paris'i sarıp sarmalamış bu koku neyi simgeliyor acep?

Genelde tüm Avrupa kentlerinde olduğu gibi Paris'te de insanlar, başka insanları pek sevmezler. Onların asıl aşkı hayvanlarıdır. Özellikle de köpekleri... Hergün binlerce köpek Paris sokaklarına büyük-küçük çiş yapar; izi kalır, kokusu siner. Ve yüzlerce zavallı terkedilmiş ayyaş, aynı eylem biçimini fazladan kusmuk ekleyerek hergün tekrarlar. Bu sokaklar, köpek sahipleri, köpekler ve zavallı ayyaşlar ne anlatırlar bize.

Ya açlık? Ya bu salgın hastalık? Gerek yok uzun toplumsal çözümlemelere; dilencilere bakın! Genç, yaşlı, kadın, erkek yüzlerce, binlerce dilenci, hemen tümünün yanında da çömelmiş mazlum mazlum uyuklayan bir köpek ve önlerinde üzeri yazılı bir karton kağıt: "Köpeğim ve ben açız. 1 yada 2 Frank lütfen!"

Ve daha nice şey ...

Denebilir ki: "İyi, güzel de, hiç değilse kültür-sanat etkinlikleri açısından Paris'in, dünyanın birkaç büyük merkezinden biri olduğu, sanatsal yaratı için tükenmez bir kaynak sayılabileceği inkardan gelinebilinir mi?"

İnkardan gelen de kim! Ama söyleyin aşk adına, güzel olan adına, içtenlik adına: Paris böyle de bizim İstanbul'umuz ne? Hatta tek başına Beyoğlu'muz? Her sokağı, her görüntüsü, her insanı destan, roman, film, öykü, şiir, resim, heykel, kısası sanat adına ne varsa tümü değil midir?

Ama galiba bizim sanatçılarımız, tümü değil elbet geneli, asıl bunlar üzerine yazılıp çizilecek üstün ürünler, yarın, salt sanatsal açıdan değil tarihsel açıdan da kalıcı olacak ve günümüzü yetkin bir biçimde gözler önüne serecektir.

> "...Geri ülkelerin kanı ve teri pahasına ayakta duran günümüz kapitalist dünyasında, egemenler, toplumsal hayatı biçimsel özgürlüklerle-alınmış önlemlere dayanarak-korkusuzca donatabilmekte ve "Her türden diktaya hayır!" edebiyatının temsilciliğini yapabilmekteler"

• • •

Ne ki şu da bir başka gerçek: Geri ülkelerin kanı ve teri pahasına ayakta duran günümüz kapitalist dünyasında, egemenler, toplumsal hayatı biçimsel özgürlüklerle -alınmış önlemlere dayanarak- korkusuzca donatabilmekte ve "Her türden diktaya hayır!" edebiyatının temsilciliğini yapabilmekteler. Avrupa toplumlarında kazanılmış biçimsel özgürlükler ve hele de kültürel-sanatsal alanlardaki engelsizlik, bugün esas yan olarak egemenlerce savunulmakta ve övünç kaynağı olarak kullanılmaktadır.

Ama bunlar bile kana ve tere dair acıların tanıklarınca önemi yadsınamayacak olanaklardır.

Fakat biz yine de kavrukluğu yakamızdaki hasretin sızısıyla söz edeceğiz Truffaut'nun "Vivement Dimanche"iyla Gavras'ın "Hanna K."sından.. Biliyoruz ki bu filmleri bile yurdumuzun güzel ve çileli insanları uzun yıllar göremeyecekler. Bunun nedenlerini bilmeyenler, belki de artık salt beşikteki bebeler.. Neyse... Varsın bizim o güzel ve çileli insanlarımız bu filmleri, son Cannes birincisi "La Ballade De Narayama"yı, "Le General De L'Armee Morte" u, "Rue Cases-Negres"i ve daha nicelerini göremesinler şimdilik... Bizim özendiriciliğimiz de bu olsun.. Hasreti olmayan arzu yüklü bir ömür kışkırtıcılığı... İnce ve cıvıl cıvıl...

• • •

Pekçokları gibi bizim de günümüz Fransa'sının en büyük yönetmeni olarak gördüğümüz Truffaut'nun, dilimize "Dipdiri Pazar" ya da "Capcanlı Pazar" diye de çevrilebilirlik taşıyan ama bizim "Canlı Pazar" ya da "Hareketli Pazar" olarak çevrilmesini tercih ettiğimiz son filmi "Vivement Dimanche" ile, usta yönetmen Gavras'ın, baş kadın oyuncu tarafından kompoze edilen karakterin yarı-belirsiz kimliğini simgeleyen "Hanna K." adlı son filminin birlikte ortaya koyduğu bir gerçek var: Truffaut ile Gavras, yönetmen olarak bugüne değin gerçekleştirdikleri yapıtlarla, kendileri hakkında kafalarda "toplumsal-siyasal sorunlara derin ve içtenlikli duyarlık temelinde iyi sinema temsilcileri" imajını uyandırmışlardı.

Ama tam da bu imaja denk düşesi filmler üretmeleri gereken bir dönemde, hem de bunu hakkıyla yapabilecek güçtelerken, bu son filmleriyle insanların yüreklerine kırık duygular yerleştirmişlerdir.

Denebilir ki: Truffaut bir yandan tüm dünyaya sinema dersi verme başarısına erişirken, öte yandan, ne yazık ki toplumsal-siyasal sorunlarla ilgili derslerden bütünleme sınavlarına kalmıştır! "Hanna K." ile "lo lo lo" okuyan Gavras ise bütünüyle sınıfta çakarak daha derin bir üzünç kaynağı olmuştur!

Evet, Truffaut çok büyük bir yönetmen. Estetik açıdan "Vivement Dimanche" da rahatsız edici bir şey bulmak olanaksız, herşey öylesine güzel. Siyah-beyaz olarak seçilmiş renkten kamera devinimlerine, mekan kullanımına, ışıklamaya, tip ve kişileştirmelerden oyuncuların nefis kompozisyonlarına,plan seçiminden, geçişlerdeki yumuşaklık ve içsel anlam tamamlayıcılığından kurguya dek herşey yağ gibi kayıp gidiyor. Ölümsüz bir keman konçertosu dinliyor gibisiniz.

Ya konu? Oluşturulmuş içerik?

Filmdeki birkaç ince espri hiçbir şeyi değiştirmiyor ve bunca düşsel yetkinlikteki ustalık, bunca güzel yaratım, sonuç olarak bir polisiye film öyküsü için heba ediliyor.

"Vivement Dimanche", sinema sanatı var olduğu sürece tüm dünya sinema okullarında ders olarak işlenebilecek güçte. Ama gönül isterdi ki "Vivement Dimanche"ın estetik gücü, dünya daha güzel, daha anlamlı dönmeye başladıkça toplumsal-siyasal açılardan da özgürce ders olarak işlenebilecek bir konu ve yetkin bir içerikle bütünleştirilmiş olsun...

Dileriz "Vivement Dimanche" böylesi biryönelime geçişin son büyük provasıdır.

Ancak Gavras açısından durum daha zorlu. Sinema dünyasının bu büyük adı "Z."lerden "Missing - Yitik"lerden gelip de "Hanna K."ya ulaşmamalıydı. Buna hiç hakkı olmayan bir ad ve imajın taşıyıcısı çünkü...

"Hanna K.", İsrail'in işgal ederek oluşturduğu sınırlardan içeri girme hakkı olmamakla birlikte birkaç kez bu yasağı çigneyen bir Filistin'li delikanlı ile İsrail'de doğmamış olmakla birlikte eğitimini orda yapmış ve mesleği doğrultusundaki çalışmalarını orda sürdüren genç bir yahudi kadın avukat arasındaki duygusal yakınlaşma temelinde toplumsal-siyasal sorunlara yaklaşım amacı güden bir film...

Ama nasıl?

Filistin'li delikanlının illegal olarak sık sık İsrail'e giriş nedeni, işgal edilmiş topraklar üzerinde bulunan doğup büyüdüğü ve uzun yıllar ailesiyle birlikte yaşadığı evi bulmak, görmek.. Maddi açıdan zengin de sayılabilecek bu delikanlının ilk yakalanışında, Avukat Hanna K., onun bir terörist olmadığını savunur ve hapse girmesini önler. İkinci yakalanışında da ona avukatlık etmeyi kabullenir. Ancak etkin siyonist çevrelerin adamları, onu, terörist olduğu "kesinlikle anlaşılan" bir adamı savunmaması için zorlar ve ikna ederler. Bu arada kişisel bunalımlarıyla da daralmış olan Hanna K., delikanlıyı kaderiyle başbaşa bırakır. Ancak delikanlı Hanna K.'dan başka avukat istemez ve açlık grevine başlar. Bunun üzerine Hanna K. tekrar yardıma koşar ve açlık grevinden ötürü bitkin düşmüş delikanlıya kefil olup onu garajında hazırladığı yerde konuk eder. Süreç içinde iki genç duygusal olarak birbirlerine yakınlaşır. Hanna K. bir gün delikanlıyı izler, önce onun uzak bir yerde üç-beş kişiyle çok kısa bir süre görüştüğüne, sonra bombalarla harap edilmiş bir köyde yarı-yıkık evini bulduğuna tanık olur. Ne Hanna K.'dır yaşananların sorumlusu, ne de Filistin'li delikanlı; öpüşürler. Ancak katı gerçek duvarıdır bu aşkın. Sonunda çekip gider delikanlı; bundan böyle nerde yaşar, nasıl yaşar, bilinmez. Ve az sonra Hanna K.'nın kapısı İsrail güvenlik güçleriyle çevrilir. Kim için gelmişlerdir acaba? Filistin'li delikanlı için mi, Hanna K.' için mi?

Son kareyle simgesel anlamda İsrail devletinin militarist nitelikli bir polis devleti olduğunun işaretlenmeye çalışılması dışında, İsrail'in nerdeyse burjuva hukuk kurallarıyla yönetilen bir devletmiş gibi sunuluşu ve dünyanın üzerine titrediği Filistin sorununun o Filistin'li delikanlının simgelediği kişilik sınırları içinde işaretlenmesi, gerçek Gavras ölçülerinin salt çok altında bir çizgi değil, aynı zamanda oynak da bir çizgidir!

Eylül başlarında, Express dergisinin kendisiyle yaptığı söyleşide şöyle diyordu Gavras: "Filmde neden bir Selim kişiliği? Atalarınca kurulmuş ama şimdi işgal edilmiş bölgede bulunan evini bulmak için, birçok kez yasadışı yollardan İsrail'e giren Filistin'li.. Onun davranışları, ilk izleyicilere göre oldukça açık, fakat çok farklı anlamlarda: Kimileri Selim'in kesinlikle bir terörist olduğuna ve bundan kuşku duyulamayacağına, diğerleri ise hiçbir durumda onun bir terörist sayılamayacağına inanıyorlar. Sonuncular içinse Selim kesin olarak bir terörist ve iyi ki de terörist, çünkü bunda haklı."

Batı dünyasında, yurtseverlerin bile kimi zaman "terörist" sözcüğü ile anılmaları zevzekliği bir yana, Gavras, ne önyargılı yanaşış ne de düşsel yeniden kuruş ama hayatın ta içinden seçme ve bunu dramatik anlatımla sergileme (sanki bu yeniden kuruş değil!) gibi ne olduğu belirsiz bir sanatsal görüş yanılsamasından olsa gerek, Filistin sorunu gibi tüm dünya ülkelerini tedirgin kılıp tetikte bekleten nazik bir olaya küçük tartışmalar, küçük arayışlar cephesinden yanaşıyor. Bir hasretin karikatürize edilmişiyle karşı karşıya bırakıyor bizi...

Duyarlı yürek taşıyan hangi insan karşısına geçebilir temiz bir aşkın, hangi içtenlikli yürek gönüllü olarak üstlenmez aşkın savunusunu? Ancak sen, dipsiz acıların yaşanıp deri üstüne kandan direniş destanlarının kazıldığı, katliamlar ve hainlikler zincirine sürekli yeni halkaların eklendiği, ayrıca ideolojik ve siyasal açılardan sürekli çok bilinmeyenli denklemlerin boy verdiği bir sorunun bereketli toprağında özgürce ve birdolu olanaklar film çekme hakkına sahip ol; fakat tümünün üzerine bir çizgi çekip küçük arayışların, küçük belirsizliklerin işaretlenmesiyle yetin, bereketsiz bir anlatım yolu tut -bu bağışlanamaz!

Filmin adı bile insanda yönetmenin ve prodüksiyonun insancıl kaygılardan önce ve onun üstünde tecimsel kaygılara ağırlık verdikleri sanısını uyandırıyor. Şöyle söylemiş Gavras o andığımız söyleşide: "Filmin adı Hanna K.'nın yaşadığı kimlik sorununu simgeliyor." Bu tümceyi okuyunca sanıyorsunuz ki felsefi şeyler söyleyecek Gavras, seviniyorsunuz. O devam ediyor: "Raufman olarak doğmuş... Bonnet'in karısı... Ama o, aynı zamanda, doğacak çocuğunun babasının adı olan Herzog diye de çağrılabilinirdi."

Gavras imzasını taşıyan bir filmin adının nasıl seçildiğinin açıklaması bu!.. Hem de Gavras'ın kendi tarafından.

İki insanın aşkı arasına örülmüş duvardan Filistin'de ve dünyada yaşanan ve yaşanıyor olan çirkinliğe dair herşey, çağdaş ama iğrenç bir "kimlik"ten kaynaklanıyor. Bunu çok iyi bilir Gavraş, ama "Hanna K."da neden unutmuş, anlamak istemiyoruz pek!..

Ama kesin dille belirtelim: Ateşe, kana ve aşka dair bir konu ancak bu denli harcanabilirdi; hem de alabildiğine sıradan bir anlatımla...Hiçbir özelliği, vuruculuğu olmayan bir kurgu, ilk plan dışında tüm planların fotoğrafçı gözüyle oluşturulmuşluğu, sahne geçişlerine egemen olmuş yinelemelerle kolaycılığın amatörce havası, iz bırakmayan ve Selim kişiliğinde Hollywood havasına bürünerek aksayan bir oyunculuk, vs.

Paris bağışlayıcı değil!

Her film türünün bir seyirci kitlesi var ve her tür kendi seyircisini doyurmak zorunda; çünkü düşüren de yücelten de seyirci... Eğer yanlış yapmışsan ya da yetersiz kalmışsan, ne büyük ad oluşun ve ne de nice ödüller kazanmışlığın seni kurtarmaya yetmiyor. Nasıl ki zıttırık Amerikan filmleri, Çin-Japon karate filmleri seyircisini buluyor ve haftalarca gösterimde kalıyorsa; nasıl ki seks açısından -evet, batıda da!- bastırılmış duygularla dolu ya da gıdıklanmış meraklarının tutsağı onbinlerce zavallı en adi porno filmlerin yaşam kaynağı oluyor ve "Emmanuel"e dokuz yıldır aynı sinemanın aynı salonunda gösterim olanağı sağlanıyorsa; toplumsal-siyasal temeli olan ya da olduğu savlanan filmler de bu türün yüzbinleri aşan seyirci kitlesince gerektiği biçimde değerlendiriliyor. İşte bu kitle Gavras'ı bağışlamadı. Hoşgörü yok! "Hanna K.", güçlü prodüksiyona veyönetmeninin kocaman adına hatta geçen yıl Cannes'da büyük ödülün iki ortağından biri olmuş olma gerçeğine rağmen, daha birinci ay bile dolmadan sessiz sedasız bir kıyıya itildi.

Gavras tekrar yüreğimize bastığımız o yönetmen olabilir mi acaba?

Güzel adına, hep daha güzel adına...

Hep Bir Ağızdan

Hesaplamamışlardı mutlaka
apayrı sokaklardan toplanan insanların
oturup demir kapının ardında
aynı türküyü bir ağızdan söyleyeceklerini.

Demir Parmaklıklı Kapının Önünde

sardı kadın kollarıyla adamı
demir parmaklıklı kapının önünde
güneşte yalımlanan öfkeli bir çamın
yıkılışa direnmesinde fısıltıydı
-sevinçlerin bedeliyse acılar
öderiz- diyen.

Kemal Durmaz

Taşbaskısı Notlar

1 her gece öldüğümü biliyorum
kalkıp çocukların üzerlerini örtemiyorum

2 tutukludur ağaç toprağın derinliklerinde
ağaç gökyüzüne özgürdür

yapraklarında demleniyor şimdi efkâr

3 gidip boşalıyorum nehirlere
insan seslerini izleyerek

4 kızınca, tecride yolluyorum bahçedeki saksağanı

5 volta
volta
volta
yalnızlığın en koyusunda
dişe diş, göze göz yalnızlıkla
volta
tepikle bağrını yalnızlığın
volta
on dakikaya kaç hançer sığarsa
volta
volta

6 Merzifonlu!
hüznün öyle titredikçe boğazında
kahroluyor tüm koğuş
aklını başına devşir

7 yalnızlığı seriyorum ranzaya
firardayım
bir kitap açınca

8 kim astı bulutları
ıslak çamaşır gibi
pencereme
kim verdi on beş yıl hükmü
gökyüzüne

9 "Yok!" deyin tadatta
"dışarıda!"
sigaramı Recebe verin, tellendirsin
bir dünya görsün düşünde
dünyalar dökülürken denize

10 bir kadın
ağır ağır yaklaşıyor
bir kadın
uzaklaşıyor ağır ağır

11 bir şey eksik, bir şey eksik
güneş mi, ne?
bir şey eksik, bir şey eksik
dostlar mı, insanlar mı ne?
üretmek mi, başarmak mı, aşmak mı, ne?

1. Mert Başat

İBRAHİM ÇİFTÇİ REKTÖRLE BAŞBAŞA

YÖK Başkanı Doğramacı'nın Gazi Üniversitesi'ne rektör atadığı Şakir Akça, İbrahim Çiftçi ile görüştü. Rektör, akademik kariyerinden çok, kapatılmış "aşırı sağ" bir parti genel başkanının özel dişçisi olarak tanınıyor. Ankara'daki üç üniversitenin ikisinin rektörü, bu partiye bağlılıklarını kanıtlamak için, adeta yarış ediyorlar. Rektör Şakir Akça, 7 TİP üyesinin ve Doğan Öz'ün katil zanlığı olarak yargılanan İbrahim Çiftçi ile görüşerek, bu yarışta önde olduğunu gösterdi. Sanat, edebiyat, kültür dergilerinin bile girmeyi başaramadığı Gazi Üniversitesi'ne, 6 Mart Salı günü öğle saatlerinde İbrahim Çiftçi girdi. Hem de özel konuk olarak...

Bilindiği gibi, Şakir Akça atandığı ilk günden başlayarak, üniversiteyi sözkonusu partinin militanları ile doldurdu. Rektörün tutumundan cesaret alan bu kişiler, yeniden adam dövme, tehdit ve sindirme eylemlerine hız verdiler. Cezaevinden yeni çıkan Çiftçi, işte bu üniversitede bir devlet büyüğü gibi karşılandı. Gazi Üniversitesi Personel Müdürü Mehmet Akif Erbaş ve gene GÜ Personel Müdürü iken öğretim görevlisi olarak Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi dersi vermekle görevlendirilen Selami Karacan, İbrahim Çiftçi'yi öğretim üyeleri yemek salonuna getirdiler. Çiftçiyi karşılayan üniversiteüst düzeyi yöneticisinin, her öğrenciyi kapıda karşılamadığı, akademik personel yemekhanesinde konuk kabul etmediği biliniyor. Çiftçi'ye gösterilen bu izzet-i ikrâmın nedeni ne ola ki? İbrahim Çiftçi'ye yapılan karşılama töreni rektörün kabulü ile sürdü ve başbaşa bir görüşmeyle sona erdi. Bu görüşme de özel kalem müdürünün odasında gerçekleşti. Bu başbaşa görüşmede, karşılıklı saygıların mı sunulduğu, yoksa başka şeylerin mi konuşulduğu merak konusu oldu...

(Sonu hicranla biten senaryoları anımsatan bu anlattıklarımız bir masal ya da bir fantezi değildir. Aynı yerlerde, aynı adlarla, 6 Mart 1984 Salı günü öğle saatlerinde gerçekleşmiştir.)

ÖZAL: 'GELİR GETİRMEYENLERİ BİZE KAKIŞLIYORLAR"

İnsanlar aylık gelirleri ile günlük gereksinimlerini zor karşılarken, bir köprü alışverişidir sürüp gidiyor. Geçtiğimiz ay seçim gezileri sırasında Diyarbakır'a da uğrayan Özal, ilginç bir öneri ile karşılaştı. Diyarbakır Valisi İhsan Dede, 1982 yılında inşaatına başlanan, ancak parasızlık nedeniyle bitmeyen "Kültür Sarayı"nı Özal'a satmak istedi. Özal'ın yanıtı daha da ilginç: "Biz gelir getirecekleri halka satacağız. Bakın bize gelir getirmeyenleri kakışlıyor."

Hasan Hüseyin'in cenaze töreninden.

DEKANLIĞIN İSTEĞİ ÜZERİNE

28 Şubat'da Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesi öğrencileri, ilginç bir uygulamayla daha karşı karşıya kaldılar. Saat 12.30-13.30 arasında dersi olup da sınıflarda bulunmayan öğrencilerin listesi, "Dekanlığın isteği üzerine" alınarak, "birilerine" verildi.

Öğrenciler, listeleri'n kendilerine verildiği bu "birilerini" doğal olarak merak ettiler. Listeleri'n veriliş nedenini de tabii. 28 Şubat günü saat 13.00'de ozan Hasan Hüseyin'in Ankara'da cenaze töreni vardı. Pekçok genç gibi, bazı DTCF öğrencileri de cenaze törenine katılmışlardı. "Sakıncalı" bulunan bu olmalıydı. Bu arada, törenden sonra okullarına dönen bazı öğrenciler, boynunda teleobjektifli fotoğraf makineleri taşıyan bu "birileri"nin az önce cenaze töreninde fotoğraf çekmekte olduklarını öne sürüyorlardı.

AÜ HUKUK FAKÜLTESİ HALK BİLİM TOPLULUĞU "SEMAHLARI"I SERGİLİYOR

AÜ Hukuk Fakültesi Halk Bilim Topluluğu fakülte içi halk oyunları çalışmalarını düzenlemek için bu yıl kurulmuş. Geçen yıl "Düğün" adlı gösteriyi sergileyen gurup bu yıl ilk olarak "Semahları"ı sergiledi. Topluluk çalışmalarını şöyle anlatıyor:

"Semahlar gösterisi 'İyiliğe, Güzelliğe, Dostluğa Çağrı' dizimizin ilk gösterisi. Daha sonra Antep, Van, Elazığ, Artvin, Diyarbakır, Kars, Silifke ekiplerin çalışmaları da sergilenecek.

"Halk Bilimleri Topluluğu olarak geleneksel kültürümüzü araştırmaya çalışıyoruz. Amacımız kültürü yalnızca halk oyunları olarak yansıtmak değil, kültürümüzün felsefesini de araştırmak ve yaşamasını istediğimiz, önemli bulduğumuz unsurları vurgulamak.

"Semahlar için bir ay süren bir ön çalışma yaptık. Semahların bir felsefeyi yansıttığı için kültürümüzün içinde önemli bir yeri olduğuna inanıyoruz.İnsanı, doğayı, canlıyı yüceltme var. Bütün bunları oyun ve tiirkülerle birlikte vermeye çalıştık. Ön çalışmamızdan sonra bir metin hazırladık ve sahneye aktardık. Gösteriyi de kısa bir sürede hazırladık. Maddi sorunlarımız oldu. Giysilerimizi kişisel ilişkiler sonucu sağlamak zorunda kaldık. Aksesuarları evden getirdik."

Semahlar kısa sürede hazırlanmış olmanın ufak aksaklıklarını taşımakla birlikte başarılı bir gösteri. Ancak çalışmanın asıl önemli yanı, üniversite öğrencilerinin böyle bir çalışmayı yapma olanağı bulabilmiş olmaları.

• beyhan sunal

DEVLET TİYATROLARININ YENİ OYUNLARI

Devlet Tiyatrolarının Ankara, İzmir, Bursa ve Adana'daki sahnelerinde sergilenen yeni oyunlar açıklandı.

Bursa Devlet Tiyatrosunda: Haluk Işık'ın yazdığı, Sevinç Aktensel Çetinok'un yönettiği 'Mavi Pullu Balık' adlı müzikli danslı çocuk oyunu,

İzmir Devlet Tiyatrosunda: Haldun Taner'in yazdığı, Bozkurt Kuruç'un yönettiği 'Huzur Çıkmazı' adlı oyun.

Ankara Küçük Tiyatroda: Nezihe Araz'ın yazdığı, Y.Kenan Işık'ın yönettiği 'Bozkır Güzellemesi' adlı oyun,

Ankara Yeni Sahnede: Anthony Shaffer'den Göksel Kortay'ın dilimize çevirdiği, İstemi Betil'in yönettiği 'Son Gülen' adlı oyun,

Adana Devlet Tiyatrosunda, Jan De Hartog'dan dilimize Armağan Sancar'ın çevirdiği, Kemal Bekir Özmanav'ın yönettiği 'Bir Yastıkta' adlı oyun.

Ankara Büyük Tiyatroda: Eugene O'neill'den dilimize Orhan Burian'ın çevirdiği, Asuman Korad'ın yönettiği 'Kara Ağaçlar Altında' adlı oyun,

Bursa Devlet Tiyatrosunda: Macit Flordun ve Sevinç Aktensel Çetinok'un yönettikleri Ayı (Anton Çehov), Leonse İle Lena (G. Büchner), Kulaktan Kulağa (L. A.Gregory) gençlik oyunları.

SIFIR MİZAH DERGİSİ "SANSÜR" KONULU KARİKATÜR YARIŞMASI DÜZENLEDİ

Ankara da yayınlanan Sıfır Mizah Dergisi "Sansür" konulu bir karikatür yarışması düzenledi. Karikatürcüler Derneği'nin kapalı olması nedeniyle karikatürümüzde bir durgunluk yaşandığını ve karikatürcüler arasında iletişimin koptuğunu söyleyen Sıfır, karikatür sanatında bir devinim yaratmak, grafik mizahı yaygınlaştırmak ve kalıcı kılabilmek, karikatürcüler arasında sanatsal iletişimi sağlayabilmek amacıyla karikatür yarışması düzenlediğini açıkladı. Sıfır "Sürekli üzerimizde olan bu boğucu baskının zincirlerini kırmayı başaramazsak bile, bir an gerekçesizliklerini anımsayarak gülümseyebilmek için bu konuyu seçtiğimiz" söylüyor. Çizerler yarışmaya 25x35 cm boyutunda tek bir karikatür ile katılabilecekler. Beyaz kağıda, siyah mürekkeple çizilmesi istenen karikatürler için son katılma tarihi 15 Mayıs 1984; sonuçların açıklanma tarihi 1 Haziran 1984'tür. Seçici kurul, alfabetik sıra ile, Ferruh Doğan, Tan Oral, Turhan Selçuk, Haslet Soyöz, Tonguç Yaşar ve Sait Munzur (Sıfır adına).

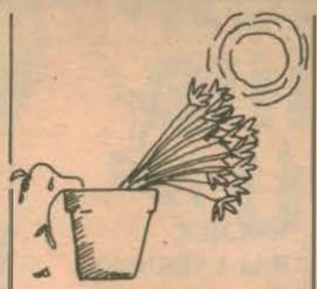

ARİF DAMAR BERAAT ETTİ

Donanma ve Sıkıyönetim Komutanlığı Gölcük Askeri Mahkemesi'nde komünizm propagandası yaptığı savıyla yargılanan şair Arif Damar beraat etti.

Şair Arif Damar hakkında Sakarya Gazetesi'nde yayınlanan "Seslerin Ayak Sesleri" kitabındaki "Vietnam" şiiriyle komünizm propagandası yaptığı iddiasıyla Sakarya Ağır Ceza Mahkemesi'nce dava açılmıştı. Mahkeme daha sonra görevsizlik kararı vererek dosyayı Gölcük Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesi'ne göndermişti.

"BİR SÜRGÜNÜN EZGİLERİ" TOPLATILDI

Vecihi Timuroğlu'nun Yazko Yayınları'ndan çıkan "Bir Sürgünün Ezgileri" adlı şiir kitabıyla "Somut" dergisinin 6 Ocak 1984 sayısı, 2. Sulh Ceza Mahkemesi kararıyla toplatıldı.

24 Ocak 1984 tarihinde 1. Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlı'nca 1402 sayılı Sıkıyönetim Yasası'nın 3/c maddesi uyarınca basımı, yayımı, dağıtımı ve taşınması yasaklanan "Somut" dergisinin Yazı İşleri Müdürü Hayati Asiyazıcı ile Şair Can Yücel hakkında da bir süre önce müstehcen yayın yapmak gerekçesiyle soruşturma açılmıştı.

AKDENİZ KİTAP KULÜBÜ

Antalya Akdeniz Kitabevi, 15 Şubat 1984 tarihinden başlayarak Antalya yöresindeki tüm okurların yararlanabileceği bir Kitap Kulübü uygulaması başlattı. Her okur, hiçbir ek harçama ve yükümlülük altına girmeksizin, Akdeniz Kitap Kulübünün olanaklarından yararlanabilecek.

Ayrıntılı bilgi ve üyelik için, "Akdeniz Kitap Kulübü, Belediye İşhanı Kat:1-Antalya" adresine doğrudan ya da posta ile başvurulabilir.

OPERA FİLİMLERİ GÖSTERİLERİ

İzmir Devlet Opera ve Balesi, İzmir Alman Kültür Merkezi ile işbirliğine girerek "Opera Filmleri Gösterileri" adı altında Mart-Nisan-Mayıs aylarını kapsayan bir dizi program sunacak. Bu program çerçevesinde Beethoven'ın "Fidelo", Strauss'un "Rosenkavalier", Mozart'ın "Sihirli Flüt", Wagner'in "Uçan Hollandalı, Lortzing'in "Çar ve Dülger", Weber'in "Freischütz" Orf'un "Carmina Burano" operaları ve "Hırçın Kız" balesinin filmleri İzmir Devlet Opera ve Balesi Salonu'nda (Elhamra) sanatseverlerin gösterim nesunulacak.

Davetiyeler her filmin gösteriminden bir hafta önce İzmir Devlet Opera ve Balesi Gişesi'nden, Karşıyaka Vapur İskelesi Gişesi'nden ve İzmir Alman Kültür Merkezi'nden alınabilir.

MUSTAFA ATA RESİMLERİNİ SERGİLEDİ

Mustafa Ata resim sergisi Kibele Sanat Galeri'sinde açıldı. Sanatçı resimlerinde, anıtsal nitelikteki figür ve anlatımcı renklerin yardımıyla, insan-doğa-toplum ilişkilerine diyalektik bir yaklaşımla, yeni bir yorum getiriyor. Einstein'ın Görecelik Kuramıyla ilintili olarak; mekan ve figürler arasında kurulmaya çalışılan ilişki, hız ve zaman kavramlarını plastik bir dille anlatabilme kaygısını da birlikte getiriyor. Resim sanatımızda figüratif anlayışın önemli temsilcilerinden olan genç sanatçıyla yapılan bir söyleşiyi Yarın'ın gelecek sayılarında okuyabilirsiniz.

SEMİH YOLAÇAN

ÜÇ AMATÖRÜN FOTOĞRAF SERGİSİ

5 Mart akşamı, Sanatevinde açılan ortak sergimiz nedeniyle çalışmalarımız ve fotoğraf anlayışımız üzerine birkaç söz söylemek istiyoruz. Yaklaşık bir yıl önce, amatör fotoğraf çalışmalarımızda üretkenliği artırmak amacıyla üç arkadaş biraraya geldik. Düzenli çekimlere başlamamızdan bir süre sonra sergi düşüncesi oluştu. Ortak çalışmanın bize sağladığı yalnızca üretkenliğin artması değil, birbirimizden etkilenerek daha esnek ve araştırıcı da olmamızdı.

Fotoğraf anlayışımız genel çizgileriyle; biçimsel ögelerden de güç alan bir anlatımcılık, iç dünyanın sorgulandığı bir araştırıcılık ve dış dünyanın sorgulandığı bir gerçekçiliğin sentezi olarak özetlenebilir. Türk amatör fotoğrafındaki belirli sınırları zorlayarak; yorum, duyarlılık ve duygusal etkinin ağır bastığı bir sergi oluşturmaya çabaladık.

Ali Baydaş, Çetin Vural, Semih Yolaçan.

İFSAK

6. ULUSAL KISA FİLM YARIŞMASI

İFSAK, amatör ve profesyonel türü kısa filmcileri 6. Ulusal Kısa Film Yarışması'na katılmaya çağırdı. 1978 yılından sonraki çalışmaların kabuledildiği yarışmada, konu sınırlaması bulunmuyor. 8 ve 16 mm. fik siyah ve beyaz, renkli, sesli ya da sessiz filmlerin katılabileceği yarışmaya son katılım tarihi 10 Aralık 1984 olarak belirlendi. Seçici kurul Tarık Akan, Sungu Çapan, Sinan Çetin, Bülent Engin, M.Emin Kurşun, Ali Habib Özgentürk ve Güner Sarıoğlu'ndan oluşuyor. Gerekli bilgi, "P.K. 272 Beyoğlu/İST." adresinden sağlanabilir.

İFSAK 4. TEMEL SİNEMA KURSU

İFSAK temel sinema kurslarından dördüncüsü 31 Mart'ta başladı. İki ay sürecek olan kurslar, Cumartesi günleri gerçekleşecek. Sinema tarihini Atila Dorsay, senaryo bilgisi dersini Onat Kutlar, aydınlatmayı Çetin Tunca, kurgu-çekim planı ve kamera hareketlerini Bülent Engin, kameraların yapılarını Hilmi Etikan anlatacak. Son iki hafta senaryo ve çekim uygulaması yapılacak. Ayrıntılı bilgi İFSAK adresinden alınabilir.

KISA FİLM TOPLU GÖSTERİMİ ANKARA'DA YAPILDI

"Şenliğe Çağrı" kısa film toplu gösterimi Ankara'da Türk İngiliz Kültür Derneği'nde Mart ayı içinde yapıldı. İFSAK Ulusal Kısa Film yarışmasında ödül kazanmış yapıtların sunulduğu gösterim, 1. Amatör Kamera Kısa Film Şenliği'nin hazırlık çalışmalarında ilk adımlardan birini oluşturuyor. Türkiye'de varolan amatör kısa film çalışmalarını bir şenlik platformunda değerlendirmek yeni çalışmaları özendirmek, amatör-profesyonel film yapımcılarını yakınlaştırarak, bir dayanışma ortamı oluşmasını sağlamak amacıyla tasarlanan "1. Amatör Kamera Kısa Film Şenliği", 1984 sonbaharında yapılacak.

"Şenliğe Çağrı" toplu gösteriminden sonra, "Türkiye'de Kısa Film Yapımcılığı" konulu bir açık oturum düzenlendi. Panel sonrası izleyicilere XX. Antalya Uluslararası Sanat Şenliği Film Yarışması'nda belgesel film dalında "Altın Portakal" ödülü kazanan "Kula'da Üç Gün" adlı kısa film Ankara'da ilk kez sunuldu.

HITCHCOCK'UN 38 YILDIR GİZLENEN FİLMİ

Alfred Hitchcock'un 1945 yılında yaptığı, nazilerin toplama kamplarında giriştikleri insanlık dışı katliam ve işkencelerin anlatıldığı belgesel filmi, 38 yıl sonra ilk kez İngiliz televizyonunda gösterildi.

Yapıldığı yıllarda çok sert bulunan ve gösterilmesi "uygun bulunmayan" yapım, siyah-beyaz ve sessiz olarak çekilmiş. Alman faşizminin toplama kamplarında işlediği cinayetleri anlatan yapımı, Müttefik Devletler, "görüntüleri şok edici, inanılmaz ve gurur kırıcı" bularak, "belgeselin ters tepki yaratmasından kaygı duydukları" gerekçesiyle arşive kaldırmışlar.

Hitchcock'un karakteristik montaj özelliği taşıyan filmi için, "İzleyende nazi rejiminin dehşetini gösteren öteki filmlere göre, çaresizlik ve acımadan çok öfke ve nefret uyandırıyor," diyor Times gazetesi.

Önlerindeki soğuk savaşın bilincinde olan batılı galiplere, politik çıkarlarını düşünmek, tarihsel gerçekleri açıklamaktan daha önemli geldiği için bu film yıllarca tozlu raflarda saklandı.

Filmlerdeki gerçeklerin sergilenmesinden, geniş kitlelereulaşmasından korkanların izledikleri yöntem, bugün, yani 38 yıl sonra da pek değişmiş değil. Yalnız bugün TRT yönetimi filmlerin ilerde ortaya çıkabileceği olasılığını düşünerek daha rasyonel bir çözüm getiriyor: Filmeleri yakmak...

THEODORAKİS: TÜRKİYE İLE SORUNLARIMIZI ÇÖZMELİYİZ

Ünlü besteci ve YKP milletvekili Mikis Theodorakis, 'Ethnos' gazetesine verdiği bir demeçte, iki komşu ülke arasındaki sorunların ABD tarafından kasıtlı olarak yaratıldığını söyledikten sonra, şunları belirtti: "Türkiye ile sorunlarımızı çözmek kararını almalıyız ve iyi ilişkiler için bazı şeyler yapmalıyız. Toprak verelim demiyorum ama, iyi ilişkiler içinde olabilmek için bazı şeylerin yapılması gerekir."

SOVYET BESTECİSİ FİKRET AMİROV ÖLDÜ

"Sevil Berberi" operası ve "Binbir Gece Masalları" balesi ile tanınan Sovyet bestecisi Fikret Amirov 22 Şubat'ta Bakü'de öldü.

22 Kasım 1922'de doğan Amirov, 1947 yılında SBKP'ye üye olmuş ve 1948 yılında da Azerbeycan Bilim Akademisi üyesi olmuştu. Amirov, "Sovyet Bestecileri Birliği" sekreterliği görevinde de bulunmuştu.

Amirov, aynı zamanda "Nisami", "Azerbeycan Kapriçyosu" ve "Senfonik Danslar" senfonilerinde, Mugam adıyla bilinen bir Sovyet folk müzik biçimini kullanmasıyla da tanınıyor.

ALMANYA'DA "BİBER" ADLI BİR MİZAH DERGİSİ ÇIKIYOR

Bir süre önce 'Kölner Jugend Blatt' dergisinde bir grup Türkiyeli yazar ve çizerin hazırladığı mizah ekleri başarılı olup ilgi görünce, aynı yayınevi Türkiyeli yazar ve çizerlerin yapıtlarının ağırlıkta olacağı bir mizah dergisinin yayınlanmasına karar verdi. Uğur Durak, Fuat Kırcalı, Mustafa Küçük gibi F.Almanya ve İsviçre'de yaşayan çizerlerin karikatürlerinin yer aldığı 'Pepperoni' mizah eklerinin temelini oluşturduğu mizah dergisi, Türkçe 'Biber' adıyla pek yakında yayın yaşamına giriyor.

Tüm Federal Almanya'da satılacak olan 'Biber' mizah dergisinin ilk sayısında, karikatürleriyle İsmail Biret, Selçuk Demirel, Diyar, Uğur Durak, Öznur Kalender, George Honberger, Fuat Kırcalı, Mustafa Küçük, Tan Oral, Turhan Selçuk, Nehar Tüblek, Barbara Wilmes; yazılarıyla Aziz Nesin, Sylvia Halm, Helmut Oberdiek; mizah fotoğraflarıyla da; İngrid Jankovski, Günay Ulutunçok yeralıyor.

VII. TÜRKİYE FOTOGRAF YARIŞMASI

BÜFOK (Boğaziçi Üniversitesi Fotoğraf Kulübü) tarafından her yıl düzenlenen yarışmanın konusu "Öz-portre". Mehmet BAYHAN-Ahmet Öner GEZGİN-Sabit KALFAGİL ve İsa ÇELİK'in seçici kurulu oluşturduğu yarışmanın son katılım tarihi 20 Nisan 1984.

Bilgi ve form "BÜFOK, P.K.2 Bebek" adresinden istenebilir.

İSÜF'ÜN FOTOĞRAF YARIŞMASI

Serbest konulu yarışmaya, en çok 18x24 boyutunda, siyah-beyaz beş fotoğraf veriliyor. Yapıtlar daha önce ödül almamış olacak. Seçici kurul; Sabit KALFAGİL-Şahin KAYGUN Onat KUTLAR ve Samih RIFAT'tan oluşuyor. Son katılım tarihi: 2 Mayıs 1984.

Katılma formu, "İSÜF, İstanbul Ün. Mediko-sosyal merkezi, Süleymaniye Cad. 9 Üniversite-İSTANBUL" adresinden istenebilir.

GÜLMEK HALA SERBEST

Hollanda Karikatür Vakfı tarafından ilk kez düzenlenen Hollanda Karikatür Şenliği 10 Aralık 1983-16 Ocak 1984 tarihleri arasında Amstelveen kentinde yapıldı.

Hollanda Karikatür Vakfı'nca yapılan açıklamada, ülkenin kültür tarihinin eskiye dayanmadığı belirtilerek, bu dalda öteki ülkelerden geri kalındığı, şenliğinde bu amaçla düzenlendiği belirtildi. Uluslararası nitelikte bir yarışmanın ve bir de serginin düzenlendiği Şenlik'te yirmi iki ülkeden gönderilen beş yüz kadar yapıt arasından yüz elli karikatür sergilenmeye değer bulundu. Sergide Türk çizerlerinin yapıtları da yer aldı.

Şenlik'te birinciliğe Yugoslav çizer Senaid Serdareviç, ikinciliğe Romen Mihai Stanescu, üçüncülüğe Belçikalı François Pouillon değer görüldü. Yarışmada ayrıca Bulgar Ruman Simeonov, Belçikalı Pol de Valck, Belçikalı Paul Verschaeren ve Hollandalı J. Zandstra ödül aldı.

Konusu "Gülmek Hala Serbest" olarak belirlenen İkinci Hollanda Karikatür Şenliği ise, 8 Aralık 1984-16 Ocak 1985 tarihleri arasında gerçekleştirilecek. Şenliğe katılmak isteyenler, katılma koşullarını ve yarışma yönetmeliğini "Dienst Voor Cultuur, Raadhuis Amstelveen, Posbus 634, 1180 AP Amstelveen, Hollanda" adresinden edinebilirler.

hil yayın

haluk gerger

«mayınlı tarla»da dış politika

Bu yazılardaki temel amaç demokrasi ve bağımsızlığı savunmak olmuştur. Bu iki kavrama olan bağlılık soyut bir inanıştan kaynaklanmamaktadır. Özgürlük arzusunun insanın doğasında bulunduğuna inananlar, demokrasi ve bağımsızlık inancının da buradan kaynaklandığını bilirler.

Ortadoğu'da olup bitenlerin son derece karmaşık olduğu, kavranmasının ve nedenlerini anlamanın zorluğu ortadadır. Dünyanın hiçbir başka yöresinde, bu bölgede olduğu ölçüde ve hızda şaşırtıcı gelişmeler, ittifaklar kurulması ve ittifak değiştirmeler görülemez. Bu bölgede günlük olayları, doğal akışı içinde izleyerek de olan bitene anlam kazandırılamaz.

Divanyolu Işık sokak Ören Han İstanbul
Telefon: 527 79 21

CEZAEVLERİNDEKİ OKUYUCULARIMIZIN UĞRAŞILARI – İSTEKLERİ

Yarın dergisinin okuyucularının büyük çoğunluğunu ceza ve tutukevlerimizdeki arkadaşlarımız oluşturuyor. Onur duyduğumuz bu durum, her gün gelen birçok mektupla bize yansıyor. Oldukça kısıtlı koşullarda ceza ve tutukevlerinde yaşamlarını sürdürmeye çalışan arkadaşlarımızın çok çeşitli uğraşıları ve çalışmalar var. Bunların birçoğunun ürün olarak elimize ulaşması ve sayfalarımızda yer almasıyla da, dergi sayfalarımız zenginleşiyor. Bizden istedikleri duyuruları da okuyucularımıza iletmek istiyoruz.

İlk haber Çanakkale ceza ve tutukevinden. Cezaevi idaresince tutuklular için açılan bir atelyede çalışan genç karikatürcü arkadaşlar bir albüm yayınlama hazırlığı içindeler. İstekleri, dışarıdaki ilgililenen arkadaşlarla haberleşme, dergi ve kitap yardımlaşması içine girmek ve yazışmak. Adres ise şöyle: *Erhan Başkurt, E Tipi Cezaevi, Sol Müşahade, Çanakkale.*

Şirinyer İzmir'den yazan okuyucularımız, günlük yaşamlarının büyük bölümünü kitap ve dergi okuyarak geçirdiklerini, ancak ellerinde son derece kısıtlı düzeyde yayın olduğunu belirtiyorlar. Yeterli, geliştirici ve öğretici kitaplara olan gereksinmelerini gidermek için, demokratik kuruluşlardan ve kişilerden kitap isteklerini iletmemizi istiyorlar. İlgilenenler için adres: *Halil Ömer, As. Ceza ve Tutukevi, Şirinyer/İzmir.*

Okuyucularımızın ilgileneceği inancıyla.

□

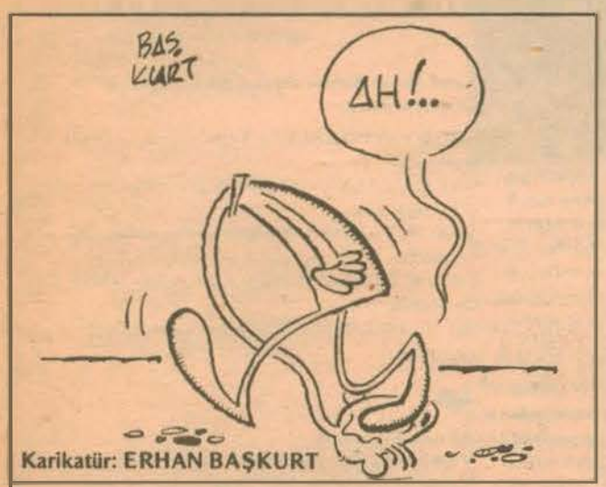

Karikatür: ERHAN BAŞKURT

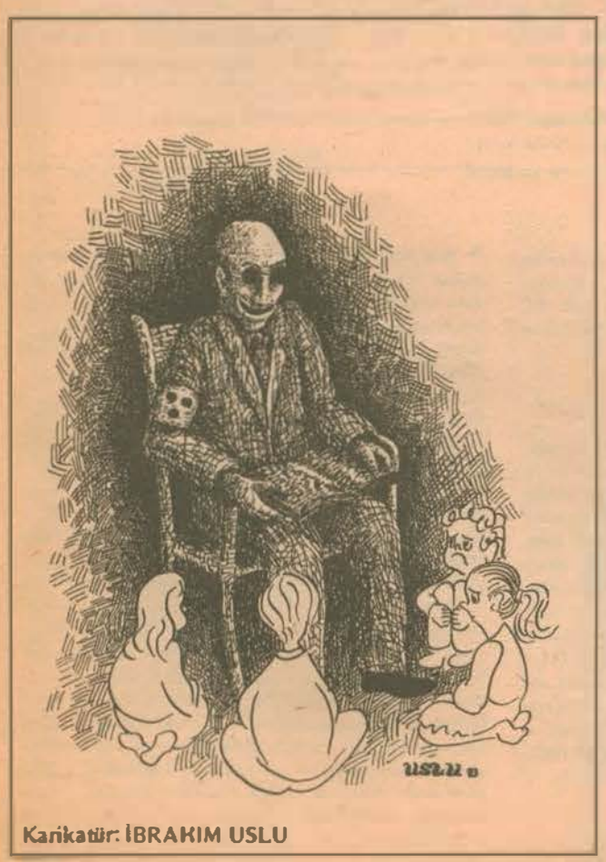

Karikatür: İBRAHİM USLU

"... dergilerde yıllardır edebiyatımız üzerine taht kurmuş ve yıllardır sanatın-bence-ağalığını yapan birçok sanatçımızın(!)..."

● "Yayın dünyamıza yakın bir süre önce çıkartmış olduğunuz 'Yarın' dergisiyle bir soluk kattığınızı ve ülkemizdeki 'kültür-sanat' ile ilgili önemli bir boşluğu doldurma yolundaki uğraş ve başarılarınızı yakından ilgiyle izlediğimi belirtmek isterim.

Elbette kırk milyonluk ülkemizde; sayıca ve sayfaca sınırlı olan dergilerin, istediğimiz sonuca kısa sürede ulaşmasını beklemek çok samimi bir değerlendirme olmaz. Ancak, özellikle yeni soluklara şans tanımanız, onları öykü ve şiir türü çalışmalarına omuz vermeniz benim ve benim gibi düşünen yüzlerce, belki binlerce arkadaşın hemfikir olduğumuz konulardan birisi olduğu şüphesiz.

Hepimizce bilinen bir gerçek te; genellikle ilgili dergilerde yıllardır edebiyatımız üzerine taht kurmuş ve yıllardır sanatın -bence- ağalığını yapan bir çok sanatçımızın(!) yeni soluklara şans tanımaması ve sanatı -yine bence- karikatürize etmeleri konusudur.. İşte sizi, yani 'Yarın'ı en farklı kılan özellik budur... Cesur, samimi ve farklı sanat anlayışınız. Sanırım tüm cezaevlerindeki tutuklu ya da hükümlü arkadaşlarımızın ortak yargısı da budur. "Namık KUYUMCU/Synt. As. Ceza ve Tutukevi

□

● "Değerli Yarın çalışanları. Bir süredir derginizin sürekli izleyicisiyim. Zaten belli bir okur kitlesine dayandığınızı söylemek isterim, derginizin çağrısından önce burada abone kampanyası başlatılmıştı bile.

Olumlu bir yan olarak gördüğümüz, derginin bir akademik tartışma alanı, spekülatif tartışmalar arenası olmaması, öte yandan yozlaşmaya magazin haberciliğine de kaçmayışı. Ancak burdan duyduğum bazı eleştirileri iletmek istiyorum. Okurların bir kısmı, dergide çıkan bazı yazıların kavranması için belli bir bilgi düzeyi gerekliliğinden, bu yüzden belli bir kitleye ulaşamadığından, -belli nedenlerden olsa gerek- kısmen kapalılık, ima özellikleri taşıyan yazıların yanlış yorumlanabileceğinden yakınıyorlar...

Söylemek gerekir ki özel sayı niteliğinde yer verdiğiniz konular duyarlı, tutarlı bir seçimi yansıtıyor. Oldukça da ilgi kazandı (belli bir boşluğu doldurma çabasındaydı da), umarız bu çizgi aynı duyarlılık ve tutarlılıkta sürer. Okur kitlelerinizin geniş bir bölümünü oluşturduğu kanısında olduğum öğrenci "Yarın"cıların birer üyesi olarak bir istek ve önerimiz var bu konuda: Etkinlikte olduğu sürede, yüksek öğrenim konusunda en yetkili olan bir kurumun "nasıl olmaması" gerektiğinin aşılmaz bir örneğini veren YÖK, öğrenci affının da gündemde olduğu bu günlerde en yakın sayınızda başta yüksek öğrenim gençliği (ki tek sorunumuz YÖK değil), öğrenci gençlik ve sorunlarına yer vermeniz.

Yazdığım eleştiri ve öneriler kişisel değil, çevremin genel görüş ve izlenimlerinin bir yansıması. Birer Yarın'cı olarak bunları belirtmeyi görevimiz saydık ve böylece ilettik..."

MUSTAFA ÇETİN

● *Yapıcı eleştiri ve önerilerinizi sevinçle karşıladık. Yarın okuyucu kitlesi ile bütünleşerek bugünkü yerine ulaşmış ve bundan sonra da yayınını aynı anlayışla sürdürecek olan bir dergidir. Anlaşılır olmak, kısır tartışmaların dışına taşıp okuyucuya doğruları götürmek, toplumsal sorunlarla ilgilenmek Yarın'ın yayın amacının parçaları. Ancak doğaldır ki, her konuyu olanca çıplaklığı ile yazmak ya da birtakım konuları temel kavramlarına dek indirmek olanaklı olmuyor. Fakat amacımız akademik tartışmalar sürdüren bir dergi olmak da değil.*

Öğrenci gençliğin en önemli sorunlarından birisi olma niteliğine bürünen YÖK, yakından ilgilendiğimiz ve üzerinde sürekli duracağımız bir konu. Bu sayımızdan başlıyarak YÖK olayını her yönüyle irdelemeye çalışacağız.

Bunda böyle de yapıcı eleştiri ve önerilerinizi bekleyeceğiz.

YARIN

GİDELİM ARTIK

Bir korkuyu ne kadar emzirebilir
Yumruk kadar yüreğiyle
Ne kadar emzirebilir insan.
Bir acıyı ne kadar sürdürebilir
Küçücük gözbebeklerinde
Ne kadar sürdürebilir insan.
Gidelim artık,
Bir sabah
Kalkıp korkunun ve acının dölyatağından.
Bir sabah,
Toprak tazeyken, deniz, bulut tazeyken.
Gidelim,
Ak bir bilincin
Süt aydınlığına.
Al bir bilincin
su berraklığına

NUR TOPRAK

ÖZKAYNAK
Basın Yayın Dağıtım

Çocuk yayıncılığında;
* Yanlışı söyler, doğruyu yapamazsınız dediler.
* Yanlışa karşı çıktığımız doğrudur.
Doğruyu da yapmaya çalıştık.

Çocuğun;
Duygu, imge dünyasını kucaklayan, bedensel ve tinsel gelişimini gözeten, içerik ve biçim açısından nitelikli, özgün bir yaklaşım.

Özkaynak Yayın Yönetmeni
Sezai Kaynak

Dünya Çocuk Klasikleri Dizisi

1. Yaşlı Balıkçı ve Kırmızı Balık (A. Puşkin)
2. Çocuklar İçin Öyküler (L. Tolstoy)
3. Yaz Masalları (Eno Raud)
4. Halk Masalı, Alyanuşka ve Küçük Kardeşi İvanuşka (Anonim)
5. Kar Beyazı ile Gül Pembesi (Grim Kardeşler)
6. Yumak (Walt Disney)

Her Kitap 200 T.L.
Toplu isteklerde % 25 indirim.

Sümer Sokak 8/5 Kızılay - Ankara
Tel: 29 83 63

M. TALİ ÖNGÖREN: "Sinema ve film..."'in devamı

■ Vartan Özmenek'in belirttiğine göre, 1971'den sonra yaklaşmıştır. 1971'den sonraki dönemde TRT'de hem konulara yaklaşım açısından, hem de personel bakımından büyük değişiklikler oldu. Birincisi, televizyonda çalışıp Türkiye'nin sorunlarını gösterebilecek olanların işine son verildi. İkincisi, TRT'nin yayın politikasında büyük değişiklikler oldu, sorunları anlatan programlara kesinlikle yer verilmedi. Bu iki noktadan şöyle bir sonuca varabiliriz: 1971'de yeni başlayan dönemde, televizyonu sorunlardan uzaklaştıran bir yayın politikasından kaynaklanan bir düşünceyle bu filmlerin ortadan kaldırılmış olması akla yakın geliyor.

Birkaç noktaya da değinmek istiyorum.

Tomris Erel'in 'BORAKS' programının ilk bölümü yayınlandı, ikinci bölümün yayınlanmasına genel müdürlük izin vermedi.

Melih Aşık'ın 'ÇOCUKLARIMIZ' programı hakkında büyük soruşturmalar açıldı. Yayınlattığım için ben de sorguya çekildim. Uzun boylu hesap verdik.

Çok ilginçtir, 'KUBİLAY' programı televizyonda yayınlanırken, yerini saptayamadığımız Türkiye içinde başka bir istasyon televizyonunun yayınını teknik bakımdan bozdu. Görüntüde bütün program boyunca bir takım çizgiler oluştu. Olayı o tarihte Günaydın gazetesi fotoğraflarla görüntüleyip, saptamıştı. 'KUBİLAY' programı bitince bu bozucu yayın da kesildi. Bu programın açık seçik izlenilmesini istemedi bir verici.... ●

YARIN

ABONE KAMPANYASINA KATILALIM!

YARIN'ın değerli okuru!

YARIN 3. yılının içinde ve yalnızca okurlarının desteğiyle 4. yılın eşiğine geldi. Sürekli kendini yenileyerek, okurlarıyla bağlarını güçlendirerek. YARIN'ın ardında basın tekelleri yok. Kâğıt, dizgi, film, baskı, boya fiyatlarını da YARIN ayarlamıyor. Yaşadığımız koşullar, sırtını okurlarına dayayan sanat, edebiyat, kültür dergilerini şiddetle tehdit ediyor. En önemli engel olan ekonomik engellere karşı direnebilmenin biricik yolu, okurlarımızın sayısının sürekli artması ve abonelerimizin sayısının binlerle ölçülmesidir. Tüm güçlüklere karşın YARIN'ı yaşatmanın yolu, YARIN abonelerinin binlerce olmasıdır.

YARIN'ın özverili, dost okuru!

YARIN 1984 yılında gene 150 Lira! Geçtiğimiz ay içinde Seka tarafından kağıda yapılan ve bundan böyle de yıl boyunca sürekli olarak yapılacağı belirtilen zamlara karşın, YARIN'ı gene 150 liraya edineceksiniz. Biz bu güçlükleri yalnızca bir tek fiyat artışıyla karşılamaya çalışacağız. "YARIN Abone Kampanyası '84"ün 1 Şubat-1 Mayıs arasındaki döneminde, artık okurlarımız YARIN'a 1500 liradan abone olacaklar ve bu fiyat yıl sonuna dek geçerli olacaktır. 1 Şubat-1 Mayıs arasındaki dönemde abone olan okurlarımız, YARIN'ın ilk 30 sayısından istediklerini yüzde 50 indirimli olarak edinebilecekler, ayrıca, Yarın'ı 150 Lira yerine 125 Liradan okuma olanağı bulacaklar. Bu arada Yarın Abone Kulübü'nün anlaşma yaptığı yayınevlerinin kitaplarını da indirimli olarak abonelerimiz her zaman edinebilecekler.

Sanat ve edebiyatımızda çürümüşlüğü, yozlaşmayı, edilginliği körükleyenlere karşı, gelecekten umutlu olan, özverili, dost, genç okurlarımız! YARIN sanat ve edebiyatımızda toplumcu gerçekçiliğin saygınlığına inanan herkesin dergisidir. Yarın'a omuz verelim! Onu destekleyelim, abone bulalım, çevremizde yeni Yarıncılar kazanalım!

Her yeni YARIN abonesi, geleceğin kazanılmasında atılmış ileri bir adımdır.

YARIN Abone Kampanyası'na katılalım!

Yarın Abone Kulübü'den indirimli edinilebilecek kitapların listesi:

● NUR YAYINLARI/Bilgi Yarın'ın Temmuz (23) sayısında.
DAYANIŞMA YAYINLARI/Bilgi Yarın'ın Temmuz (23) sayısında.
VARLIK YAYINLARI/Bilgi Yarın'ın Aralık (28) sayısında.
ÖRNEK YAYINLARI/Bilgi Yarın'ın Kasım (27) sayısısında.
HİL YAYINLARI/ Bilgi Yarın'ın Şubat (30) sayısında.

Abone Koşulları:
Yurtiçin/Yıllık 1500 Lira, Altı Aylık 800 Lira
Yurtdışı/Yıllık 30 DM. Altı Aylık 16 DM.
Abone tutarını, posta havalesiyle, "Yarın, P.K: 723, Kızılay-ANKARA" adresine gönderiniz. Açık ad, soyad ve adresinizi bir mektupla aynı adrese yazınız.

BERTAN ONARAN: "Dil bilgimi başka alanlarda..."'nın devamı

□ Neden özellikle Reich sayın Onaran?

■ Ben yazı emekçiliğini adımı bastırmak ya da salt para kazanmak için yapmıyorum, dil bilgimi başka alanlarda satsam, çok daha kolay ve fazla para kazanırdım.

Kendi'm aydınlanmaya, öğreninceye, anlamaya çalışıyorum bütün meraklı emekçiler gibi. Sonra, ikinci aşamada, öğrenilenlerin paylaşılması gereksinmesi, dürtüsü geliyor. Şimdi'ye dek karşılaştığım araştırıcılar arasında, Reich, insanı, evreni, canlıyla cansız arasındaki ilintiyi sonuna dek madde, enerji dünyasında kalarak, doğaötesine hiç sapmadan irdeleyen; ruhçözümlemesinden yola çıkıp kişilik çözümlemesine, cinsel enerji kavramından acunsal yaşama enerjisi kavramına varan ilk ve tek bilimadamı. Bir anlamda, ilk gerçek maddeci. İlgim bu yüzden. Yaptığı da doğadışı değil, doğayı çözmek, anlamak, o kadar. Bütün anlattıkları, Einstein'ın ünlü denkleminin canlı dünyasına, o arada insana uyarlanmasından başka bir şey değil. Üstelik, köylü kökeninden ötürü, hem ustası, kentli Freud, hem de Einstein gibi yarı yolda çark edip enerji dışına, laf kalabalığına da kaymamış. Lavoisier'nin dediğini sonuna dek savunmuş, amip/insan dünyasında doğrulamanın yollarını arayıp bulmuş.

Özellikle enerjilerini onun ünlü denklemine uygun olarak Sevme (ve sevişme), çalışma (ve üretme), bilgi edinme alanlarında düzenli, uyumlu, eşzamanlı olarak kullanamayan doyumsuz kişilerin hastalıklı beyinlerinde sandıkları gibi, ne Reich'ın derdi uçkur, ne de ben'im. İşimiz dirimsel enerji'yle. Ama bunu ancak Pir Sultan'lar, Yunus'lar, yani coşku vebasına tutulmamış, doğayla enerji alışverişini çarpıtmamış sağlıklı kişiler anlayabiliyor şimdilik. Beşimizin anlaması ne zaman olur? Onu kestiremem.

□ Bu çevirilerin ülkemizin kültürel gelişimi içindeki yeri ve payı üzerine neler söyleyeceksiniz?

■ Kültür, zihne ekilen ve sonra biçilen şeyler demek, biliyorsunuz terim anlamında. Kafa eğitim ve üretimi de diyebiliriz. Ülkemizinki de evrensel eğitim ve üretim içinde yer alıyor, her alanda. Açlık sorununu çözmeden ruhçözümlemesi konuşamayız demiyorsunuzdur umarım. Emekçilerin neden hiçbir memeli hayvanda görülmeyen biçimde kendilerine döneklik ettiklerini, neden gerçek halk yönetiminin kurulamadığını, neden özyönetimi toplumcu geçinen ülkelerin bile beceremediğini, görüp öğrenebildiğim kadarıyla, içi boş laflara düşmeden, tutarlı olarak açıklayan tek kişi Reich. Kendi aydınlanmamda bu emekç'inin payı büyük, merak edenlerle paylaşmak istiyorum. Ahmet'le birlikte istiyoruz, o kadar. Ondan Reich. Beşer binlik basımlarla ülkedeki payını ben bilemem. Biz bir bilgi tohumu ekiyoruz, ne zaman, ne kadar tutacağını bilemeyiz.

□ Sanatta bir yöntem olarak psikanaliz hakkındaki görüşlerinizi özetler misiniz?

■ Ben Reich'le birlikte ruhçözümlemesi kavramından kişilik çözümlemesi kavramına geçtim. Yalnız üstyapıdaki, sözcüklere dayalı çözümlemeye, açımlamaya inanmıyorum artık. Bütün yapının, hem de yalnız sözcüklerle değil, tersine öncelikle davranışlarla, kas duruşlarıyla (yani enerjinin en dolaysız anlatımlarıyla) ele alınması gerektiğine inanıyorum. Buna uygun sanat yapıtlarınıysa, öteden beri, doğayla, canlı cansız varlıklarla enerji alışverişlerini olabildiği kadar sağlıklı yaşayanlar veregelmişler: Sordum Sarı Çiğdeme/Anan baban var mıdır?/ Ne sorarsın be Derviş?/Anam yer, babam yağmur.diyen Pir Sultan; Yağmur Suyuyla toprak temelim, diyen Yunus; haksız bir adlandırmayla gizemci diye nitelendirilen Doğulu Batılı bütün söz/saz ustaları aynı şeyleri binlerce yıldır söylemişler. Bugün de türlü biçimlerde söylüyorlar.

Bence, evrendeki ve içimizdeki gizleri, doğrudan anlatırken o anki gereksinme ve koşullara göre en yerinde yöntemi sanatçı, eğer doğadan çok uzaklaşmamışsa, kendiliğinden buluyor. Gerisi boş bilgiçlik, laf ebeliği. Ama şimdiki düzen içinde onların yaşaması, üretimde bulunması da başkalarınınki kadar haklı olduğuna göre, kendi payıma, başka türlü söyleyenlere de söz hakkı tanınmasından başka bir şey istemem. Önemli olan sanat üretim'inde bulunan kişinin içindeki titreşim, evrenle alışverişi: Ondan sonra bilinç akışıyla mı anlatır, kişilik çözümlemesiyle, uyaklı tartımlı mı? hiç önemi olamaz. Yeterki sahici olsun. ●

. . . . . .

binip binip bulutlara, ulaştım yıldızlara da
kıtalardan kıtalara el sallıyamadım
el sallıyamadım
turnalar bile geçip gitti türkülerimden
ben kaldım buralarda
ben işte kaldım buralarda ey dost
kırınızıkuşlar
kırınızıkuşlar
diye diye avuttum
hırçın çocuklarımı

. . . . . .

Elbet bir bildiği var bu haçaturyan'ın
bir bildiği vardı elbet erzurumlu hançerbarı'nın
arjantin pampalarında uykusuz çetecilerin
benim kurtuluş anıtlarımda
mermi yüklü ananın
lumumba'nın kanının
kanayan viyetnamı'ın
kurşunlu duvarlara doğan günlerin
kalabalık acıların
bıçakaçınaz ağızların
bir bildiği vardı elbet
bir bildiği var
bir bildiği olacak elbet
Benim karamsarlığım
belki de bir demet gül-sevdiğim
içimin büyük büyük aklığından geliyor belki de
karamsarlığım

. . . . . .

bir oğlum olacak adı temmuz
karataşın göbeğinde aşk
karataşın göbeğinde barış
karataş çatladı çatlayacak
bende bitmeyen kavga
onda yeniden başlayacak

. . . . . .

karanlık bütün kudurmuşluğuyla
yüklendi göğüslerine
onlar
biryanda ağırdılar
ben
biryanda
taş taşı nasıl yerse
dış dişi nasıl yerse
et eti nasıl yerse
ah ulan ah
o ne çetin direnişti öyle o
vay benim duruşu yangın yangınım
vay benim gülüşü şafak şafağım
direnişi tunç tuncum
çelik çeliğim

ey acı
etimden damla damla
yüreğimden sellercesine
sen
insan etinin neresindensin
ipler damlar kurşunlar
işkenceler siz
ve sen ey
ekmekten
sudan
dosttan aziz kurtuluş
sen acının neresindensin

HASAN HÜSEYİN

Hasan Hüseyin (Korkmazgil), 1927 yılında Sivas'ın Gürün ilçesinde doğdu. Gazi Eğitim Enstitüsü'nün Edebiyat Bölümü'nü bitirdikten sonra öğretmen olarak çalışmaya başladı. Aynı yıl Türk Ceza Yasasının 142. maddesine aykırı eylemde bulunduğu gerekçesiyle tutuklandı. Bu nedenle mesleğini bırakmak zorunda kaldı. Bundan sonra arzuhalcilik, tabela ressamlığı, düzeltmenlik, gazete ve dergilerde fıkra yazarlığı gibi çeşitli işlerde çalıştı. İlk şiir kitabı Kavel, 1963 yılında yayınlandı. Daha sonra sırasıyla, Temmuz Bildiri'si, Kızılırmak, Kızılkuğu, Ağlasun Ayşafağı, Oğlak, Acıyı Bal Eyledik, Kelepçemin Karasında Bir Ak Güvercin, Koçero Vatan Şiiri, Haziran'da Ölmek Zor, Fil'okıran Fırtınası ve Acılara Tutunmak, isimli şiir kitapları, ayrıca Ohhöööö!, Made In Turkey, Bıyıklar Konuşuyor isimli üç öykü kitabı, Bedrettin Cömert'in çalışmalarını derlediği iki kitabı, üç çocuk ve bir gezi kitabı yayınlandı.

22 Şubat 1983 günü geçirdiği beyin kanaması sonucu girdiği bitkisel yaşam ve onun ardından süregelen ağır hastalık durumundan kurtulamayarak, 26 Şubat 1984 günü, 57 yaşında öldü.

. . . . . .

her sabah bir çöplüğe bir yalana bir törene uyanmak
vurmak alnı duvarlara ellerin namuslu aydınlığında
kokması alttanalta, kokuşması birşeylerin.
ayrışıp birleşmesi
birden marşa dönüşmesi aylak yünüyüşlerin
her gece kan sızıyor yaprakuçlarımdan benim
hergece biraz daha biraz daha artarak
birdenbire bir aşkın o dörtnala çarpıntıları
ve birden yağmur yağması açık denize

. . . . . .

Zor Nakış'dan

2/korkunun kahkahaları

onların kapıları demirdir demir
demirden kafeslidir
pencereleri

onların yürekleri çürüktür çürük
korkarlar dönmekten arkalarını
kardeşlerine

onların dünyaları yıkıktır yıkık
çiçeklenmez yarınları onların
gündemlerinde

sevginin öbür adı aptal ekmeği
özlemekmiş beklemekmiş umutmuş
okşamaz sözlüklerini

karanlığa kurşun atar öyle yatar onlar
kuştüyü yataklar iğnelibeşik
karabasan bekler uykularını

bağışlamak bize düşmez insan düşmanlarını
soyu bittibitecek müzeliklerdir onlar
elenirler birgün türkülerden de

. . . . .

benim bütün şarkılarım iri kuşlardır al
ve şafakleyin
ışıklı nehirler büyütür silah seslerim
tankaranlığında
yekinir yürür orman
yekinir yürür toprak
yekinir yürür kalabalıklar
ve der ki kitabın orta yerinde
bütün ırmakları dünyanın
kızılırmaktan geçer

. . . . .

çok çok iri laflar ederdi o günlerin bezirganları
sonra küçük küçük ölüp gittiler
fosfora doydu toprak
çok çok iri laflar ediyor şimdilerin bezirganları
onlar da küçük küçük ölüp gidecekler birgün
elbette
bu belli
toprak yine acıkacak fosfora

. . . . .

ve işte türkiyeliyiz
ateşleriz de mandıraları fabrikaları
topal karıncayı melhemleyip salıveririz
bir yaprak düşer bir yanbakış
götürür biryerlerimizi
kan sızar yeşillerden ak mendillere
çıkarıp öcümüzü dağbaşlarına
ağıtlara ağıtlara dökeriz yüreğimizi

. . . . . .

Çağdaş Yayınları

OKURLARIMIZA ÖNEMLİ DUYURU

PTT giderlerinin yeniden artışı nedeniyle ödemeli kitap yollamak çok pahalılaştı. Neredeyse PTT ücreti, istenen kitabın ederine eş duruma geldi. Bu nedenle, kitap isteyenler ödemeli isteme yerine bedelini ve PTT giderlerini peşin yollarlarsa yararlarına olur.

Okuyucular için sipariş tutarına ortalama:

1 kitap için 80.—
2 kitap için 100.—
3 — 5 kitap için 125.—
6 — 10 kitap için 175.— lira

olan PTT giderlerini eklemelidir. İstek mektubunda gönderilen para makbuzunun tarih ve numarasını da belirtmek yararlı olur.

Kitap bedelini pul olarak gönderip, istekte bulunacakların yukarıda belirtilen PTT giderlerini de sipariş tutarlarına eklemelerini önemle rica ederiz.

Önemli Not: 1500 TL'den az siparişlerin ÖDEMELİ istenmemesini dileriz. Aksi halde yollayamayacağımızı bir kez daha belirtiriz.

Bu koşullarda ödemeli kitap isteyen okurlarımızdan isteklerini yenilemelerini rica ederiz.

BULUNAN YAYINLARIMIZ

DENEME DİZİSİ

Oktay Akbal:	Anılar ve Söyleşiler	250.—
Ahmet Rasim:	Anılar ve Söyleşiler	300.—
Vedat Nedim Tör:	Kemalizmin Dramı	200.—
Prof. Akşit Göktürk:	Okuma Uğraşı 2. bası	150.—
Şevket Süreyya Aydemir:	Kırmızı Mektuplar ve Son Yazıları	150.—
Prof. Macit Gökberk:	Değişen Dünya, Değişen Dil	150.—
Nadir Nadi:	Uyarılar 3. bası	250.—
Hıfzı V.Velidedeoğlu:	Yol Kesen Irmak	350.—
İlhan Selçuk:	Atatürkçülüğün Alfabesi 2. bası	200.—
Prof. Nusret Hızır:	Felsefe Yazıları 2. bası	250.—
Mehmet Kemal:	Şairler Dövüşür	250.—
Oktay Akbal:	Dünyaya Açılmak	200.-
Nadir Nadi:	Ben Atatürkçü Değilim. 4. bası	200.—
Samim Kocagöz:	Roman ve Yazarlık Onuru	200.—

TARİH — ANI — GEZİ — OLAY DİZİSİ

Mehmed Kemal:	Türkiye'nin Kalbi Ankara	350.—
Hıfzı V.Velidedeoğlu:	Ailenin Çilesi Boşanma	200.—
Hıfzı V.Velidedeoğlu:	Söylev 12. bası	400.—
Hıfzı V.Velidedeoğlu:	Söylev Belgeler	300.—
Azra Erhat:	Mektuplarıyla Halikarnas Balıkçısı 2. bası	200.—
Kemal Üstün:	Menemen Olayı ve Kubilay 3. bası	150.—
Oktay Akbal:	Geçmişin Kuşları	250.—
Nadir Nadi:	Perde Aralığından 3. Bası	250.—
Meral Tolluoğlu:	Babam Nurullah Ataç	200.—
Nadir Nadi:	Olur Şey Değil 2. bası	200.—
Ebubekir Hazım Tepeyran:	Belgelerle Kurtuluş Savaşı Anıları	200.—
	Savaş Anıları	200.—
Erol Ulubelen:	İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye	350.—
Cemal Madanoğlu:	Anılar I. Bölüm	400.—
Talip Apaydın:	Köy Enstitüsü Yılları	300.—

BAĞIMSIZ DİZİ

Philipp Soupoult:	Şarlo	150.—
Kemal Özer:	Sanatçılarla Konuşmalar	150.—
Atena Deponte:	Yaşayan Kosta	150.—
Benjamin Farrington:	Darwin Gerçeği	200.—